چل حەدیسێن ئیمامێ نەوەوەی
وەرگێڕان و شرۆڤەکرن

(د گەل تمامیا وان یا ئبن رەجەبێ حەنبەلی)

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

ناڤێ کتێبێ: چل حەدیسێن ئیمامێ نەوەوەی، وەرگێڕان و شرۆڤەکرن
نڤیسەر: تەحسین ئیبراهیم دۆسکی
کۆمپیۆتەر ودەرهێنانا ناڤەرۆکێ: تەحسین دۆسکی
چاپا ئێکێ:

پێشگۆتن

حەمد وسوپاسی هەمی بۆ وی خودایی بن یێ ئیسلام بۆ مە هلبژارتی دا ببتە دین ورێبازا ژینێ، نعمەتا خۆ ل سەر مە ب تمامکرنا دینێ مە پێک ئینا، بۆ مە تمام کر، وئوممەتا مە کرە باشترین ئوممەت.. وصەلات وسەلام ل پێغەمبەرێ وی موحەممەدی بن، ئەو ب پەیڤێن کۆمکەر د ناڤ مە دا هاتیە هنارتن، وی رێک بۆ مە ئاشکەرا کر، وبەرێ مە دایێ، و ل بنەمال وهەڤالێن وی هەمیان ژی بن، صەلاتەکا تمام وبەردەوام حەتا رۆژا دویماهیێ.

خواندەڤانێن هێژا: ئیمامێ بوخاری وموسلم هەردو ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزن، دبێژت: ﴿ بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِـمِ ﴾ یەعنی: خودێ ئەزێ ب پەیڤێن کۆمکەر هنارتیم. ورامانا ڤێ حەدیسێ -وەکی زانایێ ناڤدار ئیمامێ زوهری دبێژت- ئەوە ئەو کارێن گەلەک یێن کو د کیتابێن بەرێ دا هاتین، خودایێ مەزن بۆ وی د کارەکی ودووان دا کۆم کرینە.

مەعنا: ئێک ژ تایبەتمەندیێن کو خودایێ مەزن داینە پێغەمبەرێ خۆ یێ دویماهیێ -سلاڤ لێ بن- ئەوە وی هندەک گۆتن یێن گۆتین ب هژمارا پەیڤان ڤە دکێم وکورتن، بەلێ د مەعنا ورامانێن خۆ دا ئەو دگەلەک وبۆشن. وئەو تشتێ د کیتابێن بەرێ دا ب هندەک پەیڤ ورستەیێن درێژ دهاتنە ئاشکەراکرن ژ ئەحکام وحیکمەتان، د کیتابا پێغەمبەرێ دویماهیێ دا و د وان گۆتنان دا یێن ل سەر ئەزمانێ وی گەڕیاین، ب هندەک پەیڤ

ورستەییێن كورت هاتینە ڕاگەهاندن.. تشتێ بوویە ئەگەرا هندێ كو صەحابییێن وی بشێن ب ساناهی وان گۆتنان ژ بەر بكەن، و ب تمامی بۆ جیلێن پشتی خۆ ڤەگێڕن.

وپشتی چاخێ نڤیسینێ د ناڤ ئوممەتێ دا دەست پێ كری، ئەوێ دبێژنێ: (عصر التدوين)، گەلەك زانایان بەرگەڕیان كریە كو هەر ئێك ل دویڤ زانین وتێگەهشتنا خۆ هندەك ژ ڤان حەدیسان كۆم بكەت، ئەوێن وان ب سەنەدێن خۆ ریوایەت كرین، و د هندەك كتێب ونامیلكەییێن تایبەت دا ل بەر دەستێ خواندەڤانان بدانن، دا مفا ژێ بێتە وەرگرتن، وپشتی وان هندەك زانایێن دی هاتینە وئەم حەدیس شرۆڤەكرینە، وگەلەك ئەحكام ژێ دەرێخستینە، و ل بەر دەست دانایینە، وئێك ژ ناڤدارترین وان كۆمێن حەدیسان، ئەو كۆمە یا زانایێ حەدیسێ یێ مەزن ئیمام ئبن صەلاحێ شەهرەزۆری ل بن ناڤێ (الأحاديث الكلية) دانای، كو ژ (٢٦) حەدیسان پێك دهات یێن وی دیتن كو ئەڤ دینە ل دۆر دزڤڕت، پاشی پشتی وی زانایێ مەزن ئیمامێ نەوەوەی هات وهندەك حەدیسێن دی لێ زێدەكرن حەتا هژمارا وان بوویە (٤٢) حەدیس، وئەڤ كۆمە ب ناڤێ (الأربعين النووية) ناڤدار بوو، و د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤبوو، ومفایەكێ مەزن ژێ هاتە وەرگرتن، وپشتی وی زانایێ ناڤدار ئبن رەجەب هات وهەشت حەدیسێن دی لێ زێدەكرن، وهژمار بوو (٥٠) وپاشی هەر وی ئەڤ حەدیسە د كتێبەكا تایبەت دا شرۆڤەكرن ل بن ناڤێ (جامع العلوم والحكم في شرح خمسين حديثاً من جوامع الكلم)، وئەڤ كتێبە ژی د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤ بوو وخەلكی مفایەكێ زێدە بۆ خۆ ژێ وەرگرت، وگەلەك سەیدایان خەم ژ ڤێ كتێبێ خوار، چ ب چاپكرنا وێ بت، یان ب دانانا هندەك حاشیە وتەعلیقان بت ل سەر، یان ب كورتكرنا وێ بت، دا پتر مفا ژێ بێتە وەرگرتن، وئێك ژ باشترین كورتكرنێن وێ ئەوە یا (د. أحمد بن عثمان المزيد) پێ ڕابووی، ومە ژی ژ لایێ خۆ ڤە دیت كو ئەم پال بدەینە سەر كورتكرنا وی بۆ دانانا شرۆڤەكرنەكا زێدە كورت ب زمانێ كوردی ل سەر ڤان حەدیسان، هەر وەسا

بۆ بەرهەڤكرنا ڤێ كتێبێ مە مفایەكێ زێدە ژ كتێبا (قواعد وفوائد من الأربعين النووية) ژێ وەرگرت یا سەیدا (ناظم محمد سلطان) نڤیسی.

هیڤیا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەو ببتە جهێ مفای بۆ خواندەڤانان، وخێرا هەر ئێكی بنڤیست یێ دەست د بەلاڤكرنا ڤان حەدیسان دا هەی، وخودێ هاریكارێ مە هەمیان بت.

حەدیسا ئێكێ

عن عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى الله وَرَسُولِهِ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى الله وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عومەرێ كورێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-، دگۆت: هەما كار ب ئنیەتانە، وهەما هەر مرۆڤەكی ئەو ئنیەت بۆ هەیە یا وی كریە دلێ خۆ، ڤێجا هەچیێ مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وی بت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وییە، وهەچیێ مشەختبوونا وی بۆ دنیایەكێ بت دا بگەهتێ، یان ژنكەكێ دا مارە بكەت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ وی تشتیە یێ ئەو بۆ مشەختبووی.

بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن دین ل دۆر دزڤرت، حەتا ژ ئیمامێ شافعی دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ئەڤ حەدیسە سێئێكا زانینێیە، وئەو حەفتێ دەرگەهێن فقهی ڤەدگرت.

هـەر وەسـا ژ ئیمـام ئەحمـەدی دئێتـە ڤەگوهاسـتن، دبێـژت: بناخـەیێن ئیسلامێ ل سەر سێ حەدیسانە.. ئێک ژ وان حەدیسان ئەڤ حەدیسەیە.

وپێغەمبەر سلاڤ لێ بن دەمێ دبێژت: (**هەما کار ب ئنیەتانـە**) مـەعنا وێ ئەوە هەر کارەکێ ژ لایێ مرۆڤی ڤە دئێتەکرن، حەتا کارەکێ دورست بت، دڤێـت ئـنیـەتـا خـودانـی پـێ یا دورست بت، وی بۆ خودێ ئەو کربـت، لـەوا د دویڤ دا گۆت: (**وەهما هەر مرۆڤەکی ئەو ئنیەت بۆ هەیە یا وی کریە دلێ خۆ**) یەعنی: کانێ ئنیەتا وی کریە دلێ خۆ ژ کرنـا وی کـاری چیـە، ل دویـڤ وێ ئنیەتێ خـودێ خێـرێ دێ دەتـێ، ئەگـەر ئنیەتـەکا بـاش وی هـەبت، خـودێ خێرێ دێ دەتێ، وئەگەر ئنیەتەکا خراب وی هەبت، خودێ چو خێـرێ نـادەتێ، بەلـکی دێ بۆ وی گونەهـ بت.

ژ ڤێ دئێتە زانین کو حوکم ل سەر هەر کارەکی، کانێ یێ باشـە یـان یـێ خرابە، ل سـەر وێ ئنیـەتێ ڕادوەسـتت یـا خـودانی د پشـت کرنـا وی کـاری ڕا هەی.

وئنیەت ئەو مەخسەد وئارمانجە یا مرۆڤی ب کرنـا کـاری هـەی، یـا کـو دکەفتە دلێ وی، دەمـێ ئـەو پـێ ڕادبـت، کـانێ ئـەو دێ وی کـاری بـۆ خـودێ کەت، یان وی ژبلی خودێ یان د گـەل خـودێ ئارمانجـەکا دی ژی پـێ هەیـە، و ب ڤـێ ئنیەتێیـە کـار ژێـک دئێنـە جوداکرن، وئیخلاصـا مرۆڤـی پـێ دئێتـە زانـین، ژ بـەر هنـدێ زانـایێن ئوممـەتێ یـێن پێشـیێ خەمـەکا خـەم ژ ئنیـەتێ دخوار، عەبـدللاهێ کـوڕێ موبـارەکی دگـۆت: بـەلـکی کـارەکێ بچویـک هـەبت ئنیەت وی مەزن بکەت، وبـەلـکی کـارەکێ مـەزن هـەبت ئنیـەت وی بچویـک بکەت. ویەحیایێ کوڕێ ئەبوو کەثیری دبێژت: هوین خۆ فێری ئنیـەتێ بکـەن، چونکی ئنیەت ژ کاری ب زەحمەتترە.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا نموونەیەکێ دئینت بـۆ مـە ژێ ئاشکەرا بت کـانێ چاوا ئنیـەت کـارتێکرن ل سـەر کـاری هەیـە، ئـەو ژی (مەشختبوونە)، ومشەختبوون د بناخەیێ خۆ دا ئەوە مرۆڤ وی جهی بهێلت

يێ كوفر ل سەر زالبووی، وخۆ ڤەگوهێزتە وی جهی یێ ئیسلامێ دەسهەلات لێ هەی، وەكی صەحابیان دەمێ ژ مەكەهێ چووینە مەدینێ.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاشكەرا كر كو ئەڤ مشەختبوونە هەر چەندە ل بەر چاڤ ئێك كارە ژی، بەلێ ئەو ل دویڤ ئارمانج ومەخسەدا خودانی دئێتە گوهارتن، هەچییێ جهێ خۆ هێلابت، وبۆ خودێ وپێخەمەت رازیبوونا وی، و ژ بەر پێغەمبەری وڤیانا وی مشەخت ببت، دا دینێ خودێ ب سەر بێخت، وخۆ فێری ئیسلامێ بكەت، وبشێت وان ئەحكامێن ئیسلامێ ب كار بینت یێن وی نەدشیا ل وەلاتێ كوفرێ ب كار بینت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وییە، مەعنا: ئارمانجا وی دێ ب جهـ ئێت، وخودێ خێرا وی دێ ب تمامی دەتێ.

وهەچییێ مشەختبوونا وی بۆ دنیایەكێ بت دا بگەهتێ، یان ژنكەكێ دا مارە بكەت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ وی تشتیە یێ ئەو بۆ مشەختبووی، یێ ئێكێ بازرگانە، ویێ دووێ داخوازكەرێ ژنێیە، وكەس ژ وان بۆ خودێ مشەخت نەبوویە، وچو خێر ناگەهتێ.

وهەر كارەكێ هەبت د ڤێ مەعنایێ دا وەكی مشەختبوونێیە، خودێ ل دویڤ ئنیەتا خودانی دێ دەتێ، بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن، كو جارەكێ پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتەكرن ل دۆر وی كەسی یێ شەڕی بۆ ریمەتی دكەت، ووی یێ بۆ زیرەكی ومەدحە دكەت، ووی یێ بۆ تۆخم پەرێسییێ دكەت، كانێ كی ژ وان د رێكا خودێ دایە؟ وی گۆت: ﴿ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ الله ﴾ هەچییێ شەڕی بكەت دا پەیڤا خودێ یا بلند بت، ئەوی شەڕێ وی د رێكا خودێ دایە.

وئەو كەسێ كارێ باش دكەت وئنیەتا وی نە بۆ خودێ بت، كارێ وی دبتە ریمەتی، وریمەتی شركە وشرك كاری پویچ دكەت، موسلم ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: ﴿ قَالَ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ

عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي، تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ ﴾ خودایێ مەزن دبێژت: ئەز ژ هەمی شریکان بێ منەترم ژ شریکاتییێ، هەچییێ کارەکی بکەت ئێکێ دی تێدا بکەتە شریک بۆ من، ئەزدێ وی وشرکا وی هێلم.

بەلێ ئەگەر مرۆڤ کارەکێ باش بۆ خودێ ب تنێ بکەت، پاشی ئارمانجەکا دی ژی بۆ وی ژ وی کاری چێبوو، ریمەتی تێدا نەبت، وەکی وی یێ بۆ خودێ علمی نیشا خەلکی بدەت، وحەز بکەت هندەک پارە بگەهنێ، ئەڤە کاری پویچ ناکەت، یان کارەکێ باش بۆ خودێ بکەت، وخەلک مەدحێن وی سەرا وی کاری بکەن، ڤێجا کەیفا وی بێت، ئەڤە ژی کارێ وی پویچ ناکەت، وخێرا وی بەطال ناکەت.

وهەژیە ل دویماهییێ بێژین: جهێ ئنیەتێ دلە، وواجب نینە مرۆڤ د چو کار وعیبادەتان دا ئنیەتێ ب ئەزمانی بێژت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە دەلیلە کو ئنیەت شەرتە بۆ هەر کارەکی، وئەو کارێ عیبادەت بت وبێ ئنیەت بێتە کرن نائێتە قەبویلکرن.

٢- فەرە ل سەر موسلمانی بەری کرنا هەر کارەکی ئەو حوکمێ وی بزانت، کانێ ئەو یێ دورستە یان نە، دا پشتی هنگی بزانت کانێ ئەو وی بکەت یان نە.

٣- ئنیەت ژ باوەرییێیە؛ چونکی ئەو کارێ دلیە، وکارێ دلی ژی ل نک سوننیان دکەفتە د بن ڕامانا باوەرییێ ڤە.

حەدیسا دووێ

عن عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْـنُ عِنْـدَ رَسُـولِ الله صـلى الله عليه وسلم ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعَرِ، لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَـنِ الإِسْـلاَمِ. فَقَـالَ رَسُـولُ الله صلى الله عليه وسلم: ﴿ الإِسْلاَمُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَـاةَ، وَتَصُـومَ رَمَضَـانَ، وَتَحُـجَّ الْبَيْتَ، إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلاً ﴾. قَالَ: صَـدَقْتَ. قَـالَ: فَعَجِبْنَـا لَـهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِيـمَانِ. قَـالَ: ﴿ أَنْ تُـؤْمِنَ بِـالله، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِـرِ، وَتُـؤْمِـنَ بِـالْقَدَرِ خَـيْرِهِ وَشَرِّهِ ﴾. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: ﴿ أَنْ تَعْبُدَ اللهَّ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُـنْ تَـرَاهُ فَإِنَّـهُ يَـرَاكَ ﴾. قَـالَ: فَـأَخْبِرْنِي عَـنِ السَّاعَةِ. قَالَ: ﴿ مَا الَمسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ ﴾. قَالَ: فَـأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا. قَالَ: ﴿ أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَـةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ ﴾. قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْـتُ مَلِيًّـا، ثُـمَّ قَالَ لِي: ﴿ يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟ ﴾. قُلْتُ: الله وَرَسُـولُهُ أَعْلَـمُ. قَالَ: ﴿ فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ ﴾.

رواه مسلم

عـومـەرێ كـورێ خەطـطـابى -خودێ ژێ رازى بت- دبێـژت: رۆژەكـێ ئـەم ل نک پێغەمبەرى -سلاڤ لێ بن- دڕوینشتی بووین، مە هند دیت زەلامەک هاتە نک مە، جلکێن وى گەلەک دسپیى بوون، ومـویێ سـەرێ وى گەلـەکێ ڕەش بـوو، نیشـانێن سـەفەرێ ل سـەر نەدهاتنـە دیـتن، وکەسـێ ژ مـە ئـەو نەدنیاسى، هات حەتا ل نک پێغەمبەرى -سلاڤ لێ بن- ڕوینشتى، وچۆکێن خۆ ب چۆکێن وى ڤەناین، ودەستێن خۆ دانانە سەر ڕانێن خۆ، وگـۆت: ئـەى موحەممـەد، بەحسـێ ئیسـلامێ بـۆ مـن بکـە، پێغەمبـەرى -سـلاڤ لـێ بـن- گۆت: ئیسلام ئەوە تو شاهدەیێ بدەى کـو ژ ئەللاهـی پێـڤـەتـر چـو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، وتو نڤێژێ بکەى، وزەکاتێ بدەى، ورەمەزانێ یێ ب ڕۆژى بى، وبچیە حەجێ ئەگەر ڕێیا تە هەبت. وى گـۆت: تـو ڕاسـت دبێـژى، گـۆت: ئینـا ئـەم ژێ عـەجێبگرتى بـووین، ئـەو یـێ پسیارێ دکەت ودبێژتێ: تو ڕاست دبێژى!

گۆت: پا بەحسێ باوەرییێ بۆ من بکە. گـۆت: کـو تـو بـاوەرییێ ب خـودێ بینـى، و ب ملیاکـەتێن وى، وکتێبـێن وى، وپێغەمبـەرێن وى، و ب ڕۆژا دویماهییێ، وتو باوەرییێ ب قەدەرێ بینى باشى وخرابیا وێ. گۆت: تو ڕاست دبێژى.

گۆت: پا بەحسێ قەنجییێ بۆ من بکە. گۆت: کو تو وەسا پەرستنا خودێ بکەى هەر وەکـى تـو وى دبینـى؛ چـونکى ئەگـەر تـو وى نـەبینى ژى، ئـەو تـە دبینت.

گۆت: پا بەحسێ قیامەتێ بۆ من بکە. گۆت: ئەوێ پسیار ژێ دئێتەکرن ژ وى چێتر نزانت یێ پسیارێ دکەت، گۆت: پا بەحسێ نیشانێن وێ بـۆ مـن بکـە. گـۆت: کـو ژنـێ خاتوینـا خـۆ ببـت، وکـو تـو ببینـى پێخـواس وڕویـس وهەژار، شڤانێن بزنان ئاڤاهیان بلند بکەن.

گۆت: پاشى ئەو چوو، وئەز بێنەکا خۆش مام، پاشى وى گۆتە من: ئـەى عومەر، تو دزانى ئەو کى بـوو پسـیار کـرى؟ مـن گـۆت: خـودێ وپێغەمبـەرێ

وی چێتر دزانن، گۆت: ئەو جبریل بووی هاتی دینێ هەوە نیشا هەوە ددەت.

موسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

وئەڤە ژی حەدیسەکا مەزنە شرۆڤەکرنا دینی هەمییێ د ناڤ خۆ دا دگرت، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل دویماهییێ گۆت: (**ئەو جبریل بووی هاتی دینێ هەوە نیشا هەوە ددەت**). ویێ باش هزرا خۆ د ڤێ حەدیسێ دا بکەت دێ زانت کو زانینێ هەمییێ ڤەدگرت، وئەو تشتێ زانایێن ئوممەتێ بەحس ژێ دکەن د ڤێ دەرناکەڤت یا د ڤێ حەدیسێ دا هاتی.

د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیسلام ب هندەک کاران دا نیاسین کو ب ئەندامێن لەشی دئێنەکرن، وگۆت: (**ئیسلام ئەوە تو شاهدەییێ بدەی کو ژ ئەللاهی پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، وتو نڤێژێ بکەی، وزەکاتێ بدەی، ورەمەزانێ یێ ب رۆژی بی، وبچیە حەجێ ئەگەر رێیا تە هەبت**). وئەڤە هندێ دگەهینت کو ئەو کارێن باش یێن ب ئەندامێن لەشی دئێنەکرن، ورازیبوونا خودێ تێدا هەبت، دکەڤنە د بن رامانا ناڤێ ئیسلامێ دا.

ووی باوەری (ئیمان) ب وان عەقیدەیان ڤە گرێدا یێن کو د دلی دا دئێنە ڤەشارتن، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو ب شەش بناخەیان ڤە گرێدان: (**ب خودێ، و ب ملیاکەتێن وی، وکتێبێن وی، وپێغەمبەرێن وی، و ب رۆژا دویماهییێ، و ب قەدەرێ باشی وخرابیا وێ**). ووەکی ئاشکەرا باوەریا ب قەدەرێ ژی ئێک ژ بناخەیێن باوەرییێنە، لەو عەبدللاهێ کورێ عومەری ئەڤ حەدیسە بۆ خۆ کرە دەلیل دژی وێ دەستەکێ یا باوەری ب قەدەرێ نەئینای، وئاشکەرا کر کو کارێ وان ژ وان نائێتە قەبویلکرن ئەگەر ئەو باوەرییێ ب قەدەرێ ژی نەئینن.

وبـەلكى كەسـەک هـەبت هزر بكـەت كـو ئـەڤ حەديسـە كـارى ژ بـاوەريێ حسێب ناكەت، وئەو ب خۆ وەسا نينه، ئيمامێ شافعى ژ صەحابى وتابعيان وجيلێ پشتى وان ژى ڤەدگوهێزت كو (ئيجماعا) وان ل سەر هندێ چێبوويـە كو باوەرى گۆتن وكار وئنيەتە، مەعنا: كار دكەفتە د بن رامانا بـاوەريێ ڤـە، وپێغەمبـەر ب خـۆ ژى -سـلاڤ لـێ بـن- د هنـدەک گـۆتنێن خـۆ يـێن دى دا ئاشكەرا دكەت كو كار ژ باوەريێنه، وەكى د وێ حەديسێ دا هاتى يا بوخارى وموسلم هەردو ڤەدگوهێزن، ئـەوا دبێژت: ﴿ الإِيـمَانُ بِضْـعٌ وَسَـبْعُونَ، أَوْ بِضْـعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ: لاَ إِلَـهَ إِلاَّ الله، وَأَدْنَاهَـا إِمَاطَـةُ الأَذَى عَـنِ الطَّرِيـقِ، وَالحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِـنَ الإِيـمَانِ ﴾ يـەعنى: بـاوەرى حـەفتێ وتشـتەک، يـان شێسـت وتشـتەک پشكە، يا ژ هەميێ باشتر گۆتنا (لا إله إلا الله)ە، ويـا ژ هـەميێ نزمتر راكرنا نەخۆشيێيه ژ رێكێ، وشەرم پشكەكە ژ باوەريێ.

وئيسلام وئيمان ژ وان پەيڤانه يێن ئەگەر پێكڤە هاتنه گۆتن جـودايى دێ د ناڤبەرا وان دا هەبت، وئەگەر هاتنه ژێكڤەكرن چو جـودايى د ناڤبـەرا وان دا نابت.

وپشتى دياركرنا رامانا ئيسلامێ وئيمانێ، پێغەمبەرى -سلاڤ لێ بـن- رامانـا (ئيحسـانێ) ژى ئاشـكەرا كـر، وئـەو مـەرتەبەيـەكا بلنـدترە ژ ئيمـانێ، هندەک مرۆڤان باوەرى يـا هـەى، بـەلێ دەمـێ ئێـک شـكێ بـۆ وان د هنـدەک راسـتيێن بـاوەريێ دا چـێ دكـەت، شـک بـۆ وان چـێ دبـت، وئەڤـە ئـەون يـێن نەگەهشـتينە دەرەجەيا ئيحسـانێ، چـونكى ئيحسـان ئـەوە (**تـو وەسـا پەرسـتنا خودێ بكەى هەر وەكى تو وى دبينى؛ چونكى ئەگەر تو وى نەبينى ژى، ئەو تە دبينت**) وەكى پێغەمبەرى -سلاڤ لێ بن- گـۆتى، وئـەوێ نياسينا وى بـۆ خودێ وپەرسـتنا وى بـۆ وى يـا ب ڤـى رەنگـى بـت، چـو جـاران ئـەو د وى دا ناكەفتە شكێ؛ چـونكى مـرۆڤ د وى تشـتى دا ناكـەفتـە شـكێ يـێ ب چـاڤ ببينت.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا (ئحسانێ) دكەتە دو مەرتەبە:

يا بلندتر ئەوە مرۆڤ وەسا عیبادەتێ خودێ بكەت هەر وەكی مرۆڤ وی دبینت، یەعنی: د هەر حالەتەكێ خۆ دا ئەو یێ وەسا بت د هزرا وی دا یا حازر بت كو ئەو یێ نێزیكە ژ خودێ، ویێ د گەل وی، هەر وەكی ئەو یێ وی دبینت، وئەگەر ئەڤ چەندە ل بەر وی یا ب زەحمەت بت، بلا ئەو مەرتەبا دی یا نزمتر ل بیرا خۆ بینتەڤە، بلا ل بیرا خۆ بینتەڤە كو خودێ وی دبینت، ڤێجا شەرم ژێ بكەت، چونكی ئەگەر تە باوەری هەبت كو مەزنەك یێ تە دبینت، تو وی كاری ناكەی یێ وی پێ خۆش نەبت، چ ژ ترسان دا بت، چ ژ شەرمان دا بت! و ژ بەر ڤێ چەندێ زانایەك دبێژت: كانێ چەند خودێ دشێتە تە، هند تو ژ وی بترسە، وكانێ چەند ئەو یێ نێزیكی تەیە، هند تو شەرم ژ وی بكە!

وتشتێ دی یێ جبریلی پسیار ژێ كری رۆژا قیامەتێ بوو.. كانێ ئەو كەنگیە؟ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاشكەرا كر كو ئەوێ پسیار ژێ دئێتەكرن ڤێ مەسەلێ باشتر ژ وی نزانت یێ پسیارێ دكەت، مەعنا ئەو هەردو د نەزانینا ڤێ مەسەلێ دا وەكی ئێكن، وئەڤە ئیشارەتەكە ژ وی كو زانینا دەمێ هاتنا قیامەتێ ل نك خودێ ب تنێ هەیە، وەكی د ئایەتەكێ دا هاتی: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ ﴾ (لقمان: ٣٤) هندی خودێیە زانینا دەمێ قیامەتێ ل نك وییە.. بەلێ هەر تشتەكی نیشان وعەلامەتێن خۆ هەنە، مرۆڤ وی یان هاتنا وی پێ دزانت، وقیامەتێ ژی مسۆگەر هندەك نیشانێن خۆ دێ هەبن، لەو جبریلی پسیارا نیشانان ژێ كر، پشتی بۆ وی ئاشكەرا بووی كو زانینا دەمێ هاتنا قیامەتێ ب خۆ د شیان دا نینە، و د بەرسڤێ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دو نیشان بۆ وی ئاشكەرا كرن:

نیشانا ئێكێ: (**كو ژنێ خاتوینا خۆ ببت**) و د شەرحا ڤێ گۆتنێ دا زانایان دو بۆچوون هەنە: هندەك دبێژن: مەخسەد ب خاتوینا ژنێ ئەوە كرین

وفرۆتنا جاریان دێ مشە بت، حەتا دێ وە لێ ئێت ژنا جاریە دێ شوی ب سەییدێ خۆ کەت، وعەیال ژێ بت، کورِ وکچ، وهنگی عەیالێ وێ دێ بنە سەییدێن وێ. وهندەک زانایێن دی دبێژن: مەخسەد ب ڤێ گۆتنێ ئەوە ل دویماهیا زەمانی حال وئەحوالێن خەلکی دەرنشیڤ دبن، وئەخلاق ورەحم نامینت، حەتا دێ وە لێ ئێت عەیالێ ژنێ هند دێ خراب بن حوکمی دێ لێ کەن، ووەسا دێ تەعامولێ د گەل کەن، وەکی خاتوین تەعامولێ د گەل خدامێ دکەت، وحەدیسێ ئیشارەت دا کچێ وگۆت: ژنێ خاتوینا خۆ دێ بت، وبەحسێ کورِی نەکر؛ چونکی (عقووقا کچێ د گەل دەیکێ) کرێتترە ژ یا کورِی، هەر چەندە هەردو دکرێت وحەرامن ژی. وزانایێ مەزن (ئبن حەجەر) ل باوەرێیە کو ئەڤ بۆچوونا دووێ دورستترە؛ چونکی ئەو هندێ دگەهینت کو ل دویماهیا زەمانی کاروبارێ خەلکی سەرک وبنک دبن، وئەو وەکی خۆ نامینن، لەو حال خراب دبت، وتشتێ ڤێ بۆچوونێ ب هێز دئێخت نیشانا دووێ ژی یە یا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەحس ژێ دکەت، دەمێ دبێژت: (**وکو تو ببینی پێخواس ورِویس وهەژار، شڤانێن بزنان ئاڤاهیان بلند بکەن**) وئەڤە هندێ دگەهینت کو ل دویماهیا زەمانی دەمێ حال دئێتە گوهارِتن کەسێن نزم بلند دبن، ویێن بلند نزم دبن، خەلکێ بادیێ ژ هەژار ونەزان وشڤانان دئێنە بازێران، ومالەکێ بۆش دکەفتە دەستێ وان، حەتا ئەو مونافەسێ د ئاڤاکرن وبلندکرنا ئاڤاهیان دا دکەن، و د هندەک حەدیسێن دی دا هاتیە کو ئەو دبنە مەزنێن خەلکی ژی، وەکی د وێ حەدیسێ دا هاتی یا ئەحمەد ڤەدگوهێزت وتێدا هاتیی: ﴿ يُوشِكُ أَنْ يَغْلِبَ عَلَى الدُّنْيَا لُكَعُ بْنُ لُكَعٍ ﴾ یەعنی: نێزیکە دنیا بکەفتە دەستێن بێخێرێن کورێن بێخێران. وچونکی ئەو نە ژ هەژی وی مەنصبینە یێ کەفتیە د دەستێن وان دا ئەو دبینە ئەگەرا خرابوونا حال وئەحوالان، وپێغەمبەر د گۆتنەکا خۆ یا دی دا دبێژت: ﴿ إِذَا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ ﴾ ئەگەر کار کەفتە د دەستێن مرۆڤێن نە ژ هەژی دا تو ل هیڤیا قیامەتێ بە!

مفاییّن حەدیسیّ:

١- ژ تۆرەییّن مرۆڤیّ زانایە کو ئەگەر پسیارا تشتەکی ژێ هاتەکرن ووی بەرسڤ نەزانی، بێژت: ئەز نزانم، وئەڤ چەندا هە چویێ ژ بهایێ وی کێم ناکەت، بەلکی ئەو دێ بتە نیشانا دینداری و(تەواضعا) وی.

٢- پسیارکرن ڕێکەکە ژ ڕێکێن خۆفێرکرنێ، و ب دەست ڤە ئینانا زانینێ، لەو پێتڤیە ئەڤ ئسلووبە نەئێتە ژ بیرکرن.

٣- وحەدیس هندێ دگەهینت کو یا باش ئەوە دەمێ مرۆڤ دچتە دیوانا کەسەکێ مەزن و ب قەدر خۆ پاقژ بکەت، ویێ ب سەروبەر بت.

٤- علمێ غەیبێ، ودەمێ هاتنا ڕۆژا قیامەتێ ژ وی علمیە، ژ خودێ پێڤەتر کەس نزانت، وخۆ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- وجبریل ژی ڤی علمی نزانن، ڤێجا چاوا ئێکێ د بن وان دا دێ زانت.

٥- یا باش نینە موسلمان بێی هەوجەیی (مونافەسێ) د ئاڤاکرن وبلندکرنا ئاڤاهیان دا بکەن، و د حەدیسەکا دورست دا هاتیە: ﴿ کل نفقة ینفقها العبد یؤجر فیها إلا البنیان ﴾ هەر مالەکێ بەنی خەرج بکەت ئەو بۆ وی ب خێر دئێتە نڤیسین، ئەو نەبت یێ ئەو د ئاڤاهیان دا خەرج دکەت.

حەدیسا سێیێ

عن عَبْدِ الله بنِ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَضِيَ الله عَـنْهُما قَـالَ: سَـمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ﴿ بُنِـيَ الإِسْـلاَمُ عَـلَى خَمْـسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْـدُهُ وَرَسُـولُهُ، وَإِقَـامِ الصَّـلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عومەرێ کورێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- دگۆت: ئیسلام ل سەر پێنج تشتان هاتیە ئاڤاکرن: شاهدەدانا کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن، وکوموحەممەد عەبدێ وی وپێغەمبەرێ وییە، وکرنا نڤێژان، ودانا زەکاتێ، وحەججا بەیتێ، وگرتنا رۆژیێن رەمەزانێ.

بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ژی هندێ دگەهینت کو ئیسلام ل سەر ڤان هەر پێنج ستوینان یا هاتیە ئاڤاکرن، وئەڤ هەر پێنج کارە بۆ ئیسلامێ وەکی وان شەنگستەیانە یێن ئاڤاهی خۆ ل سەر ڕادگرت، وکانێ چاوا ئاڤاهی بێی ستوین وشەنگستە خۆ ڕاناگرت، ودێ کەڤت، وەسا ئیسلام ژی بێی هەبوونا ڤان کاران نابت.

وکانێ چاوا سەرنگەستە ب تنێ نە هەمی ئاڤاهیە، وەسا ئەڤ کارە ژی ب تنێ نە هەمی ئیسلامە، وئەو کارێن دی یێن د هندەک ئایەت وحەدیسێن دی دا هاتین دبنە تمامکرن بۆ ئاڤاهیێ ئیسلامێ، وهەر جارەکا تشتەک ژێ کێم بوو، ئەو هندەک ژ ئاڤاهی کێم بوو، ڕاستە ئاڤاهی ناکەڤت وئێکجار خراب نابت و ب سەرێک دا نائێتە خوارێ، بەلێ ئاڤاهی ئاڤاهیەکێ تمام نابت، و ل بەر چاڤێن خەلکی جوان نائێتە دیتن.

ستوینا ئێکێ ژ ستوینێن ئیسلامێ -وەکی ژ حەدیسێ ئاشکەرا دبت- باوەری ئینانا ب خودێ وپێغەمبەریە، ئەوا ب شاهدەدانێ دئێتە ئاشکەراکرن، مەعنا: باوەری ئینانا ب خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ئەوا د حەدیسا بۆری دا ژ ئیمانێ هاتیە هژمارتن، دکەفتە د بن مەعنایا ئیسلامێ ژی ڤە، بەلکی ئەو ستوینەکە ژ ستوینێن ئیسلامێ.

وهەر چار ستوینێن دی، ئەو هەر چار عیبادەتێن مەزنن یێن ئیسلاما مرۆڤی پێ دئێتە نیاسین وبەرچاڤ کرن، بەلکی ئەو وەکی وی پەرژانینە یێ دکەفتە ناڤبەرا خودانی وکوفرێ دا، وەکی د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤەدگوهێزت هاتی: ﴿ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَـرْكَ الصَّـلاَةِ ﴾ د ناڤبەرا زەلامی وشرکێ وکوفرێ دا هێلانا نڤێژێیە، یەعنی: هێلانا نڤێژێیە خودانی ژ لایێ ئیسلامێ ڤەدگوهێزتە لایێ کوفرێ وشرکێ.

ژ بەر ڤێ چەندێ ئیسلامێ ل وێ باوەرێنە کو هەر کەسەکێ ڤان هەر پێنج ستوینێن ئیسلامێ بهێلت، ژ قەستا، وباوەریێ پێ نەئینت، ئەو دێ ژ کافران ئێتە هژمارتن، وئەڤ هەر پێنج ستوینە پێکڤە دگرێداینە، ونابت مرۆڤ باوەریێ ب هندەکان بینت و ب هندەکان نەئینت، یێ باوەریێ ب ئێکێ نەئینت، وەکی وی لێ دئێت یێ باوەریێ ب وان هەمیان نەئینت.

مفايێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو مرۆڤ نابتە موسلمان حەتا ئەو وان ستوینێن ئیسلامێ ب جهـ نەئینت یێن د ڤێ حەدیسێ دا هاتینە هژمارتن.

٢- وئەو هەر پێنج ستوین ژی ئەڤەنە: شاهدەدان، ونڤێژ، وزەکات، وحەج، ورۆژی.

حەدیسا چارێ

عنْ عَبْد الله بن مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم، وَهُوَ الصَّادِقُ المَصْدُوقُ: ﴿ إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَة، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ المَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: بِكَتْبِ رِزْقِهِ، وَأَجَلِهِ، وَعَمَلِهِ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فَوَالَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ مەسعوودی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن دبێژت: پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- وئەوە یێ ڕاستگۆ بۆ مە ئاخفت وگۆت: هندی ئێک ژ هەوەیە ئافراندنا وی د زکێ دەیکا وی دا چل ڕۆژان دئێتە کۆمکرن چپک، پاشی هندی وێ ئەو دبتە خوینەکا هشک، پاشی هندی وێ دبتە پارچەگۆشت، پاشی ملیاکەت بۆ دئێتە هنارتن، ورحێ پف دکەتێ، پاشی فەرمان ب چار پەیڤان لێ دئێتەکرن: ب نڤیسینا رزقێ وی، وئەجەلێ وی، وکارێ وی، وکانێ ئەو یێ بەختڕەشە یان یێ دلخۆشە، ڤێجا ئەز ب وی

خودایێ کـەمـە یـێ چو خودایـێـن حەق ژ وی پـێـڤەتر نەهەین، هندی ئێـک ژ هەوەیـە دێ ب کـارێ خـەلکێ بەحەشـتـێ کـەت حـەتا د ناڤبـەرا وی ووێ دا گـەزەکا ب تـنـێ دمـیـنـت، دێ نـڤیـسـیـن بەری وی ڕاکەت، ڤێجا ئەو دێ ب کارێ خەلکێ ئاگری کـەت، ودێ چتـە تێـدا، وئێـک ژ هـەوە دێ ب کـارێ خەلکێ ئاگری کـەت حـەتا د ناڤبـەرا وی وئـاگری دا گـەزەکا ب تنـێ دمینت، ڤێجـا نڤیسـین دێ بـەری وی ڕاکـەت، وئـەو دێ ب کـارێ خـەلکێ بەحەشـتـێ کەت، ودێ چتە تێدا.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ڤێ حەدیسـێ ژی گرنگیا خـۆ هەیـە؛ چونکی ئـەو ئێـک ژ وان حەدیسـانـە یێن بەحس ژ دو مەسەلێن مەزن دکەت:

- مـەسـەلا چاوانیا ئافراندنا مرۆڤی، بەری ئەو بێتـە سـەر دنیـایێ، وئەڤـە ئێـک ژ وان مـەسـەلان بـوو یـێن ل دەمـێ گۆتنـا ڤـێ حەدیسـێ ژ مـەسـەلـێن ڤەشارتی خۆ ل بەر زانایان دهاتە هژمارتن، لـەو ئەو حسێب دبت ئێـک ژ وان گۆتنێن موعجزە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتین.

- ومەسەلا دووێ مەسەلا قەزا وقەدەرێیە، ئـەوا دئـێـتـە هـژمـارتن ئێک ژ ستوینێن باوەریێ، وەکی د حەدیسا دووێ ژی دا هاتی.

وئەگەر بەرێ خۆ بدەینە حەدیسـێ دێ بینین گەلەک فایدە ومفـایێن مـەزن تێدا هەنە، ژ وان وەکی مە گۆتی مەسەلا ئافراندنا مرۆڤیە د وێ قوینـاغـێ دا یا ب عەرەبی دبێژنێ: (جەنین)، یـەعنی: دەمـێ هێشـتـا ئـەو د زکـێ دەیکـێ دا. وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو هەر قویناغەک ژ ڤـان هـەر سـێ قویناغـان یـێن مـرۆڤ تـێ دبـۆرت، بـەری رح بـۆ بێتـەدان چـل ڕۆژان ڤەدکێشت، وپشتی بۆرینا (١٢٠) ڕۆژان ژ دورستبوونا بچویکی ژ نـوی رح بۆ دئێتەدان، و ب رحێ ئـەو دبتـە مرۆڤـەکێ زێندی، وئەڤـە مـەسـەلـەکە زانینـا

نوی ژی پشتەڤانییێ لێ دکەت، وهەر ل وی دەمێ یێ ملیاکەت دئێت دا رحێ بدەتە زارۆکی، فەرمان ل وی دئێتەکرن، ژ لایێ خودێ ڤە، کو ئەو چار تشتان یێ پەیوەندی ب ڤی زارۆکی ڤە هەین بنڤیست: رزقێ وی د دنیایێ دا، کانێ دێ چەند بت ویێ چاوا بت، وئەجەلا وی، کانێ ئەو کەنگی دێ مرت وئەڤ رحە یا نوکە بۆ دئێتەدان دێ ژێ ئێتە ستاندن، وکارێ وی، کانێ ئەو دێ چ کەت، وکانێ ئەو دێ ژ ژ وان بەختڕەشان بت یێن بەرێ وان بۆ ئاگری دئێتەدان، یان دێ ژ وان دلخۆشان بت یێن بەرێ وان بۆ بەحەشتێ دئێتەدان؟

مەعنا: بەری بوونا وی ئەڤ هەر چار تشتە ل سەر وی دئێنە نڤیسین، وکەسەک نامرت حەتا رزقێ خۆ وئەجەلا خۆ تمام نەکەت، وزانینا خودێ ب وێ دویماهییێ یا ئەو دێ گەهتێ هێشتا وی دەست ب رێکێ نەکری، چو کاری ل وی ناکەت، وهلبژارتنێ ژ مرۆڤی ناستینت؛ چونکی ئەو ب وێ زانینێ یێ زانا نینە، وگەلەک ئایەت وحەدیسێن دی هەنە هندێ دگەهینن کو مرۆڤی ئیرادە وحەزکرن وئازادیا هلبژارتنێ هەیە، وچو فایدێ وی ناکەت ئەو بێژت: مانێ ئەڤە بۆ من یا نڤیسیبوو، د حەدیسەکا دی دا یا بوخاری وموسلم ژ ئیمام عەلی ڤەدگوهێزن هاتیە، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ هەر نەفسەکا هاتیەدان خودێ جهێ وێ د بەحەشتێ یان جەهنەمێ دا نڤیسیە، ونڤیسیە کانێ ئەو دێ یا بەختڕەش بت یان دلخۆش بت ﴾ ئینا زەلامەکی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ڤێجا پا هەما ئەم خۆ بهێلینە ب هیڤیا نڤیسینا خۆ ڤە وکاری بهێلین؟ وی گۆت: ﴿ کاری بکەن، چونکی هەر بۆ وی تشتی یێ هاتیە چێکرن یێ ئەو ژ بەر هاتیە ئافراندن، ئەوێن دلخۆش بەرێ وان بۆ کارێ دلخۆشان دێ ئێتەدان، وئەوێن بەختڕەش بەرێ وان بۆ کارێ بەختڕەشان دێ ئێتەدان ﴾ پاشی وی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠ ﴾.

مەعنا: ئەو كارێ مرۆڤ دكەت ئەوە دبتە ئەگەرا (سەعادەت وشەقائا) خودانی، وهەر ئێک بەرێ وی ژ لایێ خودێ ڤە بۆ وی كاری دئێتەدان، وئەو رێ ل بەر وی دئێتە خۆشكرن و ب ساناهیكرن یا ئەو بۆ هاتیەدان، وچونكی مرۆڤ نزانت كانێ ئەو بۆ چ هاتیەدان، دڤێت ئەو قەستا وی كاری بكەت یێ فەرمان پێ لێ هاتیەكرن، وخۆ ژ وی كاری بدەتە پاش یێ ئەو ژێ هاتیە پاشڤەبرن، و د گەل هندێ ژی هەردەم ئەو دوعایان بۆ خۆ ژ خودایێ خۆ بكەت كو ئەو وی ژ (ئەهلێ سەعادەتێ) حسێب بكەت.

وشەرتێ كاری دویماهییە، وئەوێ دلەكێ پاقژ هەبت، وهەر ژ دەسپێكێ دورست بچتە رێكێ، وخۆ خەلەت نەكەت، وبارێ خۆ ژ گونەهان گران نەكەت، دویماهیا وی دێ ل سەر باشیێ بت، وئەوێ دلەكێ پیس وعەقیدەیەكا خراب هەبت، ئەگەر وی كارەكێ باش -ل بەر چاڤ هەبت- ژی دویماهیا وی دێ ل سەر خرابیێ راوەستت، د حەدیسەكا دی دا یا بوخاری ژ سەهلێ كورێ سەعدێ ساعدی ڤەدگوهێزت، پێغەمبەر سلاڤ لێ بن ڤێ مەعنایێ پتر بۆ مە روهن دكەت دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الجَنَّـةِ فِـيمَا يَبْـدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِـيمَا يَبْـدُو لِلنَّـاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ ﴾ زەلامەک دێ كارەكی ژ كارێن خەلكێ بەحەشتێ كەت، وەكی ل پێش چاڤێن خەلكی دیار، وئەو ب خۆ ژ خەلكێ ئاگریە، وزەلامەک دێ كارەكی ژ كارێن خەلكێ ئاگری كەت وەكی ل پێش چاڤێن خەلكی دیار، وئەو ب خۆ ژ خەلكێ بەحەشتییە.

یەعنی: بەلكی مرۆڤەک هەبت، ل پێش چاڤێن خەلكی كارەكێ باش ژ كارێن بەحەشتیان دكەت، حەتا خەلک هەمی دێ هزركەن ئەو بەحەشتیە، بەلێ ئنیەتا دلێ وی -یا خەلک پێ نەحەسیێن- یا خرابە، یان عەقیدەیا وی ب خودێ یا دورست نینە، لەو دویماهیێ (بەری مرنێ) ئەو دێ كارەكێ وەسا كەت یان گۆتنەكا وەسا بێژت ئەو كارێ وی كری هەمی پویچ ببت، وئەو بچتە جەهنەمێ، وەكی وی زەلامی (یێ ئەڤ حەدیسا بۆری ژ بەر وی

هاتیه گۆتن) دەمێ جیهادەکا مەزن کری، حەتا خەلکی گۆتی: کەسەک ژ مە ئەڤرۆ ئەو نەکریه یا ڤی مرۆڤی کری، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ژ بەر کو خودێ ئەو ب وێ غەیبێ ئاگەهدار کر یا صەحابیان نەدزانی ژ حالێ ڤی زەلامی، گۆت: ﴿ ئەو ژ خەلکێ ئاگریه ﴾ صەحابیان ئەڤ چەندە ب غەریبی ڤە وەرگرت، چاوا ئەو دێ خەلکێ ئاگری بت وئەو یێ ڤێ جیهادا هندە یا مەزن دکەت! پشتی دەمەکی صەحابیان دیت ئەو زەلام بریندار بوو، پاشی وی تەحەمولا برینا خۆ نەکر، شیرێ خۆ د سنگێ خۆ چکلاند وخۆ کوشت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە گۆت یا مە ڤەگێڕای.

ومرۆڤەکی دێ بینی، چونکی خەسلەتەکا خێرێ د دلێ وی دا هەیە، گەلەکێ ژ عەمرێ خۆ دێ د خرابیێ دا بۆرینت، پاشی تە هند دیت وێ خەسلەتا خێرێ غەلەبەت ل وی کر، وبەرێ وی دا دویماهیا باش. وهەر چاوا بت دویماهی پتر جاران بەرهەمێ بەراهیێیه، ڤێجا بلا هەر کەسەک یێ ل خۆ هشیار بت.

وهندی پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەڤ دوعایه دکر: ﴿ یا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك ﴾ ئەی وەرگێڕێ دلان، تو دلێ من ل سەر دینێ خۆ موکم بکە، جارەکێ دەیکا موسلمانان (أم سلمه)یێ گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، تو چەند ڤێ دوعایێ دکەی؟! وی گۆت: ﴿ يا أم سلمة، إنه ليس آدمي إلا وقلبه بين أصبعين من أصابع الله فمن شاء أقام ومن شاء أزاغ ﴾ ئەی (أم سلمه) مرۆڤەک نینه ئەگەر دلێ وی د ناڤبەرا دو تبلان دا نەبت ژ تبلێن خودێ، یێ وی بڤێت ئەو دێ ڕاست کەت، ویێ وی بڤێت ئەو دێ د سەر ڕێکێ دا بەت. وەکی ئیمامێ ترمذی ڤەدگوهێزت، و د ریوایەتەکا دی هاتیه: صەحابیان گۆتە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، مە باوەری ب تە و ب وی تشتی ژی ئینایە یێ تو پێ هاتی، ڤێجا ما تو ژ تشتەکی ژ مە دترسی، وی گۆت: ﴿ نعم، إن القلوب بين إصبعين من أصابع

الله يقلبها كما يشاء ﴾ بەلێ، هندی دلن ئەو د ناڤبەرا دو تبلان ژ تبلێن خودێ دانە، چاوا وی دڤێت ئەو وەسا وان وەردگێرت.

یا رەببی، تو دلێن مە ل سەر حەقییێ موکم بکەی.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤ شوکرا وی خودایی بکەت یێ ئەو ژ لاوازییێ دای، و ب ڤی ڕەنگێ خوشکۆک ئافراندی، ورزقێ وی ژی دای.

٢- رزق وئەجەل وکار ودویماهی ژ وێ غەیبێنە یا ژ خودێ پێڤەتر کەس نەزانت، وبەری مرۆڤ ببت ئەو یێن هاتینە نڤیسین، لەو دڤێت مرۆڤ خۆ ژێ نەترسینت، وگەلەک ژێ ب خەم نەکەڤت، بەلێ مەعنایا ڤێ ئەو نینە مرۆڤ ڕوینتە خوارێ وئەگەران ب کار نەئینت.

٣- کار دبنە ئەگەرا چوونا مرۆڤی بۆ بەحەشتێ یان جەهنەمێ، هەر چەندە ئەو رەحما خودێ ژێ نەگرت ناچتە بەحەشتێ.

٤- شەرتێ کاری دویماهیە، ومرۆڤ ل سەر چ تشتی دمرت، ل سەر وی ڕادبت، وپێتڤیە غورور بۆ کەسێ ب کارێ وی چێ نەبت، چونکی ئەو نزانت کانێ دویماهیا وی دێ ل سەر چ ڕاوەستت.

٥- حەتا بچویک نەبتە چار هەیڤی رح بۆ وی نائێتەدان، یەعنی: ئەو حسێب نابت مرۆڤ، لەو هندەک زانایان روخصەتا دایە دەیکێ ئەو بچویکی ژ بەر خۆ ببەت هندی ژیێ وی نەگەهشتبتە چار هەیڤییێ، بەلێ ئەڤ بۆچوونە یا دورست نینە، وبچویک ئەگەر پشتی چار هەیڤییێ ودانا رحێ ژ بەر دەیکێ بچت، هندەک زانا وەکی ئیمام ئەحمەدی دبێژن: دورستە نڤێژ ل سەر بێتەکرن.

حەدیسا پێنجێ

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَت: قال رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم: ﴿ مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ ﴾.

رواه البخاري ومسلم، وفي رواية لمسلم: ﴿ مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ ﴾.

ژ عائیشایێ -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەچییێ تشتەکێ نوی د ڤی دینێ مە دا بینتە دەر وئەو نە ژ وی بت، ئەو دێ ئێتە زڤڕاندن.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن، و د ریوایەتەکێ دا ل نک موسلمی هاتیە: هەچییێ کارەکی بکەت دینێ مە ل سەر نەبت، ئەو دێ ئێتە زڤڕاندن.

بەری نوکە و د حەدیسا ئێکێ دا د گەل مە بۆری بوو کو تەرازیا ڤەشارتی یا قەبویلکرنا هەر کارەکی د ئیسلامێ دا (ئنیەتە)، ئەوێ ئنیەتا دلێ وی یا دورست نەبت هەر کارەکێ ئەو بکەت، دا خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت ژێ نائێتە قەبویلکرن، وئەڤ حەدیسە تەرازیەکا دی یا ئاشکەرا بۆ قەبویلکرنا کاری دیار دکەت، ئەو ژی ئەڤەیە هەر کارەکێ مرۆڤ بکەت دڤێت یێ رێککەفتی بت د گەل وێ رێ یا کیتاب وسوننەت پێ هاتین، مەعنا: هەر کارەکێ مرۆڤ بکەت، ئەگەر خۆ کارەکێ باش ژی بت، ئەگەر ئارمانج پێ کنارێ خودێ نەبت، ویێ وەسا نەبت وەکی خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ

لێ بن- گۆتی، ئەو کار ژ خودانی نائێته قەبویلکرن، ودێ لێ ئێته زڤراندن، نەبەس هندە.. بەلکی ئەو دێ پێ گونەهکار ژی بت، وکارێ وی کری ژ دینی حسێب نابت، و د تەرازیا دینی دا نائێته هژمارتن ژ کارێن باش، ئەگەر خۆ خەلک هزر بکەن ئەو کارەکێ باشە ژی.

وکانێ چاوا ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو هەر کارەکێ خەلک ژ نوی ژ نک خۆ دەربێخن، وبێژن: ئەڤە ژ دینیە وکارەکێ باشە، ئەو ژ دینی نابت، وکارەکێ باش ژی نابت، وەسا ئەو هندێ ژی دگەهینت کو هەر کارەکێ دین پێ هات بت، و د کیتابێ وسوننەتێ دا بت، ئەو کارەکێ باشە، ودێ پێ قەبویلکری بت.

وئەڤ حەدیسە، وەکی زانا دبێژن، دئێته هژمارتن ئێک ژ وان حەدیسێن گرنگ، یێن کو پێتڤیە مرۆڤێ موسلمان بزانت و ب دورستی تێ بگەهت، ئیمامێ نەوەوی دبێت: ((ئەڤ حەدیسە پێتڤیە بێتە ژبەرکرن، و ب کارئینانا د بەطاکرنا کارێن خراب دا))، وئبن حەجەر دبێژت: ((ئەڤ حەدیسە دئێتە هژمارتن ئێک ژ بناخەیێن ئیسلامێ، وپێپکێن دینی)).

وحەدیس یا ئاشکەرایە کو دینێ مە یێ تمامە، وچو یێ ژێ کێم نینە، وەکی خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴾ (المائدة: ٣) یەعنی: ئەڤرۆ من دینێ هەوە بۆ هەوە پێک ئینا، ونعمەتا خۆ ل سەر هەوە تمامکر، وئەزرازی بووم ئیسلام بۆ هەوە ببتە دین. وتشت ئەگەر تمام بوو وپێکهات وی هەوجەیی ب کەسەکێ نابت پشتی هنگی بێت وبێژت: ئەز دێ وی تمام کەم، یان تشتەکی لێ زێدە کەم، ئەو کەسێ بێت و ژ نوی تشتەکی ژ نک خۆ دەربێخت، یێ نە خودێ گۆتی ونە پێغەمبەری، ونە صەحابیان کری، وبێژت: ئەڤە ژ دینیە وتشتەکێ باشە، هەر وەکی ئەو یێ دبێژت: هندەک دین یێ مای پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەگۆتی، وصەحابیان نەزانی، یان زانی و ژ قەستا بۆ مە نەگۆتی، ژ نوی ئەز دێ وی بێژم!!

وبێ عەقلی ونەزانین وبێ ئەدەبی ژ ڤێ مەزنتر نینە!!

ل سەر ڤی بناخەیی ئەم دشێین بێژین:

د مەسەلا عیبادەتی دا ئەصل د هەر تشتەکی دا حەرامیە، یەعنی: هەر عیبادەتەکێ مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت، یێ حەرامە، ئەو تێ نەبت یێ قورئان وسوننەت پێ هاتی، وئەو عیبادەتێن قورئان وسوننەت پێ هاتین ژی دڤێت د وی جهی دا بێنە ب کارئینان یێ وان گۆتی، بێی تشتەک لێ بێتە زێدەکرن، بۆ نموونە: پەرستنا خودێ ب رەقاصێ، وەکی ل نک هندەک صووفیان هەی، نە خودێ گۆتیە ونە پێغەمبەری، لەو ئەو بیدعەیە ونائێتە قەبویلکرن، وخواندنا قورئانێ خێرەکا مەزنە، بەلێ خواندنا وێ د سوجوودێ دا چێ نابت، چونکی ئەو نە جهێ خواندنێیە، وکرنا نڤێژێ فەرزە بەلێ زێدەکرنا رکاعەتەکێ ل نڤێژێ دبتە ئەگەرا بەطالبوونا نڤێژێ.

و د مەسەلا موعامەلاتان دا ئەصل د هەر تشتەکی دا حەلالیە، ئەو کار تێ نەبت یێ قورئان وسوننەت پێ هاتین، وەکی وان عەقدێن حەرام، وەکی ریبایێ، یان غششێ، یان فرۆتنا تشتێ حەرام.. وهەر کەسەکێ بێت وعەقدەکا شریعەتی دورست کری ئەو مەنعە کەت، یان شریعەتی حەرام کری ئەو دورست بکەت، کارێ وی ژێ نائێتە قەبویلکرن، ودئێتە حسێبکرن بیدعە د دینی دا.

و ل ڤێرێ دڤێت بیرا طەلەبێن علمی بینینە ڤە کو ئەو لەزێ ددانا حوکمی دا ل سەر کاران نەکەن، ونە هەر تشتەکێ وان نەدیت بت ، یان علمێ وان پێ نەبت، ئەو ئێکسەر بێژن: ئەڤە بیدعەیە، وڤێ حەدیسێ بۆ خۆ بکەنە دەلیل؛ چونکی دانا حوکمی ب بیدعێ ل سەر تشتی کارەکێ مەزنە ویێ ب ساناهی نینە، دڤێت ئەو ل ئاخفتنێن زانایان بزڤرن، وئەصل وبناخەیێن مەسەلێ بزانن، پاشی حوکمی بدەن، ئەگەر مەسەلێ موحتاجی ب حوکمێ وان هەبت، ئەگەر نە.. هەما یا ب سلامەتی بۆ وان ئەوە ئەو هەر چو حوکمان نەدەن!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو دینێ مە یێ تمامە، وچو کێماسی تێدا نینن، وهەوجە ناکەت کەسەک بێت و ژ نوی وی تمام بکەت.

٢- هەر کارەکێ نوی د دینی دا دەرکەڤت، بیدعەیە، ژ خودانی نائێتە قەبویلکرن، ولێ دئێتە زڤڕاندن، ئەو کەسێ وی کاری دکەت کی بت.

٣- دەمێ حەدیس دبێژت: ئەو کار یێ زڤڕاندیە.. مەعنا: ئەو کار یێ فاسدە، چو نائێتە شوینێ، ژبلی گونەهێ وشەرمزارییێ!

حەدیسا شەشێ

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: ﴿ إِنَّ الحَلاَلَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أمور مُشْتَبِهَاتٌ، لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلاَ وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللهَّ مَحَارِمُهُ، أَلاَ وَإِنَّ فِي الجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ نوعمانێ کورێ بەشیری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بوو دگۆت: هندی حەلالە یێ ئاشکەرایە، وهندی حەرامە یێ ئاشکەرایە، و د ناڤبەرا هەردووان دا هندەک کارێن نەئاشکەرا هەنە، گەلەک کەس وان نزانن، ڤێجا هەچییێ خۆ ژ کارێن نەئاشکەرا بپارێزت ئەو وی دینێ خۆ وناموبسا خۆ پاراست، وهەچییێ بکەفتە د ناڤ وان دا ئەو کەفتە حەرامییێ، وەکی وی شڤانی یێ پەزێ خۆ ل دۆر پاوانی دچەرینت، نێزیکە بچتە ناڤ وبچەرینت، وهەر مەلکەکی پاوانەک هەیە، وپاوانێ خودێ ئەو تشتن یێن وی حەرام کرین، و د لەشی دا پارچەیەک هەیە ئەگەر ئەو چاک بوو لەش هەمی دێ چاک بت، وئەگەر ئەو خراب بوو لەش هەمی دێ خراب بت، وئەو پارچە دلە.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ژی ئێک ژ حەدیسێن مەزنە، یێن دبنە پێپکەکێ موکم بۆ ئاڤاهیێ شریعەتی، زانایێ حەدیسێ یێ ناڤدار (ئەبوو داوود) دبێژت: ئیسلام ل دۆر چار حەدیسان دزڤرت.. ئێک ژ وان حەدیسان ئەڤ حەدیسە.

وئەڤ حەدیسە بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو تشتێ خوری حەلال بت یێ ئاشکەرایە، وتشتێ خوری حەرام ژی بت یێ ئاشکەرایە، یەعنی: دەلیلێن حەلالی وحەرامیا وان دئاشکەرانە، ومرۆڤ ب عەقلێ خۆ دگەهتێ، ودزانت ئەڤ تشتە یێ حەلالە یان نە.. گەلەک مەسەلە هەنە هەر مرۆڤەکێ پسیارێ ژ خۆ بکەت وهزرا خۆ تێدا بکەت دێ زانت کانێ ئەو دحەلالن یان نە، بێی کەسەک بۆ بێژت، ئەڤ کارێن ب ڤی ڕەنگی بن، کەسەکێ د ناڤ موسلمانان دا بژیت چو عوزر وهێجەت نابن نەزانت، یان کاری پێ نەکەت.

بەلێ د ناڤبەرا هەردووان دا هندەک تشت هەنە مرۆڤێن زانا ب دینی ب تنێ دزانن، چونکی ژ لایەکی ڤە ئەگەر مرۆڤ بەرێ خۆ بدەتێ دێ بینت ئەو وەکی حەلالینە، و ژ لایەکێ دی ڤە هندەک تشت د ناڤ دا هەنە مرۆڤی تێدا دئێخنە شکێ حەتا دێ هزر کەت ئەو تشتەکێ حەرامە، ئەڤ کارە ئەون یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ: (مُشْتَبِهَات) دانایە سەر، یەعنی: ئەو کارێن حەلالی وحەرامیا وان نە یا ئاشکەرا، ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: گەلەک مرۆڤ وان نزانن، ژێ دئێتە زانین کو د ناڤ مرۆڤان دا هندەک هەنە دزانن، وئەو مرۆڤ ئەون یێن زانا ب شریعەتی، مەعنا: ئەو کار ل بەر زانایان نە ژ (مُشْتَبِهَات)ـانە، لەو هەر جارەکا مەسەلە ل بەر مرۆڤی ئالۆز بوو، ووی نەزانی کانێ ئەو ژ حەلالیە یان ژ حەرامیە، دڤێت بەری ئەو وی کاری بکەت، پسیارا مرۆڤەکێ زانا بکەت، وئەگەر هات ووی چو زانا نەدیتن پسیارا خۆ ژێ بکەت، یان ئەو زانایێن هەین نە ل وی مستەوایی بن بەرسڤا وی ب دورستی بدەن، هنگی یا باش بۆ وی ئەوە ئەو خۆ ژ وی تشتی بدەتە پاش ونەکەت. وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنا خۆ دا بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو مرۆڤ د ڤان مەسەلان دا دو ڕەنگن:

- هندەک ژ تەقوایێ و ژ بەر ترسا خودێ، خۆ ژ ڤان کاران ددەنە پاش، دا تووشی حەرامییێ نەبن، ئەڤە دینێ خۆ وناموسا خۆ دپارێزن، دینێ خۆ چونکی ئەو ژ حەرامییێ دویر دکەڤن، وناموسا خۆ چونکی خۆ ژ ئەزمانێ خەلکی وئاخفتنێن وان دپارێزن.

- وهندەک هەنە خۆ ژ وی کاری نادەنە پاش یێ (موتەشابه) وئەڤە ئێک ژ دووانە: یان چونکی ئەو کار ل نک وی نە ژ (موتەشابهانە)، بەلکی ژ کارێن حەلالە، لەو ئەو خۆ ژێ نادەتە پاش، وهەر چەندە ئەڤە تووشی حەرامی نابت ژی، بەلێ یا باشتر ئەوە ئەو وی کاری نەکەت، دا ناموسا وی پاراستی بمینت، یەعنی: خەلک بەحسێ وی نەکەت. یان ژی ئەو کار ل نک وی ژ (موتەشابهانە) بەلێ چونکی ئەو بۆ وی یێ خۆشە، و ل دویڤ دلێ ویە ئەو خۆ ژێ نادەتە پاش، وئەڤە ئەوە یێ تووشی حەرامی دبت.

وپشتی دیارکرنا ڤێ مەسەلێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەتەلەک بۆ مە ئینای دا ڤێ مەسەلێ پتر ل بەر روهن بکەت، وگۆت: هەر مەلکەکی یان مەزنەکی ژ مەزنێن دنیایێ جهەکێ هەی بۆ خۆ ب تنێ پاوان دکەت، وناهێلت کەسەک ژ بلی وی وییێن وی بڤێن بچتێ، وخودێ ژی د دنیایێ دا پاوانەکێ هەی وی عەبدێن خۆ یێن مەنعەکرین نێزیک ببن، ئەو پاوان تشتێن حەرامن، یەعنی: وی حەرامی یێ تەعان کری، وفەرمان یا ل عەبدێن خۆ کری کو کەس ژ وان خۆ نێزیک نەکەت، ڤێجا هەچییێ پەزێ خۆ ببەت ب رەخ پاوانێ مەلکی ڤە بچەرینت، ئەو نزانت بەلکی دەمەکی ژێ غافل ببت وهند ببینت پەزێ وی یێ ب ناڤ پاوانی ڤە چووی وزیانا کری، وهنگی ئەو دێ خۆ تووشی غەزەبا مەلکی کەت، بەلێ ئەگەر وی پەزێ خۆ بر ژ پاوانی دویر کر، دێ پشت راست کو پەزێ وی زیانەکێ بکەت.. و ژ ڤێ مەتەلێ ئاشکەرا دبت کو پێتڤیە مرۆڤ خۆ ژ کارێن حەرام بدەتە پاش، وپەرژانەکی بێختە د ناڤبەرا خۆ وحەرامی دا؛ دا کو ژ غەزەبا خودێ بێتە پاراستن، وتەقوا ل نک پەیدا ببت.

وئەڤ حەدیسە بۆ وان دبتە دەلیل ئەوێن دبێژن: ئەو کارێن مرۆڤی بەر ب حەرامی ڤە دبەن، وسەری دکێشنە حەرامی، دحەرامن، ئەگەر خۆ د نەفسا خۆ دا دحەلال ژی بن، وەکی مانا زەلامەکی د گەل ژنەکێ ل جهەکی ب تنێ، یان (نەظەر) وبەرێخۆدانا تشتێ حەرام.

و ل دویماهیا گۆتنا خۆ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مە ل گرنگیا دلی بۆ لەشی ئاگەهدار دکەت، ودبێژت: هەر جارەکا دل دورست بوو لەش هەمی دێ دورست بت، و ژ ڤێ گۆتنێ درەوا وان کەسان دیار دبت ئەوێن ب لەشێ خۆ کارێن خراب دکەن، ودبێژن: دلێ مە یێ پاقژە! دل ئەگەر پاقژ بوو، لەش ژی دێ پاقژ بت، وپیسیا کارێ خودانی نیشانا نەپاقژیا دلێ ویە. یەحیایێ کورێ موعاذی دبێژت: ئەو کەس یێ ڕاستگۆ نینە ئەوێ بێژت ئەز حەز ژ خودێ دکەم، وتوخوبێن وی ناپارێزت. ودل ئەگەر پیس بوو وخودانی بەرگەریان نەکر وی ب تۆبێ بشۆت وپاقژ بکەت، خودێ وێ پیسیێ -ئەگەر چ یا ڤەشارتیە ژی- بۆ خەلکی هەر دێ بەرچاڤ کەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ أَمۡ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخۡرِجَ ٱللَّهُ أَضۡغَٰنَهُمۡ ۝٢٩ ﴾ (محمد: ٢٩) یەعنی: ئەرێ ما ئەو دوڕیێن کەرب وکین د دلێن وان دا هەی هزر کریە خودێ وێ دەرنائێخت وبۆ خەلکی بەرچاڤ ناکەت؟ بەلێ.. هندی خودێیە مرۆڤێ ڕاستگۆ ویێ درەوین هەر دێ ژێک جودا کەت!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤێ موسلمان خۆ ژ وان کاران بدەتە پاش یێن خودێ حەرام کرین، و د ناڤبەرا خۆ ووان دا پەرژانەکی بدانت.

٢- ژ تەقواییێیە مرۆڤ خۆ ژ وی تشتی بدەتە پاش یێ گومان تێدا بت، وحەلالی وحەرامیا وی یا ئاشکەرا نەبت، وپاراستنا دین وناموسێ ژی د ڤێ چەندێ دا هەیە.

٣- وئەڤ حەدیسە دەلیلە کو تشتێ سەری بکێشتە حەرامی حەرامە، ئەگەر ئەوب خۆ یێ حەلال ژی بت، ل دویڤ قاعیدەیێ (سد الذرائع) یێ زانایا بنەجهکری.

٤- ژ حەدیسێ دئێتە وەرگرتن کو ئەگەر شڤانەکی پەزێ خۆ برە ب رەخ پاوانێ کەسەکی ڤە وچەراند، وپەز چو ناڤ زیانێ، هەر زیانەکا پەزێ وی بگەهینتە وی پاوانی، خەرامەت ل سەر شڤانیە، وفایدێ وی ناکەت بێژت: مــن هــای ژێ نــەبوو، یـان مەخســەدا مـن ئـەو نـەبوو! وەکی وی یێ ل دۆر گونەهێ دزڤرت، ئەگەر ئەو ب ناڤ ڤە چوو دێ خۆ هێژای عقووبێ کەت، وچو هێجەت ژێ نائێنە قەبویلکرن.

٥- گرنگیا دلــی وپاقژیـا وی ژی ژ ڤـێ حەدیسـێ دئێتــە زانـین، وکـو پێتڤیە ل سەر مرۆڤێ موسلمان گەلەک خەمێ ژ پاقژکرنا دلێ خۆ بخۆت، چونکی ب پاقژیا دلی کارێ لەشی هەمی پاقژ دبت، و ب پیسیا دلی کارێ لەشی هەمی پیس دبت.

حەدیسا حەفتێ

عَنْ أبـي رقـيـة تَمِيمٍ بن أوس الدَّارِيِّ –رضي الله عنه– أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ: ﴿ الدِّينُ النَّصِيحَةُ ﴾ قُـلْـنَـا: لِـمَـنْ؟ قَالَ: ﴿ لله، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ تەمیمێ کورێ ئەوسێ داری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتـه ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: دین شیرەته، ئینا مە گۆت: بۆ کێ؟ وی گۆت: بۆ خودێ، وبۆ کیتابا وی، وبۆ پێغەمبەرێ وی، وبۆ مەزنێن موسلمانان، وعامیێن وان.

موسلم ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو ڕادگەهینت کو ستوینا گرنگا دین خۆ ل سەر دگرت شیرەته، وهندی ئەو مابت دین د ناڤ خەلکی دا دێ هەبت، وهەر جارەکا ئەو نەما کێماسی دێ کەفتە هەمی لایێن ژینا موسلمانان.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ئاشکەرا دکەت کو هەما دین شیرەته، و د هندەک ریوایەتان دا هاتیە کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە سێ جاران دوبارە کر، ودوبارەکرنا وێ سێ جاران پتر گرنگیا وێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، لەو ژ ئەبوو داوودی دئێتە ڤەگوهاستن کو ئەڤە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن فقهـ ل دۆر دزڤرت.

وپەیڤا (نەصیحەت) د زمانێ عەرەبان دا ب ڕامانا صەفاندنێ دئێت، وەکی هنگڤینی دەمێ شەما ژ ناڤ دئێتە ڕاکرن، و د زاراڤێ شەرعی دا ئەو بۆ هندێ دئێتە ب کارئینان دەمێ مرۆڤی خێر بۆ وی بڤێت یێ مرۆڤ نصیحەتی لێ دکەت، گاڤا تە خێر بۆ ئێکی ڤیا، وتە دیت ئەو وی کاری ناکەت یێ تو هزر دکەی خێرا وی یا تێدا، ڤێجا تو بەرێ وی بدەیە وێ خێرێ، وداخوازێ ژێ بکەی ئەو وێ بکەت، ئەو تە ئەو نصیحەت کر. ودەمێ ئەم دبێژین: نصیحەت صەفاندنە، یان صافیکرنە، بۆ مە ئاشکەرا دبت کو نصیحەت ژ ڤی لایی ڤە ڕامانا ڕاستگۆیی وئیخلاصێ ددەت، وئەڤە هندەک ژ مەعنا بەرسڤا پێغەمبەریە -سلاڤ لێ بن- ل سەر پسیارا صەحابیان دەمێ وان گۆتییێ: نصیحەت بۆ کێیە؟ وی گۆت: بۆ خودێ وبۆ کیتابا وی وبۆ پێغەمبەرێ وی..

نصیحەتا بۆ خودێ یا چاوایە؟

وەسایە مرۆڤ د عیبادەتێ خۆ دا بۆ وی یێ ڕاستگۆ وموخلص بت، باوەرییێ پێ بینت، وگوهداریا وی بکەت، د تەفسیرا وێ ئایەتێ دا یا تێدا هاتی: ﴿ إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ﴾ (التوبة: ٩١) ئیمامێ قورطوبی دبێژت: ((زانا دبێژن: نصیحەتێ بۆ خودێ ئەوە مرۆڤی ئیخلاص د باوەری ئینانا ب تەوحیدا وی دا هەبت، وسالۆخدانا وی ب سالۆخەتێن ئولووهییەتێ، ووی پاک بکەت ژ کێماسیان، وحەز بکەت خۆ نێزیکی وان تشتان بکەت یێن ئەو حەز ژێ دکەت، وخۆ ژ وان تشتان بدەتە پاش یێن وی نەڤێن)).

ونصیحەتێ بۆ کیتابا وی ئەوە مرۆڤ باوەرییێ پێ بینت، وحەز ژێ بکەت، وخۆ تێ بگەهینت، وکاری پێ بکەت، وبەرێ خەلکی ژی بدەتە وێ ڕێکێ یێ قورئان پێ هاتی.

ونصیحەتێ بۆ پێغەمبەرێ وی ئەوە باوەرییێ پێ بینت، وگوهداریا وی بکەت، و ب چاڤێ ڕێز وئحترامێ بەرێ خۆ بدەتە وی، وسوننەتا وی، وحەز ژ بنەمال وصەحابییێن وی بکەت، وکاری ب دینێ وی بکەت.

ونصيحەت بۆ مەزنێن موسلمانان ئەوە مرۆڤ هاریکاریا وان ل سەر قەنجییێ بکەت، وبەرەڤانییێ ژێ بکەت، ونەیارەتیا وان نەکەت، ودلێن خەلکی ژ وان سار نەکەت، وخێرا وان بڤێت، وئەگەر کێماسیەک ژێ دیت وان ئاگەهدار بکەت.

ونصیحەت بۆ عامییێن موسلمانان ئەوە مرۆڤ دینێ دورست نیشا وان بدەت، وبەرەڤانییێ ژێ بکەت، و د خێرا وان دا بت، و ب گۆتن وکریارێن خۆ حیلێ وغشێ ل وان نەکەت، وئەگەر خەلەتیەک یان کێماسیەک ژ وان دیت ب ڕەنگەکێ جوان وان شیرەت بکەت، وبەرێ وان بدەتە ڕێکا دورست.

وشیرەتکرنکارێ پێغەمبەر وچاکان بوو، وئەو (فرض کفایە)یە ل سەر ئوممەتێ، ومرۆڤێ ب کارێ شیرەتکرنێ ڕابیت دڤێت ئەخلاقێ پێغەمبەران ل نک هەبت، بزانت چاوا دێ شیرەتان ل خەلکی کەت، فوضەیلێ کوڕێ عیاضی دبێژت: خودان باوەر تشتی ستارە دکەت وشیرەتان دکەت، ومرۆڤێ فاجر هەتکا خەلکی دبەت وطانا ددانتە خەلکی.. یەعنی: دڤێت مرۆڤ یێ هشیار بت ب هێجەتا شیرەت ونصیحەتان هەتکا خەلکی نەبەت، وشەرما وان د ناڤ خەلکی دا ببەت، ئەڤە نە ژ ئەخلاقێ خودان باوەرانە.

مفاییێن حەدیسێ:

١- دین شیرەتە، وکارێ شیرەتکرنێ ژ باوەرییێیە، ووی گرنگیا خۆ هەیە.

٢- چونکی شیرەتکرن دینە، هندەک ژ دینی هەیە فەرضە، وهندەک واجبە، وهندەک سوننەتە، مەعنا شیرەت هندەک جاران دبتە فەرض وهندەک جاران دبتە واجب، وهندەک جاران دبتە سوننەت.

٣- ئەو کەسێ ب کارێ شیرەتکرنێ ڕادبت دڤێت ئەخلاقەکێ باش ل نک هەبت، و ب هێجەتا نصیحەتی کەسێ بەرانبەر نەشکێنت، وهەتکا وی د ناڤ خەلکی دا نەبەت.

حەدیسا هەشتێ

عَنْ ابْنِ عُمَرَ -رضي الله عنه- أَنَّ رَسُولَ الله -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: ﴿ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى الله تعالى ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عومەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: فەرمان ل من هاتەکرن ئەز شەرێ خەلکی بکەم حەتا ئەو شاهدە بدەن کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، ونڤێژان بکەن، وزەکاتێ بدەن، ڤێجا ئەگەر وان وە کر ئەو خوینا خۆ ومالێ خۆ دێ ژ من پارێزن، وەسا نەبت ب حەقێ ئیسلامێ بت، وحسێبا وان ل سەر خودایێ بلندە.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە پێپک وبناخەیێن دینی بۆ مە دەسنیشان دکەت: تەوحیدا خودێ، وکرنا نڤێژێ، ودانا زەکاتێ، وجیهادا د رێکا خودێ دا.. هەر وەسا حەرامیا خوین ومالێ موسلمانی دیار دکەت، وئاشکەرا دکەت کو ئیسلامێ هندەک ئەحکامێن دی ژی هەنە، شەرِ سەرا دئێتەکرن.

ل دەسپێکا حەدیسێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ڕادگەهینت کو خودایێ وی فەرمان ل کرنا جیهادێ ل وی کریە، پێخەمەت بەلاڤکرنا دینی، وخودایێ مەزن ب خۆ ژی دئایەتەکێ دا ڤێ چەندێ دبێژت: ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ ﴾ (البقرة: ٢١٦) یەعنی: خودێ کرنا شەڕێ نەیاران ل سەر هەوە نڤیسیە (فەرزکریە) وئەو ب خۆ کرنا شەڕی ل بەر هەوە تشتەکێ نەخۆشە، وبەلکی تشتەک هەبت هەوە نەڤێت، وئەو ب خۆ بۆ هەوە یێ باش بت، وبەلکی تشتەک هەبت هوین حەز ژێ بکەن، وخرابیا هەوە تێدا هەبت، وخودێ دزانت وهوین نزانن.

مەعنا ڤێ ئەوە د کرنا جیهادێ دا خێر ومفاییێن مەزن بۆ ئوممەتێ هەنە، ژ لایەکی ڤە خرابیان نەیار ودوژمنان ژێ دویر دکەڤت، و ژ لایەکێ دی ڤە ڕێ بۆ بەلاڤکرنا دینی ڤەدبت؛ دا هەچییێ بڤێت موسلمان ببت کەس نەبت ڕێکێ لێ بگرت، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو جیهادا د گەل کافران ل سەر وی (وئوممەتا وی) واجبە هندی، وهنگی شەڕ دێ ئێتە ڕاوەستاندن ئەگەر یێ بەرانبەر ئەڤ کارە کرن یێن حەدیس بەحس ژێ دکەت، هنگی خوینا وان ومالێ وان دێ یێ پاراستی بت، چونکی ئەو هنگی دێ ژ موسلمانان ئێنە حسێبکرن.. و ژ تشتێن ئاشکەرایە کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- شەڕ د گەل کیتابیان ژی نەکریە، وڕێ یا دایە وان ئەو ل سەر دینێ خۆ بمینن، ئەگەر هات وئەز ڕازی ببن جزیێ بدەن.

وئەو کارێن خوین ومالێ خودانی پێ حەرام دبن ئەڤەنە:

١- شاهدەدان: وئەوە مرۆڤی دئینتە د ئیسلامێ دا، لەو دەمێ ئێک دهاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ودڤیا بێتە د ئیسلامێ دا، پێغەمبەری ژ وی دخواست ئەو شاهدە بدەت، وڕۆژا ئوسامەیێ کوڕێ زەیدی ئەو زەلام کوشتی یێ شاهدە دای، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک خۆ ژێ عێجز کر وگۆتێ: چاوا تە ئەو کوشت پشتی وی شاهدە دای؟!

٢- كرنا نڤێـژێ: ومەخسـەد پـێ نڤێژا فـەرزە، ئیمـامێ نـەوەوی دبێـژت: ئـەڤ حـەدیـسـە هندێ دگەهینت کو یێ ژ قەستا نڤێژێ نەکەت دئێتـە کوشـتن، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤـەدگوهێزت، دەمـێ پێغەمبـەر -سلاڤ لـێ بـن- بەحسێ هندەک مەزنان دکەت کو ل دویماهیا زەمانی دێ حوکمێ موسلمانان کەفتـە د دەسـتان دا، وئـەو هنـدەک کـارێن بـاش وهنـدەکێن خـراب دێ کـەن، هندەکان گۆت: ئـەی پێغەمبـەرێ خودێ، مـا هنگـی ئـەم شـەرێ وان نەکـەین؟ گۆت: نە، هندی ئەو نڤێژان بکەن. مەعنا: کرنـا نڤێـژان ژ لایـێ وان ڤـە دبتـە ئەگەرا نەدورستیا کرنا شەڕی د گەل وان..

و د گـەل کـو حـوکمێ وی یـێ ژ قەسـتا نڤێـژێ نەکـەت کوشـتنە، بـەلێ زانایێن ئیسلامێ ب خیلاف چووینـە کـانێ ئـەو دەمـێ دئێتـە کوشـتن حسـێب دبت کافر یان نە؟

وکورتیـا مەسـەلێ ب ڤـی ڕەنگیـە: ئەگـەر وی بـاوەری ب نڤێـژێ هـەبت، بـەلێ ژ سسـتی وخەمسـاری نڤێـژێ نەکـەت، ئـەو دەمـێ دئێتـە کوشـتن دێ حسێب بت موسلمانەکێ گونەهکار، وحالێ وی بۆ خودێ دێ ئێتە هلپسارتن، بـەلێ ئەگـەر وی بـاوەری ب نڤێـژێ نـەبت، ئـەو ژ کـافران حسـێبە، وچـو ئـەحکامێن موسـلمانان ل سـەر نائێنـە ب کارئینـان، وەکـی: شویشـتنێ وڤەشارتنا ل ناڤ زیارەتێن موسلمانان، ومەسەلا میراتی.. وهتد.

٣- دانا زەکاتێ: وهـەر کەسـەکـێ بـاوەری نـەبـت کـو زەکات واجبە ئەو ژ کافران دئێتە حسێبێ، وشەڕێ وی حـەلال دبت، وئـەوێ ب دیرۆکـێ شـارەزا بت دزانت کو خەلیفێ پێغەمبەری یێ ئێکێ ئەبوو بەکری شەڕێ وان عـەرەبان کـر یـێن زەکـات نـەدای، وئـەو ژ (مورتـەددان) حسـێبکرن، ودەمـێ عومـەری گۆتیێ: چاوا تو دێ شەڕێ وان کـەی وئـەو دبێـژن: (لا إلـه إلا اللـه)؟ ئـەبوو بەکری گۆت: ب خودێ ئەز دێ شەڕێ وان کەم یێن جوداهیێ دئێخنـە ناڤبـەرا نڤێژێ وزەکاتێ. و د ئایەتەکێ خودایێ مـەزن بەحسـێ کـافران وشـەڕێ د گـەل وان دکـەت ودبێـژت: ﴿ فَإِن تَابُوا۟ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا۟ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ

ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝ ﴾ (التوبة: ٥) يەعنى: ئەگەر وان تۆبەكر ونڤێژ كرن، وزەكات دا، هوين رێكا وان بەردەن، يەعنى: شەرێ وان نەكەن.. وئەڤە هندێ دگەهينت كو دانا زەكاتێ ژى ئێك ژ ئەگەرێن پاراستنا خوين ومالێ وانە.

٤- ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەگەر وان ئەڤ چەندە كر، وان خوين ومالێ خۆ ژ من پاراست، وەسا نەبت ب حەقێ ئيسلامێ بت.. مەعنا وێ ئەوە هندەك تشتێن دى ژى -د ئيسلامێ دا- هەنە ئەگەر خەلك نەكەن، حەقێ دەسهەلاتێ هەيە شەرێ وان سەرا بكەت، وئەو تشت وەكى زانا دبێژن ستوينێن دى يێ ئيسلامێنە، وەكى رۆژيێ وحەجێ، سەعيدێ كورێ جوبەيرى دبێژت: عومەرێ كورێ خەططابى دگۆت: ئەگەر خەلك حەجێ بهێلن ئەم دێ شەرێ وان سەرا كەين، كا چاوا ئەم شەرێ وان سەرا نڤێژێ وزەكاتێ دكەين. وئاشكەرايە كو د ئەحكامێن شەرعى يێن ئيسلامێ دا هندەك تاوان ژى هەنە حوكم پێ ب كوشتنێ ل سەر خودانى دئێتەدان، وەكى: كوشتنا مرۆڤەكى بێ حەق، وكرنا زنايێ ب نسبەت مرۆڤى ب ژن يان ژنا شويكرى، وشەقكرنا رێزا موسلمانان وتێكدانا ئێكەتيا وان، بەلێ ئەڤە دەمێ حوكم ب كوشتنا وان دئێتەدان ژ لايێ مەحكەما شەرعى ڤە، ئەوحسێب نابن كافر.

وئەوێ ئەحكامێن ئيسلامێ ب جه بينت، ودينداريێ ئاشكەرا بكەت، موعاملە وسەرەدەريا موسلمانى دێ د گەل ئێتەكرن، وخوينا وى ومالێ وى دێ ئێنە پاراستن، ئەگەر خۆ د دل دا وى باوەرى ب ڤێ چەندێ نەبت ژى، هنگى ئەو دێ حسێب بت منافق، ومنافقى حسێبا وى ل سەر خودێيە، و ل بەر سيبەرا ئيسلامێ چێ نابت بۆ دەسهەلاتێ حسێبێ ل سەر ئنيەتێ د گەل خەلكى بكەت.

مفايێن حەديسێ:

١- ئەڤ حەديسە هندێ دگەهينت كو جيهاد وكرنا شەرێ كافران واجبە ل سەر مەزنێ موسلمانان؛ دا رێ بۆ بەلاڤكرنا دينى ڤەبت

٢- وئـەڤ حەديســە رەددە ل ســەر وان كەسـان يـێن دبێـژن: بـاوەريێ چـو هەوجە ب كريـاران نينـە، وئـەو كەسـێ ب دلـی بـاوەری هەبت بلا چـو كـاران نەكەت ژی كافران نابت. وئەوێن ل سەر ڤێ باوەرێ (مەرجئينـە) وگۆتنـا وان يا دورست نينە، باوەری ب دلی و ب كريارانە ژی، ئەگەر نە.. جيهاد د گەل وان كەسان دورست نەدبوو يێن وان كاران نەكەن ئـەوێن د حەديسـێ دا هـاتی، و ژ بــەر ڤــێ چەنــدێ ئيمــامێ بوخــاری ئــەڤ حەديســە دكــرە دەليــل دژی مەرجئيان.

٣- حـەديس گرنگيـا شـاهدەدانێ، وكرنـا نڤێـژێ، ودانـا زەكـاتێ، بـۆ مـە ئاشكەرا دكەت، وكو ئەو ژ وان تشتانە يێن خوين ومالێ خودانی دپارێزن.

٤- وحـەديس دەليلـە ل سـەر هنـدێ كـو كـارێن بـەرچاڤ ژ خودانی دئێنـە قـەبويلكرن، وحوكم ب دورسـتيا وان دئێتـەدان، ومەسـەلا ئنيـەتێ ودلـی ئەڤـە تابعی خودێيە، وئەم مايێ خۆ تێ ناكەين.

٥- وئـەو دەليلـە ل سـەر هنـدێ ژی كـو دەسـتەكێن بيدعـەچی، ئـەوێن ئەحكام وستوينێن ئيسلامێ ب جهـ دئينن، ژ موسلمانان حسێب دبن، وحوكم ب كوفرا وان نائێتەدان، وجيهاد دژی وان نائێتەكرن.

حەدیسا نەهیٚ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قال: سَمِعت رَسُولَ الله -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: ﴿ مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ، وَاخْتِلاَفُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی عەبدررەحمانیٚ کوریٚ صەخری -خودیٚ ژیٚ رازی بت- دبیٚژت: من گوهـ ل پیٚغەمبەریٚ خودیٚ بوو -سلاڤ لیٚ بن- دگوٚت: تشتیٚ من نەهیا هەوە ژیٚ کربت خوٚ ژیٚ بدەنە پاش، وتشتیٚ من فەرمان پیٚ ل هەوە کربت هندی هوین بشیٚن بکەن، چونکی هەما ویٚ چەندیٚ ییٚن بەری هەوە بربوونە هیلاکیٚ پسیارکرنا وان یا زیٚدە، وجودابوونا وان ژ پیٚغەمبەریٚن وان.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهیٚزن

ئەڤ حەدیسە ژی ئیٚک ژ حەدیسیٚن کوٚمکەرە؛ چونکی ئەو هندیٚ دگەهینت کو پیٚتڤیە مروٚڤیٚ موسلمان دویکەفتنا ئەمر ونەهییٚن پیٚغەمبەری -سلاڤ لیٚ بن- بکەت، وخوٚ ژ وان کاران بدەتە پاش ییٚن بووینە ئەگەرا تیٚچوونا ئوممەتیٚن بەریٚ. ژ بەر ڤیٚ چەندیٚ ئیمامیٚ نەوەوی دبیٚژت: ئەڤ حەدیسە ئیٚک ژ پیٚپیک وبناخەییٚن ئیسلامیٚنە.

و د دەر حەقا ئەگەرا گوٚتنا ڤیٚ حەدیسیٚ دا د ریوایەتەکیٚ دا ل نک ئیمامیٚ موسلم هاتیە کو جارەکیٚ پیٚغەمبەری -سلاڤ لیٚ بن- خوتبەک بوٚ

صەحابیان دخواند، ئینا گۆتە وان: گەلی مرۆڤان، خودێ حەج ل سەر هەوە فەرزکر، ڤێجا هەرنە حەجێ، ئینا زەلامەکی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، هەر سال بچین؟ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرسڤا وی نەدا، سێ جاران وی ئاخفتنا خۆ ڤەگێرا، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر ئەز بێژم: بەلێ ئەو دێ ل سەر هەوە واجب بت، وهوین نەشێن وە بکەن، پاشی ئاخفتنەکا وەکی ڤێ گۆت یا مە ل سەری ئینای.

و د ریوایەکێ دا ل نک (ئبن ماجەی) هاتیە کو ئەو زەلامێ پسیار کری ئەقرەعێ کورێ حابسی بوو.

مەعنا: هەر وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێ نەخۆش بوو وی زەلامی ئەڤ پسیارە کری، لەو جارا ئێکێ بەرسڤا وی نەدا، بۆ هندێ دا ئەو خۆ بێ دەنگ بکەت، وگاڤا دیتی کو ئەو خۆ بێ دەنگ ناکەت قاعیدەیەکێ شەرعی بۆ وی وبۆ خەلکێ دی ژی ئاشکەراکر، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەو پسیارێن زێدە، وبێ مفا نەکەن، وئەگەر جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتنەک گۆت، بلا ئەو کاری پێ بکەن، وگەلەک ل دویڤ نەچن، وپسیارێن زێدە ژی نەکەن؛ دا حوکم ل سەر وان نەئێتە شداندن، چونکی هندی پسیارکەر پتر ل دویڤ مەسەلێ بچت قەیدێن زێدەتر دێ ل بەر ئێنەدانان، وسەرهاتیا ئسرائیلیان د گەل پێغەمبەرێ وان مووسای وڤەکوشتنا چێلێ، ئەوا د سوورەتا (البقرة) دا بۆ مە هاتیە ڤەگێران، ل بەر مە هەمیان یا ئاشکەرایە، وان پسیارێن زێدە کرن، خودێ ل وان شداند حەتا نێزیک بوو ئەو چێل ب دەست وان نەکەفتی یا فەرمان ب ڤەکوشتنا وێ ل وان هاتیەکرن.

وحەدیس شریعەتی ل سەر دو تشتان لێکڤە دکەت: ئەو کارێن نەهی ژێ هاتیەکرن، یەعنی: خودێ وپێغەمبەرێ وی ژ مە خواستی ئەو وان کاران نەکەین، وحەرام ومەکرووهـ هەردو دکەڤنە بن ڤێ پشکێ، حەرام ئەوە یێ مرۆڤ ب کرنا وی گونەهکار دبت، و ب نەکرنا وی خودان خێر دبت، ومەکرووهـ ئەوە یێ ب نەکرنا خودان خێر دبت و ب کرنا گونەهکار نابت،

وئەڤێ پشکێ دڤێت ئەم ئێکجار خۆ ژێ بدەینە پاش ونێزیک نەبین، هنگی تێ نەبت ئەگەر ئەم نەچار بین ومە چو رێکێن دی نەبن، هنگی دورستە بۆ مە ل دویڤ قەدەر هەوجەییا خۆ ئەم وان کاران بکەین زێدەتر نە.

یا ددوێ: ئەو کارێن فەرمان ب کرنا وان ل مە هاتیەکرن، وواجب وسوننەت دکەڤنە د بن دا، واجب ئەوە یێ ب کرنا وی مرۆڤ خودان خێر دبت، و ب نەکرنا وی گونەهکار دبت، وسوننەت ئەوە یێ ب کرنا وی مرۆڤ خودان خێر دبت، و ب نەکرنا وی گونەهکار نابت، واجبی دڤێت ئەو بکەت، وکارێ سوننەت ل دویڤ شیانا خۆ وهندی ژێ بێت بکەت.

و ژ گۆتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: هوین هندێ ژێ بکەن هندی هوین بشێن.. زانایان قاعیدەیەکێ شەرعی دانایە، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەگەر مرۆڤ نەشیا واجبەکی هەمیێ بکەت، بلا هندێ بکەت هندی بشێت، وەکی بۆ نموونە: ئەگەر نەشیا خرابیەکێ ئێکجار راکەت، بەلێ پێڤە هات هندەکێ کێم کەت، دڤێت ئەو وێ هندەکێ نەهێلت، یان: هندەک ئاڤ ل نک وی هەبوو بەلێ تێرا شویشتنا دەسنڤێژێ نەکر، هندی ئاڤ تێرا بکەت بلا ئەو بشۆت، وبۆ ئەندامێن مایی تەیەمومێ بگرت، یان ئەگەر شیا بۆ کرنا نڤێژێ رابت وروینت، بەلێ نەشیا بۆ سووجوودێ خۆ بچەمینت، دڤێت ئەو رابت وروینت، وبلا نەچتە سوجوودێ.. وهۆسا، وئەڤەیە مەعنایا گۆتنا زانایان: تشتێ مرۆڤ بشێت بکەت رانابت ژ بەر تشتێ مرۆڤ نەشێت (المیسور لا یسقط بالمعسور).

وئەڤ حەدیسە بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ئێک ژ ئەگەرێن تێچوونا ئوممەتێن بەری مە (وبەلکی مەخسەد پێ ئسرائیلی بن) ئەو بوو وان گەلەک پسیارێن زێدە وبێ مفا ژ پێغەمبەرێ خۆ دکرن، وپشتی پێغەمبەرێن وان بەرسڤا وان ددا، وان ب گۆتنا وان نەدکر، یەعنی: وان پسیار دکرن وگاڤا بەرسڤ ب دلێ وان نەبا، وان وەسا دکر وەکی دلێ وان دچتێ.. ومخابن نوکە د ناڤ ئوممەتا مە ژی دا گەلەک کەسێن ب ڤی رەنگی هەنە، کار

وکەسبێ وان پسیارن، نە بۆ هندێ دا علمەکی ل نک خۆ پەیدا بکەن، یان دینێ خۆ بزانن، بەلکی بۆ هندێ دا ئەو تشتەکی ببینن خۆ پێڤە موژیل بکەن، وجەدەلێ ل دۆر بکەن، پا ئەڤە چاوایە؟ بۆچیە؟ بۆچی فلان کەس وە نابێژت؟ پا ئەگەر فلان تشت هۆ لێ هاتە هە ئەم دێ چ کەین؟ یا دێ پسیارا تشتەکی کەت حەتا ئەو دمرت ژی ئەو هەوجەی وی تشتی نابت.. مرۆڤەکێ نزانت باش دەسنڤێژێ بشۆت سەعەتەکێ جەدەلێ دێ کەت کانێ خوارنا گۆشتێ هەسپان چاوایە! ئێک نزانت ئەرکانێن نڤێژێ چەندن بۆ خۆ پسیارا ئەرکانێن نڤێژێ ناکەت دێ مینتە ب مەسەلا (ئستنساخا مرۆڤان) ڤە کانێ چاوایە!! مەعنا: ئارمانج هەڤرکی وجەدەلە نە وەرگرتنا فایدەیە.

وعەدەتێ صەحابیان بوو تشتێ ئەو هەوجە نەببانێ وان پسیارا وی نەدکر، ئەنەس دبێژت: نەهیا مە هاتبوو کرن ئەم پسیارێن زێدە ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بکەین، ڤێجا کەیفا مە گەلەک دهات دەمێ زەلامەکێ عاقل ژ بادیێ هاتبا پسیارەک ژ پێغەمبەری کربا ومە گوهێ خۆ دابایێ.. وزەیدێ کورێ ثابتی دەمێ مرۆڤەکی پسیارەک ژێ کربا دا بێژتێ: ئەڤتشتە هەیە یان نە؟ ئەگەر گۆتبا: نە، دا بێژتێ: گاڤا ئەو تشت چێبوو پاشی وەرە پسیارێ بکە.

ویا ژ ڤێ ژی کرێتتر، کو دبتە ئەگەرا تێچوونا خودانی، ئەوە ئەو پسیارا تشتەکی بکەت، وگاڤا بەرسڤا دورست ب دەلیل بۆ هاتە ئاشکەراکرن، ئەو خۆ دفن بلند بکەت، وحەقییێ قەبویل نەکەت، وکاری ب وێ بەرسڤێ نەکەت، وەکی وان یێن بۆ ترانە ویاری پسیارا ئەحکامان دکەن، وگاڤا زانایەکی ئەو حوکم بۆ وان ئاشکەرا کر، ل شوینا ئەو کاری پێ بکەن، دێ چن ل عەردان وێ بەرسڤێ بێژن، وکەنە جهێ پێکەنینێ..

و ژ ڤان رەنگە پسیاران دەرکەڤت، پسیارکرن بۆ هندێ کو مرۆڤ دینێ خۆ بزانت، وکاری پێ بکەت، تشتەکێ فەرە وەکی خودێ د ئایەتەکێ دا گۆتی: ﴿ فَسْـَٔلُوٓاْ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝ ﴾ (النحل: ٤٣).

مفاێن حەدیسێ:

١- ئـەڤ حەدیســە هنـدێ دگـەهینت کـو یـا بـاش نینـه مـرۆڤ گەلـەک پسیاران بکەت، ب تایبەتی وان پسیارێن ئەوهەوجە نەبتێ.

٢- وحـەدیس هنـدێ دگـەهینت کـو دڤێـت مـرۆڤ گرنگیـێ بدەتـە تشـتێ فەرتر پاش یێ فەراتیا وی کێمتر.

٣- ئێـک ژ ئەگـەرێن تێبرنـا ئوممـەتێن بـەری مـە ئـەو بـوو وان گەلـەک پسیار ژ پێغەمبەرێن خۆ دکرن، وکار ب بەرسڤێن وان نەدکر.

حەدیسا دەهێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قال: قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: ﴿ أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ الله طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللهَّ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُواْ صَٰلِحًا) وَقَالَ: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ) ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ، أَشْعَثَ، أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ يَا رَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟! ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: گەلی مرۆڤان، هندی خودێیە یێ پاکە، وتشتێ پاک نەبت ئەو قەبویل ناکەت، وهندی خودێیە ب وی تشتی فەرمان ل خودان باوەران کریە یێ فەرمان پێ ل پێغەمبەران کری، وگۆت: گەلی پێغەمبەران، ژ تشتێ پاقژ بخۆن، وکارێ چاک بکەن، وگۆت: گەلی ئەوێن باوەری ئینای، ژ رزقێ پاقژێ مە دایە هەوە بخۆن.. پاشی وی بەحسێ زەلامی کر: سەفەرێ درێژ دکەت، یێ سەرقژ وتۆزەوی، دەستێن خۆ بەر ب عەسمانی ڤە درێژ دکەت: یا رەببی یا رەببی! وخوارنا وی یا حەرامە، وڤەخوارنا وی یا حەرامە، وجلکێ وی یێ حەرامە، وگۆشتێ خۆ ب حەرامی یێ گرتی، ئەرێ چاوا دێ بەرسڤا وی ئێتەدان.

موسلم ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو بەحسێ شەرتێ قەبویلکرنا وان کاران دکەت یێن مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ دکەت، کو پاقژیە، وئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە گرنگیا هندێ کو خوارن وڤەخوارن وجلکێ مرۆڤی ژ مالەکێ حەلال بت، وخۆ ژ مالێ حەرام بدەتە پاش یێ کو دبتە ئەگەرا نەقەبویلکرنا دوعایێن وی، ودوعا وەکی ئەم دزانین مەزنترین عیبادەتە بۆ خودێ دئێتە پێشکێشکرن.

د دەسپێکا گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- پاک وپیرۆزیا خودێ ژ هەر عەیب وکێماسیەکا هەبت بۆ مە بەرچاڤ دکەت، دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الله طَيِّبٌ ﴾ وپەیڤا (طیب) ل ڤێرێ ب رامانا پاک وپیرۆزیێ دئێت، وچونکی خودێ یێ پاکە ئەو بەس وی تشتی قەبویل دکەت یێ پاک بت: ﴿ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا ﴾ وهەر چەندە ل ڤێرێ پتر هزر بۆ هندێ دچت کو مەخسەد ب تشتێ دئێتە قەبویلکرن ویێ نەئێتە قەبویلکرن، دانا خێرانە، یەعنی: ئەو مالێ تو ب خێر ددەی حەتا ژ تە بێتە قەبویلکرن دڤێت یێ پاقژ وحەلال بت، بەلێ دبت مەعنا هێشتا بەرفەرهتر ژی بێتە وەرگرتن، یەعنی: هەر کار وگۆتنەکا مرۆڤ بکەت حەتا بێتە قەبویلکرن وبۆ خودانی ب خێر بێتە نڤیسین، دڤێت یێ پاک، وپاکی ئەوە ئەو یێ حەلال بت، و ل دویڤ شریعەتی بت.. ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: خودێ قەبویل ناکەت، دو مەعنا ژێ دئێنە وەرگرتن: قەبویل ناکەت، یەعنی: ئەو کار ژ بنی یێ بەطالە، هەر وەکی خودانی نەکری، یان ئەو خێرا وی کاری ب تمامی بۆ خودانی نائێتەدان، چونکی هندەک کێماسی تێدا هەنە. و ژ بەر کو تشتێ پاک نەبت خودێ قەبویل ناکەت، وی فەرمان ل پێغەمبەرێن خۆ ب تایبەتی، وخودان باوەران ب گشتی کریە کو ئەو ژ رزقێ حەلال بخون، وحەتا رزقێ وان یێ حەلال بت، دڤێت ئەو کارێ ئەو دکەن ژی یێ ئەو رزق پێڤە دئێت، یێ حەلال بت؛ چونکی خوارنا پارییێ حەلال دبتە ئەگەرا هندێ عیبادەتێ مرۆڤی ژێ بێتە قەبویلکرن، وبەری هەمیان دوعا.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ئیشارەتێ ددەتە هندەک شەرتێن دبنە ئەگەر کو دوعایێن مرۆڤی ژ بەر قەبویل ببن، ژ وان شەرتان:

١- پاکی وەکی گۆتی: ﴿ لَا يَقْبَـلُ إِلَّا طَيِّبًـا ﴾ وپاکی د دوعایێ دا ئەوە ئیخلاص تێدا هەبت، یەعنی: ژ خودێ بت وبۆ خودێ بت، ویا دویر بت ژ هەمی ڕەنگێن ریمەتیێ ومەدحە ومەخسەدێن خراب.

٢- سەفەر، چونکی د سەفەرێ دا، ب تایبەتی ئەگەر درێژ بوو، مرۆڤ دێ نەخۆشیا خەریبیێ وزەحمەتێ بینت، وهنگی دلێ وی دێ نازک بت، وئەو ب نەفسەکا شکەستی دێ دوعایێ کەت، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ زەلامی کر سەفەرێ درێژ دکەت.. یەعنی: ئێک ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعایێ ل نک وی پەیدا دبن، پاشی چ؟

٣- پاشی گۆت: ﴿ أَشْعَثَ، أَغْبَرَ ﴾ یەعنی: پرچا سەرێ وی یا ڤژاڤژە، وجلک وسەروبەرێ وی یێ تۆزەویە، وئەڤە ئیشارەتە بۆ گوهۆڕینا هەیئەت وسەروبەری وەک نیشان بۆ خۆشکاندنێ، ومرۆڤ دەمێ دوعایێ دکەت ئەگەر نیشانێن خۆشکاندنێ بۆ خودێ ل سەر خۆ ئاشکەرا بکەت، وەکی گریێ یان نە پویتەپێکرنا ب کەشخەییا جلکی وسەروبەری پتر یا بەرعەقلە کو دوعایا وی بێتە وەرگرتن، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ بوویە دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەردکەفتە نڤێژا بارانێ کراسێ خۆ ڤاژی دکر، و ب خۆشکاندن ڤە دەردکەفت.

٤- د دویڤ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ ﴾ دەستێن خۆ بەر ب عەسمانی ڤە بلند دکەت، وئەڤە ژی ئێک ژ ئادابێن دوعایێنە، د حەدیسەکێ دا یا (ئەحمەد وئەبوو داوود وترمذی) ڤەدگوهێزن، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ﴿ إِنَّ رَبَّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَيِيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ، أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا ﴾ هندی خودایێ هەوەیە یێ شەرمین ومەردە، شەرم ژ عەبدێ خۆ دکەت دەمێ ئەو دەستێن خۆ ب نک وی ڤە بلند

دکەت، ئەو وان ڤالا بزڤرینت.. هزر بکە مرۆڤەکێ گەلەکێ مەرد بت، و د سەر مەدینیا خۆ را یێ شەرمین ژی بت، تو دەستێ خۆ ل بەر ڤەگری، و ب خۆشکاندن ڤە تشتەکی ژێ بخوازی، تو بێژی ئەو دەستێ تە خالی بزڤرینت؟

پا هوین بۆ خودێ چ دبێژن؟

٥- وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ کیس دەڤێ وی زەلامی ڤەدگوهێزت، ودبێژت: ئەو دبێژت: ﴿ يَا رَبِّ يَا رَبِّ ﴾ یەعنی: زێدە ئیلحاحێ د دوعایێ دکەت، دبێژت ودبێژتە ڤە، نەدوەستییێت ونە بێ هیڤی دبت، ئەڤە ژی ئێک ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعایێنە، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دوعایەک کربا، وی دو سێ جاران ئەو دوبارە دکر..

ئەڤە ئەو ئەگەرن یێن دوعا ژ بەر دئێنە قەبویلکرن، وی زەلامی یێ پێغەمبەری بەحسێ وی کری، ئەو هەمی ل نک خۆ یێ پەیدا کرین، بەلێ تشتەکێ دی یێ گەلەکێ گرنگ وی ژ بیرکریە و ل نک وی نینە: ﴿ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ ﴾ کو خوارن وڤەخوارن وجلکێ وی یێ حەلال بت.. سەعدێ کورێ ئەبوو وەققاصی داخواز ژ پێغەمبەری کر کو ئەو دوعایێ بۆ وی ژ خودێ بکەت؛ دا ئەو دوعایێن وی قەبویل بکەت، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ﴿ أطب مطعمك تكن مستجاب الدعوة ﴾ خوارنا خۆ حەلال بکە، دوعایێن تە دێ قەبویل بن، وەکی طەبەرانی ژێ ڤەدگوهێزت.

وئەو کەسێ خەمێ ژ حەلالیا پارییێ خۆ نەخوت، وڤەخوارن وجلکێ خۆ ژی، یێ هەژی نابت خودێ دوعایا وی قەبویل بکەت، لەو پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ وی زەلامی کری یێ ب وی رەنگێ ژێگۆتی دوعا کرین، بەلێ خوارن وڤەخوارن وجلکێ وی یێ حەرام ب عەجێبی ڤە پسیار کر: ئەرێ چاوا دوعایا وی دێ قەبویل بت؟!

مفايێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە گرنگیا پاقژیێ د قەبویلکرنا کار وگۆتنان دا بۆ مە بەرچاڤ دکەت.

٢- هەر وەسا بەرێ مە ددەتە گرنگیا خوارن وڤەخوارن وجلکێ حەلال، وکو ئەو ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعایێنە.

٣- وحەدیس هندەک ئەگەرێن دی ژی یێن قەبویلکرنا دوعایێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت.

حەدیسا یازدێ

عَنْ الحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، سبط رسول الله -صلى الله عليه وسلم- وريحانته -رضي الله عنهما- قَالَ : حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ ﴾.

رواه النسائي والترمذي، وقال: حسن صحيح

ژ حەسەنێ کورێ عەلی، نەڤیێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ورحانا وی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: من ژ پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە ژبەرکریە: ئەو تشتێ تو یێ ژێ ب گومان بی بهێلە، هەر وی تشتی یێ تو یێ ژێ ب گومان نەبی.

نەسائی وترمذی ڤەدگوهێزن.

ئەڤ حەدیسە ئیشارەتێ ددەتە ئێک ژ بناخەیێن دینێ مە، ئەو ژی خۆ دویرکرنا ژ وی تشتیە یێ مرۆڤ ژێ ب گومان بت، حەتا خۆ ژێ پشت ڕاست بکەت، وئەڤە ئەوە یا دبێژنێ: (تەقوا) یان (وەرەع)، ئەوا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پتر جارا د خوتبێن خۆ دا وەصیەت پێ ل موسلمانان دکر.

حەسەنێ کورێ عەلیێ کورێ ئەبوو طالبی، کورێ فاطمایا کچا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ئەوێ دبێژنێ: رحانا پێغەمبەری؛ ژ بەر کو بێنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب وی دهات، وگاڤا ددیت گەلەک کەیف خۆش دبوو، دئێتە هژمارتن ژ وان صەحابییێن ب عەمری ڤە دبچویک؛ چونکی دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- قەستا خودایێ خۆ کری، ژیێ حەسەنی نێزیکی دەهـ سالان بوو، حەسەن دبێژت: تشتێ من ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژبەرکری، یەعنی: مایە ل بیرا من ژ گۆتنێن وی، ئەڤ گۆتنەیە، وی

گۆت: ئەو تشتێ تە ب شک بێخت وتو یێ ژێ ب گومان بی، بهێلە، وهەرە وی تشتی بکە یێ تو ژێ ب گومان نەبی.. وتمامیا حەدیسێ وەکی ل نک (ترمذی) هاتی، ئەڤەیە: ﴿ فَـإِنَّ الصِّـدْقَ طُمَأْنِينَـةٌ ، وَإِنَّ الكَـذِبَ رِيبَـةٌ ﴾ یەعنی: هندی ڕاستیە دلرحەتیە، وهندی درەوە شکە بۆ دلی، و ژ ڤێ دئێتە زانین کو مرۆڤ دڤێت وان کاران نەکەت یێن شک تێدا هەبت، دا یێ پاراستی بت ژ حەرامیێ ڤە ژ لایەکی ڤە، و ژ لایەکێ دی ڤە دا ئەو ژ ئەمانێ خەلکی ژی پاراستی بمینت. هەر وەسا ئەڤە ئیشارەتەکە ژی کو مرۆڤ ل دلێ خۆ بزڤڕت ئەگەر هات وئەو د تشتەکی دا کەفتە گومانێ.

وئەگەر ئەم ل دیرۆکا پێشییێن ڤێ ئوممەتێ بزڤڕین، ژ جیلێ صەحابیان ودویکەفتییێن وان یێ چاک، دێ بینین وان گەلەک خۆ ژ وان تشتان ددا پاش یێن ئەو تێدا دکەفتنە گومانێ، حەتا گەلەک جاران وان خۆ ژ حەلالی ددا پاش ژ ترسێن هندێ دا کو ئەو بکەڤنە د حەرامی دا..

بۆ نموونە: جارەکێ عەبدەکێ ئەبوو بەکری هاتە نک، تشتەک ڤێ بوو، هندەک ژێ دا ئەبوو بەکری، ئینا ئەبوو بەکری ئەو کرە د دەڤێ خۆ دا، وپشتی داعویرای وی گۆتە ئەبوو بەکری: تو دزانی ئەو یێ چ بوو تە ژێ خواری؟ گۆتێ: یێ چ بوو؟ وی گۆت: د جاهلیەتێ دا من خێڤزانکی بۆ مرۆڤەکی کربوو، ومن چو ژ خێڤزانکییێ نەدزانی، من ئەو خاپاند، ژ نوی من ئەو دیت وی ئەڤ مالە دا من.. ئینا ئەبوو بەکری تبلا خۆ برە گەرویا خۆ ودلێ خۆ ڕاکر..

ویەزیدێ کوڕێ زەریعی گاڤا بابێ وی مری پێنج سەد هزار ژ میراتێ وی گەهشتنێ، وی ئەو وەرنەگرت، چونکی بابێ وی بووبوو والی بۆ هندەک مەزنان، ئەو دترسیا مالێ بابێ وی یێ حەلال نەبت!

ونموونە ئەگەر ئەم ل دویڤ بچین، گەلەکن.

ومەسەلەک ل ڤێرێ هەیە دڤێت ئەم بیرا خۆ لێ بینینە ڤە، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەڤ ڕەنگێ وەرەعێ یێ ژ هەژی وان کەسانە یێن ب تەقوا بن، وحالێ وان د گەل (ئیستقامێ) یێ دورست بت، نە وەکی وان یێن خۆ ژ حەرامی وگەنەهێن مەزن نەدەنە پاش، وخۆب ڤی ڕەنگێ وەرەعێ نیشا خەلکی بدەن، یەعنی: واجباتێن شەرعی ب جهـ نەئینن، وخۆ ژ شوبوهاتان بدەنە پاش.. ئەڤ ڕەنگێ هۆسا یێ مرۆڤان، وەرەعا وان جهێ گومانێیە، وزوی ب زوی دڤێت مرۆڤ باوەر ژ وان نەکەت، ژ بەر ڤێ چەندێ دەمێ هندەک عیراقیان پسیارا خوینا پێشیێ ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی کری کانێ یا حەلالە یان نە؟ وی بەرسڤا وان نەدا وگۆت: حوسەین یێ کوشتی، وپسیارا خوینا پێشیێ ژ من دکەن!!

وجارەکێ زەلامەکی پسیار ژ بشرێ حافی کر، گۆتێ: ئەگەر زەلامەکی دەیکا وی بێژتێ: ژنا خۆ بەردە، گوهێ خۆ بدەتێ یان نە؟ وی گۆت: ئەگەر وی د هەمی تشتان دا گوهداریا دەیکا خۆ کربت، بلا د ڤی تشتی ژی دا گوهداریا وێ بکەت، ژ خۆ ئەگەر ب ڤی تشتی ب تنێ گوهێ خۆ بدەتە دەیکا خۆ پاشی ڕابت وێ بقوتت، بلا وە نەکەت!

وئەڤە بیرا مە ل وان زەلامان دئیننە ڤە ئەوێن د چو تشتان دا گوهداریا شریعەتی ناکەن، ودو ژنان دئینن دبێژن: مانێ شریعەتی یێ دورست کری لەوا.. هەر وەکی وان شریعەت هەمی یێ ب کارئینا هەما ئەڤ مەسەلە ب تنێ مابوو!!

مفایێن حەدیسێ:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤێ خودان باوەر یێ خودان وەرەع وتەقوا بت، خۆ ژ وانکاران بدەتە پاش یێن گومانێ بۆ وی چێ دکەن، وقەستا وان کاران بکەت یێن گومان تێدا نەبت.

حەدیسا دوازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ مِنْ حُسْنِ إِسْلاَمِ المَرْءِ تَرْكُهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ژ باشیا موسلمانەتیا مرۆڤیە ئەو وی تشتی بهێلت یێ مایێ وی تێ نەچت.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ بناخەیێن تۆرە وئادابێن جڤاکی یێن مرۆڤێ موسلمان بەرچاڤ دکەت، وئاشکەرا دکەت کو ژ تماميا موسلمانەتیا مرۆڤی ئەوە ئەو مایێ خۆ د وی تشتی نەکەت یێ پەیوەندی ب وی ڤە نەبت ومایێ وی تێ نەچت، ومایتێکرن ئەوا ئیسلام مە ژێ ددەتە پاش پتر جاران ب رێکا ئەزمانی دبت، ومرۆڤێ خودان باوەر ئەگەر ل بیرا خۆ بینتەڤە کو هەر گۆتنەکا ئەو بێژت ل سەر وی دئێتە هژمارتن، ورۆژەک دێ ئێت حسێبا وێ دێ د گەل وی ئێتەکرن، ئەو ل ئەزمانێ خۆ دێ یێ هشیار بت، ووێ گۆتنێ نابێژت یا مایێ وی تێ نەچت.. ودبت هندەک کەس هەبن هزر بکەن خودێ وێ ئاخفتنێ ل وان ناگرت یا ئەو دبێژن، وصەحابیێ پێغەمبەری موعاذێ کورێ جەبەلی ب خۆ ژی ئێک ژ وان بوو، دەمێ ب عەجێبی ڤە پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کری: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ما سەرا

وان ئاخفتنێن ئەم دبێژین دێ ل مە ئێتەگرتن؟ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەری ما ئەگەر ژ بەر گۆتنا ئەزمانی نەبت تشتەک هەیە مرۆڤێ سەر وسەر بهاڤێتە د ئاگری دا؟!

ئیمامێ نەوەوی دبێژت: ((پێتڤیە مرۆڤ ئەزمانێ خۆ ژ وێ ئاخفتنێ بگرت یا مەصلحەت تێدا نەبت، وهەر جارەکا ئاخفتن ونەئاخفتن وەکی ئێک بت، یا سوننەت ئەوە مرۆڤ نەئاخڤت، چونکی دبت ئاخفتنا حەلال سەری بکێشتە کارەکێ حەرام یان مەکرووه وئەڤە گەلەک جاران چێ دبت..)).

وتشتێ بەرچاڤ وبێ خەلک هەمی دزانت ئەوە ئاخفتنا تازە وسەرخۆ، وبێ دەنگی هیبەتێ ددەتە خودانی، وئاخفتنا زێدە وپربێژی ومایتێکرن کەسینیا مرۆڤی بێ بها وسڤک دکەت، وهەیبەتا وی د چاڤێن خەلکی دا دئینتە خوارێ.

و ژ ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین کو باشی وتمامیا ئیسلاما مرۆڤی وی ژ مایتێکرنێ ددەتە پاش، وهەر جارەکا ئیسلاما وی تمام بوو خودێ خێرا کارێ وی ب زێدەیی دێ دەتێ، وەکی د حەدیسەکێ دا یا بوخاری وموسلمی ڤەگوهاستی هاتی: ﴿ إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ، فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَـهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ، وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِمِثْلِهَا ﴾ یەعنی: ئەگەر ئێک ژ هەوە ئیسلاما خۆ باشکر، هەر باشیەکا ئەو بکەت دێ بۆ وی ب دەهان ئێتە نڤیسین حەتا دگەهتە حەفت سەدان، وهەر خرابیەکا ئەو بکەت دێ بۆ وی ب وەکی وێ ئێتە نڤیسین.

و ژ لایەکێ دی ڤە باشیا موسلمانەتیا مرۆڤی هندێ ژێ دخوازت ئەو خۆ ژ کارێ نەدورست ژی بدەتە پاش، وەکی د حەدیسەکێ دا یا بوخاری وموسلم ڤەگوهاستی هاتی: ﴿ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ ﴾ موسلمانێ دورست ئەوە یێ موسلمان ژ دەستێ وی وئەزمانێ وی بێنە پاراستن، یەعنی: نە ب ئەزمانێ خۆ ونە ب دەستێ خۆ مایێ خۆ د وان نەکەت.

ژ حەسەنێ بەصری دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ژ نیشانێن پشتدانا خودێ بۆ عەبدی ئەوە ئەو عەبدی ب وی تشتی ڤە موژیل بکەت یێ مایێ وی تێ نەچت.

وعەبدللاهێ تەستوری دبێژت: هەچییێ د وی تشتی دا باخڤت یێ مایێ وی تێ نەچت، دێ ژ ڕاستگۆیێ بێ بار بت. یەعنی: دێ فێری درەوان بت.

ومەعرووفێ کەرخی دبێژت: دەمێ ئاخفتنا عەبدی د وی تشتی دا بت یێ مایێ وی تێ نەچت، مەعنا وێ ئەوە خودێ ئەو یێ شەرمزارکری.

وتشتێ مرۆڤی ژ مایتێکرنێ ددەتە پاش باوەریا ب خودێ وشریعەتە، لەو پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەو ژ باشیا ئیسلاما مرۆڤی هژمارت، و ل ڤێرێ دڤێت بێتە دیارکرن کو دو ڕەنگێن مرۆڤان هەنە ژ بەر نەزانینا وان ب شریعەتی دکەڤنە خەلەتییێ:

- هندەک کار وگۆتنێن واجب وسوننەت دهێلن، یا ژ وان ڤە ئەو ژ وان تشتانە یێن مایێ وان تێ نەچت.

- وهندەکێن دی هەنە مایێ خۆ د گەلەک کاران دکەن، چونکی هزر دکەن ئەو ژ وان کارانە یێن مایێ وان تێ دچت.

وحەتا هەر ئێک ب دورستی توخوبێ خۆ بزانت دڤێت خۆ د شریعەتی دا زانا بکەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیەر هەر ئێک ژ مە دەمێ خۆ د وان گۆتن وکاران دا زەعێ نەکەت یێن چو مفایێ وی تێدا نەبن، ومایێ وی تێ نەچت.

٢- وحەدیس هندێ دگەهینت کو ئێک ژ سالۆخەتێن کەسینیا موسلمانێ یا تمام ئەوە ئەو یێ مایتێکەر نەبت، چونکی مایتێکرن خودانی بێ بها دکەت.

٣- وحەدیس بەرێ مە ددەتە پاقژکرنا نەفسێ وبلندکرنا وێ ژ وان تشتێن وێ کێم دکەت، و د چاڤێن خەلکی دا دشکێنت.

٤- مایتێکرن گەلەک جاران دبتە ئەگەرا پەیدابوونا نەڤیانێ د ناڤبەرا خەلکی دا، ودویر نینە ئەو سەری بکێشتە شەڕ ولێککەفتنێ ژی.

حەدیسا سیزدێ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ -رضي الله عنه-، عن رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ ئەنەسێ کورێ مالکی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: باوەریا ئێک ژ هەوە تمام نابت حەتا ئەو بۆ برایێ خۆ بڤێت یا بۆ خۆ دڤێت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

د حەدیسا بۆری دا، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ ئێک ژ وان تشتان کر یێن ئیسلاما مرۆڤی پێ تمام دبت، و د ڤێ حەدیسێ دا بەحسێ تشتەکێ دی دکەت باوەریا مرۆڤی پێ تمام دبت، وچونکی ئیسلام ب کار وکریاران ڤە یا گرێدایە، وباوەری ب دلی ڤە، ئەو تشتێ ئیسلام پێ تمام دبت، کو نەمایتێکرن بوو، ب کار وگۆتنان ڤە هاتە گرێدان، وئەو تشتێ باوەری پێ تمام دبت، کو مرۆڤی ئەو تشت بۆ برایێ خۆ بڤێت یێ بۆ خۆ دڤێت، ب دلی ڤە هاتە گرێدان.

وئەڤ حەدیسە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن زانایان گرنگیەکا مەزن دایێ؛ چونکی ئەو ئێک ژ وان تۆرەیێن مەزن بۆ مە بەرچاڤ دکەت یێن کو پێتڤیە ل نک مرۆڤی هەبن دەمێ ئەو سەرەدەری وتەعامولێ د گەل خەلکی دکەت.

ودەمیٚ پیٚغەمبەر -سلاڤ لیٚ بن- دبیٚژت: ﴿ لَا يُؤْمِنُ أَحَـدُكُمْ.. ﴾ ئیٚـک ژ هەوە باوەییٚ نائینت، مەعنا ویٚ ئەو نینە ئەو دیٚ کافر بت، وباوەری ئیٚکجار ل نک وی نامینت، بەلکی مەخسەد پیٚ ئەوە -وەکی زانا دبیٚژن- ئەو باوەریەکا تمام نائینت، چونکی ئەویٚ ئەڤ سالۆخەتە ل نک نەبت ژی ئەصلیٚ باوەرییٚ دیٚ ل نک هەبت، وئەڤ حەدیسە هندیٚ دگەهینت کو ئیٚک ژ چەقیٚن باوەییٚ ئەوە مرۆڤی خیٚر بۆ برایێن خۆ ییٚن موسلمان بڤیٚت، کەیفا وی بیٚت دەمیٚ باشیەک دگەهتە وان، و ب خەم بکەڤت دەمیٚ دبینت نەخۆشیەک دگەهتە وان، وئیمامیٚ نەوەوی دبیٚژت: یا باشتر ئەوە مەعنا (برا)ی د ڤیٚ حەدیسیٚ ب ڕەنگەکیٚ بەرفرەهتر ژ براینیا باوەرییٚ بیٚتە وەرگرتن، ومرۆڤی خیٚرا بۆ برایێ خۆ ییٚ کافر ژی بڤیٚت، کو حەز بکەت ئەو بیٚتە د ئیسلامیٚ دا، وبەردەوامیا باوەرییٚ بۆ برایێ خۆ ییٚ موسلمان بڤیٚت، ژ بەر ڤیٚ چەندیٚ چەندیٚ دوعایا هیدایەتیٚ بۆ کافری تشتەکیٚ ب خیٚرە.

وپیٚغەمبەر ب خۆ -سلاڤ لیٚ بن- بەری هەر کەسەکیٚ دی ژ وان بوو ییٚن خیٚر بۆ برایێن خۆ دڤیا کانیٚ چاوا وی ئەو بۆ خۆ دڤیا، ئیمامیٚ موسلم ڤەدگوهیٚزت کو جارەکیٚ ئەبوو ذەرری داخواز ژ پیٚغەمبەری -سلاڤ لیٚ بن- کر کو ئەو وی بکەتە مەزنیٚ جهەکی، ئینا پیٚغەمبەری -سلاڤ لیٚ بن- گۆتیٚ: ئەز دبینم تو مرۆڤەکیٚ لاوازی، ومن ئەو تشت بۆ تە دڤیٚت ییٚ من بۆ خۆ دڤیٚت، مەزنیا دو مرۆڤان نەکەی، ونەبیە وەکیل ل سەر مالیٚ ئیٚتیمەکی.

وصەحابییٚن پیٚغەمبەری ژی -سلاڤ لیٚ بن- ب ڤی ڕەنگی بوون، عەبدللاهیٚ کوڕیٚ عەبباسی د گۆتنەکا خۆ دا دبیٚژت: ئەز ئایەتەکا قورئانیٚ دخوینم وئەز حەز دکەم خەلک هەمی وی تشتی بزانن ییٚ ئەز ژیٚ دزانم.

وهەر جارەکا مرۆڤی ئەو خیٚر بۆ برایێن خۆ ڤیا یا وی بۆ خۆ دڤیٚت، مەعنا ویٚ ئەوە دلیٚ وی د دەر حەقا وان دا ییٚ صافیە، وچو کەرب ونەڤیانا وان ل نک وی نینە، وئەو حەسویدییٚ ب وان نابەت، وئەو کەسیٚ هۆسا بت دیٚ باوەریا وی یا تمام بت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ ڤێ حەدیسێ دئێته زانین کو ئێک ژ سالۆخەتێن کەسینیا مرۆڤێ خودان باوەر ئەوە ئەو یێ (ئەنانینی) نەبت، و ژ وان نەبت یێن حەز دکەن هەمی تشت بۆ وی ب تنێ بن، وخێر نەگەهتە کەسەکێ دی ژ بلی وی.

٢- چێ نابت مرۆڤێ خودان باوەر کەسەکێ حەسوید بت، وکەرب ونەڤیانا خەلکی د دلێ وی دا بت.

٣- وئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو باوەری کێم وزێدە دبت، ودبت مرۆڤ کارەکی بکەت باوەریا وی پێ کێم ببت، وکارەکێ دی بکەت باوەریا وی پێ زێدە بت.

٤- ب کارئینانا ڤێ یا د حەدیسێ دا هاتی، کو مرۆڤی خێر بۆ خەلکی هەمییێ بڤێت، وحەز بکەت ئەو بگەهتە وان یا دگەهتە وی، دبتە ئەگەرا بەلاڤبوونا ڤیان وحەژێکرنێ د ناڤبەرا کورێن جڤاکێ دا.

حەدیسا چاردێ

عَنْ عَبْدِ الله بن مسعود -رضي الله عنه-، قال: قال رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله وَأَنِّي رَسُولُ الله إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيِّبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

عەبدللاهێ کورێ مەسعوودی -خودێ ژێ رازی بت- ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خوینا مرۆڤەکێ موسلمان یێ شاهده بدەت کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن حەق نینە وکو ئەز پێغەمبەرێ خودێمە حەلال نابت، ب ئێک ژ سێ رێکان نەبت: وئەو ب ژن بت وزنایێ بکەت، ونەفس ب نەفسێ، وئەوێ دینێ خۆ بهێلت وخۆ ژ جماعەتێ ڤەدەر کەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

زانایێ ناڤدار (ئبن حەجەرێ هەیثەمی) ل دۆر مەرتەبەیا ڤێ حەدیسێ دئاخڤت ودبێژت: وێ مەرتەبەیەکا گرنگ هەیە؛ چونکی ئەو ب خەطەرترین تشتی ڤە یا گرێدایە کو خوینا مرۆڤانە، وکانێ چ ژێ حەلالە و چ حەرامە، وئەو ئاشکەرا دکەت کو ئەصل وبناخە د خوینێ دا ئەوە حەرامە ئەو بێتە رێتن، وعەقل ژی بۆ ڤێ چەندێ دچت؛ چونکی ئەو ل سەر هندێ یێ هاتیە دورستکرن، ئەو حەز دکەت وێنەیێ مرۆڤی یێ ب جوانترین رەنگ هاتیە ئافراندن، بمینت.

یەعنی: ئەڤ حەدیسا بۆری ب ڕەنگەکێ ئاشکەرا بۆ مە ددەتە دیارکرن، کو ڕێتنا خوینا مرۆڤێ موسلمان کارەکێ حەرامە، وپاراستنا رحێ ئێک ژ وان کارانە یێن ئیسلامێ ل سەر مە فەرکری، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانا پیرۆز، هەر وەسا گۆتنێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دێ بینین کو خودێ وپێغەمبەرێ وی گەفێن دژوار ل وی کەسی کرینە یێ ژ قەستا وبێ حەق خوینا مرۆڤەکی بڕێژت، وئەو گەف ب گەلەک ڕەنگان بەرچاڤ دبت، ژ وان:

١- ئەو کەسێ مرۆڤەکی بکوژت، تاوانا وی هند یا مەزنە هەر وەکی وی خەلکێ عەردی هەمی کوشتین، خودێ دبێژت: ﴿ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا ﴾ (المائدة: ٣٢).

٢- ژ بەر تاوانا وی یا مەزن خودێ د ئایەتەکێ دا گەفێ ب چوونا جەهنەمێ، ومانا تێدا، وغەزەبا خودێ ولەعنەتا وی، وعەزابەکا مەزن، ل وی دکەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَمَن يَقۡتُلۡ مُؤۡمِنٗا مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدٗا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمٗا ﴿٩٣﴾ ﴾ (النساء: ٩٣).

٣- پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دگۆتنەکا خۆ دا یا بوخاری وموسلم ژێ ڤەدگوهێزن ئاشکەرا دکەت کو کوشتنا وێ نەفسێ یا خودێ کوشتنا وێ حەرام کری ئێک ژ حەفت گونەهانە یێن خودانی دبەنە هیلاکێ، ژ بەر مەزنیا وان.

٤- و د گۆتنەکا خۆ یا دی دا یا ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت دبێژت: خرابوونا دنیایێ ل بەر خودێ سڤکترە ژ کوشتنا زەلامەکێ موسلمان.

بەلێ ئەڤ پاراستنا خوینێ هنگی ڕادبت ونامینت دەمێ خودان ئێک ژ وان کاران دکەت یێن خوین پێ حەلال دبت، ومسۆگەر ئەو کار هند دمەزن وکرێتن حەتا ئەڤ کارێ مەزن -کو کوشتنە- پێ حەلال دبت، و د ڤێ حەدیسا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ مە بەحسێ سێ ژ وان کاران دکەت یێن (عصمەتا خوینێ) ڕادکەت، وخودانی موستەحەقی کوشتنێ دکەت، وبەری ئەم

بەحسێ ڤان هەر سێ حالەتان بکەین، پێتڤیە ئاشکەرا بکەین کو ب جهێینانا حوکمی د ڤان حالەتان دا، کارێ دەستهەلاتێ ب تنێیە، وبۆ خەلکی نینە ئەو ژ نک خۆ ب کارێ جهێینانا (حدوودێن شەرعی) ڕابن.. وئەو هەر سێ حالەت ئەڤەنە:

١- ﴿ الثَّيِّبُ الزَّانِي ﴾ یەعنی: ئەو کەسێ ب کرنا فاحشێ ڕابیت، وئەگەر زەلام بت یێ ب ژن بت، وئەگەر ژن بت یا شویکری بت، زانایێن ئیسلامێ هەمی ل وێ باوەرێنە کو عقووبا ڤان ڕەنگە کەسان، پشتی تاوان ل سەر ئیسبات دبت (ڕەجمە) و د ریوایەتێن دورست دا هاتیە کو پێغەمبەری (ماعز وغامدیە) هەردو ڕەجماندینە.

وهەر چەندە ڕەجم عقووبەیەکا دژوارە ژی، بەلێ دەمێ مرۆڤ هزرا خۆ د تاوانا زنایێ دا دکەت، ودەمێ ئەو د ناڤ جڤاکەکێ دا بەلاڤ دبت، ووان خرابیێن جڤاکی وساخلەمی یێن ئەو دگەل خۆ دئینت، بۆ مرۆڤی ئاشکەرا دبت کو هندەک تاوان هەنە کوشتن ل بەر سڤک دبت.

٢- ﴿ وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ ﴾ یەعنی: ئەوێ مرۆڤەکی ژ قەستا وبێ حەق بکوژت، جزایێ وی ژی ئەوە ئەو بێتە کوشتن، ئەگەر هات ومرۆڤێن کوشتی کوژەکی عەفی نەکەن، خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ ﴾ (المائدة: ٤٥).

٣- ﴿ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ ﴾ یەعنی: ئەو کەسێ دینێ خۆ بهێلت و ل کوفرێ بزڤرت، وخۆ ژ جماعەتێ ڤەدەر کەت.

و ژ بلی ڤان هەر سێ کاران، هندەک کارێن دی ژی هەنە خودانی موستەحەقی کوشتنێ دکەن، د هندەک ئایەت وحەدیسێن دی دا هاتینە، وەکی: ب کارئینانا سێرەبەندیێ، یان کەسەک بێت عەردێ مرۆڤی ژێ بستینت، یان مال وناموسا وی بخوازت وتەعدایێ ل حەقێ وی بکەت، یان بەلاڤکرنا فەساد وخرابکاریێ د عەردی دا، یان ئەوێ ڕێزا موسلمانان

ژێکڤەکـەت، یـان کـارێ قـەومێ لـووطـی بکـەت، یـان ئێـک ژ ئـەرکانێن ئیسلامێ عاطـل بکەت وەکی: نڤێژێ وحەجێ وزەکاتێ.. هتد.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو خوینا مرۆڤێ موسلمان یا پاراستیە، ونابت بێ حەق ئەو بێتە ڕێتن.

٢- حەدیس هندێ دگەهینت کو هندەک تاوان هەنە خودانی هێژای کوشتنێ دکەن، ژ بەر کارتێکرنا وان یا خراب ل سەر جڤاکێ، وەکی: کرنا فاحشێ ئەوا (ئەنسابێن خەلکی) پێ تێکەل دبن، وئێشێن جڤاکی وصحی یێن ب ترس پێ بەلاڤ دبن.

٣- وحەدیس هندێ دگەهینت کو نەفس یا ب بهایە، ونابت بۆ کەسێ نەفسەکێ بێ حەق و ژ تەعدایی بکوژت، وئەوێ ب ڤێ تاوانێ ڕابیت جزایێ وی ئەوە ئەو ژی بێتە کوشتن.

٤- وحەدیس گرنگیا پاراستنا کۆما موسلمانان بۆ مە ئاشکەرا دکەت ژ تاوانا وان کەسان یێن گومانێ بۆ خەلکی د دینێ وان دا چێ دکەن، وئێکرێزیا وان تێک ددەن ودئێخنە ژێر ترسا پارچەبوونێ.

حەدیسا پازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، قال: رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ﴾.

رواه مسلم

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەچییێ باوەری ب خودێ ورۆژا قیامەتێ هەبت بلا گۆتنا خێرێ بێژت یان خۆ بێ دەنگ بکەت، وهەچییێ باوەری ب خودێ ورۆژا قیامەتێ هەبت بلا قەدرێ جیرانێ خۆ بگرت، وهەچییێ باوەری ب خودێ ورۆژا قیامەتێ هەبت بلا قەدرێ مێڤانێ خۆ بگرت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسا پیرۆز بەرێ مە ددەتە سێ ئەخلاقێن باش یێن کو تێکەلیا مە د گەل خەلکی تازە دکەن، ودبتە ئەگەرا بەلاڤبوونا ڤیان وحەژیکرنێ د ناڤبەرا خەلکی دا، وئەو هەسی ئەخلاق ژی ئەڤەنە:

١- گرتنا ئەزمانی:

پێغەمبەر -سلاڤ لی بن- دبێژت: ﴿ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ ﴾ ئیمامێ شافعی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: مەعنا ڤێ

حەدیسێ ئەوە ئەگەر مرۆڤەکی ڤیا باخڤت، بلا هزرا خۆ بکەت، ئەگەر وی دیت چو زیان ل سەر وی نینە بلا باخڤت، وئەگەر بۆ وی ئاشکەرا بوو کو زیانەک د گۆتنا وی دا هەیە، یان شک بۆ چێبوو کو بەلکی زیانەک هەبت بلا خۆ بێ دەنگ بکەت.

مەعنا: پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا فەرمانێ ل مە دکەت، کو ئەم ئێک ژ دووان هلبژێرین: یان گۆتنا خێرێ بێژین، یان ژی نەئاخڤین، وئەڤە هندێ دگەهینت کو مرۆڤ بشێتە ئەزمانێ خۆ، ووی بەس بۆ وان گۆتنان ب کاربینت یێن مفا تێدا هەی.

٢- قەدرگرتنا جیرانی:

وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ ﴾ وقەدرگرتنا جیرانی هندێ دخوازت مرۆڤ وی تشتی نەکەت یێ نەخۆشی پێ بگەهتە جیرانی، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دێ بینین وان گەلەک شیرەت ب مەزنکرنا بهایێ جیرانی ل مە کرینە، بوخاری ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: جبریلی هند شیرەت ب جیرانی ل من کر حەتا من هزرکری کو ئەو دێ بتە میراتگرێ وی. و د حەدیسەکا دی دا یا بوخاری ژ ئەبوو شورەیحی ڤەدگوهێزت هاتیە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سێ جاران سویندا خوار وگۆت: ئەو کەس باوەریێ نائینت.. صەحابیان گۆت: کی ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ئەوێ جیرانێ وی ژ خرابیێن وی ئەمین نەبت.

٣- قەدرگرتنا مێڤانی:

﴿ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ﴾ وئەڤە ژی هندێ دگەهینت کو قەدرگرتنا مێڤانی ژ باوەریا خودانیە، وئێک ژ وان عیبادەتانە یێن مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ دکەت، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ژ پێغەمبەری

-سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت هاتیە کو مێڤانداری سێ ڕۆژن، ویا زێدەتر خێرەکە ئەو د گەل وی دکەت.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: هەچیێ باوەری ب خودێ وڕۆژا قیامەتێ هەبت بلا هۆ بکەت.. مەعنا وێ ئەو نینە یێ ڤان کاران نەکەت باوەری نابت، بەلکی ئەو ڕەنگەکێ تەشجیعێیە بۆ مرۆڤی کو وان کاران بکەت، وەکی مرۆڤەک بێژتە کوڕێ خۆ: ئەگەر تو کوڕێ منی فلان تشی بکە.. دا ئەو وە بکەت.

و ژ لایەکێ کی ڤە حەدیس هندێ دگەهینت کو ئەڤ هەر سێ کارێن باش ژ پشکێن باوەریێنە، وباوەری نە بەس ب وان کاران ڤە یا گرێدایە یێن د ناڤبەرا مرۆڤی وخودێ دا هەین، بەلکی ئەو ب وان کاران ژی ڤە یا گرێدایە یێن د ناڤبەرا مرۆڤی وخەلکی ژی دا هەین، وپێتڤیە ئەم ب ڤێ فرەهیێ د باوەریێ بگەهین.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئیسلام وان ئەخلاقان ژ مە دخوازت یێن کو ڤیانێ د ناڤبەرا خەلکی دا بەلاڤ دکەن، وڕێزێن وان پتر موکم دکەت.

٢- و ژ ڤێ حەدیسێ گرنگیا پەیڤێ وخەطەریا وێ بۆ مە ئاشکەرا دبت، ودبت پەیڤەکا ب تنێ ببتە ئەگەرا هندێ خودێ ژ مرۆڤی عێجز ببت، ودلێ خەلکی ژی ژ مرۆڤی بمینت.

٣- وحەدیس هندێ دگەهینت کو خودان باوەرێ دورست ئەوە یێ قەدرێ جیرانێ خۆ بگرت، هەر وەسا قەدرێ مێڤانێ خۆ ژی، وئەڤە ژ وان ئەخلاقێن باشە یێن ئیسلامێ بەرێ مە دایێ.

حەدیسا شازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-: أَوْصِنِي، قَالَ: ﴿ لَا تَغْضَبْ ﴾، فَرَدَّدَ مِرَارًا، قَالَ: ﴿ لَا تَغْضَبْ ﴾.

رواه البخاري

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: زەلامەکی گۆتە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: شیرەتەکێ ل من بکە، وی گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە، ووی چەند جارەکان گۆتنا خۆ دوبارە کر، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەر گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ حەدیسێن مەزنە، یێن کو بەرێ مە ددەتە ئێک ژ وان ئەخلاقان یێن خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئینن، چونکی ئەو فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم خۆ ژ وان ئەگەران بدەینە پاش یێن کەربێ ل نک مە پەیدا دکەن، ومە ل هندێ ئاگەهدار دکەت کو خێر هەمی ئەوە مرۆڤ کەربێن خۆ ڤەنەکەن.

د ڤێ حەدیسێ دا هەڤالێ پێغەمبەری یێ نێزیک ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو مرۆڤەکی (و د هندەک ریوایەتان دا هاتیە کو ئەو ئەبوو دەرداء بوو) داخواز ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کو ئەو شیرەتەکا کۆمکەر وکورت ل وی بکەت، دا بشێت ژ بەر بکەت وکاری پێ بکەت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە. وسێ

جاران ڤی مرۆڤی داخوازا خۆ دوباره کر، وهەر سێ جاران پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەر ئەو شیرەت گۆتێ.. تشتێ هندێ دگەهینت کو خۆدویرکرنا مرۆڤی ژ کەربێ وئەگەرێن پەیداکرنا وێ سەری هەر باشیەکێیە.

وکەرب ڤەبوون حالەتەکە دکەفتە بەرانبەر رازیبوونێ، وهندەک کەسێن بسپۆر کەرب ڤەبوونێ ددەنە نیاسین ودبێژن: کەرب ڤەبوون کەلینەکە د دلی دا پەیدا دبت خودانی پال ددەت کو تۆلێ ژ وی کەسی بستینت یێ نەخۆشیەک گەهاندیێ، وئەڤ حالەتە گەلەک جاران بەرێ خودانی ددەتە هندێ کو ئەو کارەکی یان گۆتنەکا نەدورست بکەت، وبەر ب حەرامیێ ڤە بچت، ژ بەر هندێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- شیرەت ل ڤی صەحابیێ خۆ کر، و د رێکا وی را ل مە هەمیان ژی کر کو ئەم خۆ ئەگەرێن کەربێ بدەینە پاش، وئەگەر هات جارەکێ کەربێن ئێک ژ مە ڤەبوون ژی، ئەم بشێینە خۆ وکەربا خۆ داکەین، دا تووشی خرابیێ نەبین.

وهەژیە بێژین: دو رەنگێن کەرب ڤەبوونێ هەنە، ئێک یا باشە، وئێک یا خرابە، ومەخسەد ب کەرب ڤەبوونا باش ئەوە یا بۆ خودێ بت، دەمێ مرۆڤ ببینت کارەکێ خودێ پێ نەخۆش یێ دئێتەکرن، وکەس نینە وی مەنعە کەت یان خەلکی ژێ بدەتە پاش، و د حەدیسێن دورست دا هاتیە کو ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەبن دەمێ دبینت بێ ئەمریا خودێ یا دئێتەکرن، رۆژا قیامەتێ ئەو دێ ژ وان بت یێن خودێ ددەتە بەر سیبەرا خۆ، بەلێ د ڤان دەمان ژی دا بۆ وی چێ نابت ئەو تشتەکی بکەت یێ خودێ فەرمان پێ نەکری.

ورەنگێ دووێ یێ کەرب ڤەبوونێ ئەو رەنگە یێ نەدورست، کو سەرا تشتێن دنیایێ بت، وچارەسەریا ڤی رەنگێ کەربێ ب گەلەک رێکان دبت، وەکی:

١- دوعاکرن ژ خودێ کو ئەو مرۆڤی بپارێزت، وبکەتە ژ وان یێن خۆ ژ بیر نەکەن نە ل دەمێ رازیبوونێ ونە ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ.

٢- مـرۆڤ خـۆ ژ زكـرێ خـودێ دویـر نەکـەت، هـەردەم قورئـانێ بخوينـت، وئستغفاران بکێشت.

٣- بیـرا خـۆ ل وان ئایـەت وحەدیسـان بینتەڤـە یـێن بـەرێ وی ژ کـەربێ ددەنە پاش، وخێرەکا مەزن بۆ وی کەسی دەسنیشان دکەن یێ ل دەمێ کـەرب ڤەبوونێ بشێتە خۆ.

٤- گۆتنـا (ئسـتعاذێ) ب تایبـەتی ل وان دەمـێن هەسـت بکـەت کـو کەربێن وی دێ ڤـەبوون، وئسـتعاذە ئـەوە بێـژت: (أعـوذ بالله مـن الشـيطان الرجيم).

٥- حالێ خۆ بگوهۆڕت، ئەگەر یێ ژ پییان ڤە بت، بڕوینت، یان خۆ درێژ بکەت، وەکی د حەدیسەکێ دا هاتی.

٦- مرۆڤ خۆ ژ وان ئەگەران بدەتە پاش یێن کـەربێن مرۆڤـی ڤەدکـەت، وەکی کێم نڤستنێ، یان کێم خوارنێ، وگەلەک وەستیانێ.. وهتد.

و د شــەریعەتی دا هاتیــە ئاشــکەراکرن کــو گەلــەک ژ وان تەصــەرروف وکارێن ئەو مرۆڤ دکەت یێن کەربێن وی ڤەبووین، ل سەر وی حسـێب دبـن، و د دنیایێ وئاخرەتێ ژی دا ئـەو سەرا وان دێ ئێتـە جـزادان، وەکـی وی یێ ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ مالێ کەسەکی بتەلێفت، یـان ئێکـی بکـوژت، ئـەوی چو عوزر نابت، وهندەک کارێن دی هەنە ل سەر وی حسـێب نـابن، وەکـی وی یێ دەمێ کەربـەکا مـەزن بـۆ چێ دبت وطـەلاقێن خۆ بهاڤێت، ئەڤـە ل سـەر گۆتنا هندەک فقهزانان.

مفاییێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە قـەدر وبهـایێ صـەحابیان بـۆ مـە بـەرچاڤ دکـەت، وکـو وان هـەردەم پسـیارا وان تشـتان بـۆ خـۆ ژ پێغەمبـەری دکـر یـێن مفـایێ وان وخێرا دین ودنیایا وان تێدا هەی.

٢- وئـەڤ حەدیسـە هنـدێ دگـەهینت كـو ئەگـەر تشـتەكێ گرنـگ هـەبت، دڤێت مرۆڤ پتر ژ جارەكێ دوبارە بكەت، دا ئەو كەسێ گوهـ لێ دبت مفایی بۆ خۆ ژێ ببینت.

٣- كەرب ڤەبوون ئێك ژ وان حالـەتێن خرابـە یـێن پێتڤیـە مـرۆڤ ژ خـۆ بدەتە پاش وخۆ ژێ دویر بكەت، ژ بەر وان ئەنجامێن نەباش یێن د دویڤ دا دئێن.

حەدیسا هەڤدێ

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ –رضي الله عنه–، عَنْ رَسُولِ الله –صلى الله عليه وسلم– قَالَ: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾.

رواه مسلم

شەددادێ کورێ ئەوسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ قەنجی ل سەر هەر تشتەکی واجب کریە، ڤێجا ئەگەر هەوە کوشتن کر، وێ ب قەنجی بکەن، وئەگەر هەوە ڤەکوشتن کر، وێ ب قەنجی بکەن، وئێک ژ هەوە بلا کێرا خۆ سەقا کەت، وڤەکوشتییێ خۆ رحەت بکەت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ژی وەکی یێن بەری خۆ ئێک ژ قاعیدە وپێپکێن ئیسلامێ یێن سەرەکی بۆ مە بەرچاڤ دکەت، کو ب کارئینانا قەنجییێ د هەمی تشتان دا، و ژ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو قەنجی و ب کارئینانا وێ د هەمی گۆتن وکرياران دا تشتەکێ واجبە ل سەر هەمی چێکريان.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ ﴾ خودێ (ئیحسان) ل سەر هەمی تشتان (نڤیسیە). ژێ دئێتە زانین کو حوکمێ (ئیحسانێ) ووجووبە، چونکی د قورئان وحەدیسان دا پەیڤا (نڤیسین) بۆ کارێ واجب دئێتە گۆتن، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ ﴾ ووەكى ئاشكەرا حوكمێ ڕۆژیێ ووجووبە.

و د قورئانێ ژی دا خودێ (ئیحسان) ل سەر مە واجب کریە، وەکی گۆتی: ﴿ وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ ﴾ (البقرة: ١٩٥) و د ئایەتەکا دی دا دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ ﴾ (النحل: ٩٠).

و(ئیحسان) د زمانێ عەرەبان دا ژێدرێ (أحسن، یحسن)یێیە، ومەبەست پێ گەهاندنا قەنجی ومفایە بۆ خەلکی، دبێژن: (فلان أحسن إلى فلان) یەعنی: فلانی ئەو تشت گەهاندە فلانی یێ قەنجی وباشیا وی تێدا هەی، و (ئیحسانا د کاری دا) ئەوە دەمێ مرۆڤ کارەکی دکەت، وی کاری ب ڕەنگەکێ تمام وپێکهاتی بکەت، ونەهێلت چو کێماسی بکەڤنێ.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ڕادگەهینت، کو خودێ قەنجی د هەمی تشتان دا نڤیسیە، ومەخسەد ب هەمی تشتان ل ڤێرێ ئەوگۆتن وکریارن یێن مرۆڤێ (موکەللەف) پێ ڕادبت، دەمێ مرۆڤ گۆتنەکێ یان کریارەکا باش دکەت دڤێت ئحسانێ تێدا ب کار بینت، یەعنی: ئەو وی ب تمامی بکەت، وەکی مە گۆتی، ودەمێ ئەو خۆ ژ گۆتن وکریارەکا حەرام ددەت باش، دڤێت ئحسانێ تێدا بکەت، یەعنی: ب تمامی خۆ ژێ بدەتە پاش، ودەمێ ڕابەری قەدەرا خودێ دبت دڤێت ئحسانێ بکەت، کو صەبرێ ل سەر بکەت، ودەمێ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت، دڤێت ئحسانێ د گەل وان ب کار بینت، یەعنی: حەقێ وان یێ خودێ دایێ، ژ سەر خۆ ڕاکەت، و ب دورستی ب واجبێ خۆڕابیت.. وهۆسا، پێتڤیە ل سەر وی ئەو د هەمی گۆتن وکریاران دا قەنجی وئیحسانێ ب کار بینت.

وپشتی بنەجهکرنا ڤی قاعیدەیێ گشتی، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دو نموونە ل سەر قەنجییێ بۆ مە ئینان، ب دو کارێن وەسا یێن چو هزرا قەنجییێ تێدا نائێتە کرن، چونکی ئەو هەردو کاران کلۆڤانکا بێ رەحمی ودلڕەقییێیە، کو (کوشتن) و (ڤەکوشتنە).

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ ﴾ ومەخسەد ب کوشتنێ ل ڤێرێ، کوشتنا وێ نەفسێیە یا خودێ کوشتنا وێ حەلال کری، وەکی وی کەسی یێ مرۆڤەکی بێ حەق بکوژت، ڤێجا حوکم ب کوشتنا وی ژی بێتەدان.. دەمێ ئەو قاتل دئێتە کوشتن، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: قەنجیێ د کوشتنا وی دا بکەن!

یەعنی: چ؟

یەعنی: وی ب عەزاب نەکوژن، وپشتی هوین وی دکوژن یاریان بۆ خۆ ب کەلەخێ وی نەکەن، وێ رێکێ د کوشتنا وی دا ب کاربینن یا رحا وی زوی پێ دەرکەڤت، وبێی ئەو بێتە عەزابدان، وەکی سۆتنێ، یان خندقاندنێ، یان ژێڤەکرنا ئەندامێن لەشێ وی ب ساخی.. وهتد.

نموونەیێ دووی: ڤەکوشتنا حەیوانەتی ﴿ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾ یەعنی: دەمێ ئێک ژ هەوە حەیوانەکی ڤەکوژت، بلا د کریارا ڤەکوشتنێ دا قەنجیێ ب کار بینت، وقەنجیا د ڤەکوشتنێ دا ئەوە ئەو وان شەرتان ب کار بینت یێن شریعەت پێ هاتی، وەکی:

١- دڤێت ئەو ئامیرەتێ ئەو ب ڤەکوشتنێ ب کار دئینت یێ خۆش وسەقاکری بت؛ دا حەیوان نەخۆشیەکا زێدەتر نەبینت، وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی: ﴿ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾.

٢- وبلا ئەو ل پێش چاڤێن حەیوانی کێرا خۆ نەهوسیت، ئیمامێ طەبەرانی ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، دبێژت: جارەکێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د بەر مرۆڤەکی را بۆری، وی پەزەک ل عەردی رازاندبوو، وکێرا خۆ دهوسی؛ دا سەرژێکەت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: بۆچی بەری هنگی تە وە نەدکر، ما تە دڤێت چەند جاران وێ ڤەکوژی؟

٣- بلا وان ڕەهێن کو دڤێت بێنە بڕین، ئەو ب ئێک جار ببڕت، نە کو ئێک ئێکە.

٤- چێ نابت ئەوتشتەکی ژ لەشێ حەیوانی ببڕت، بەری ڤەکوشتنێ؛ چونکی ڤێ تەعزیبا وێ د ڤێ چەندێ دا هەیە.

و ژ ڤێ چەندێ دئێتە زانین کو حەتا حەیوانی دڤێت مرۆڤ رەحمێ پێ ببەت، د حەدیسەکێ دا یا ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت، هاتیە: ﴿ وَالشَّاةُ إِنْ رَحِمْتَهَا رَحِمَكَ الله ﴾ یەعنی: ئەگەر تو رەحمێ ب بزنێ ببەی، خودێ ژی دێ رەحمێ ب تە بەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو قەنجی د هەمی گۆتن وکریاران دا کارەکێ واجبە.

٢- هەر وەسا ئەو هندێ دگەهینت کو کوشتنا مرۆڤان ب عەزاب، ویاریکرنا ب کەلەخێ کوشتی کارەکێ حەرامە.

٣- وحەدیس هندێ ژی دگەهینت کو رەحم برنا ب حەیوانی، خۆ د دەمێ ڤەکوشتنا وی ژی دا کارەکێ واجبە، وئیسلامێ بەرێ مە یێ داییێ.

حەدیسا هەژدێ

عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بنِ جُنـادَةَ، وَأَبِي عبـدِ الـرحمنِ مُعـاذِ بـنِ جَبَـلٍ -رضي الله عنهما-، عَنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: ﴿ اتَّقِ اللهِ حَيْثُمَا كُنْتَ ، وَأَتْبِـعِ السَّيِّئَةَ الحَسَنَةَ تَمْحُهَا ، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئـەبوو ذەرری وموعـاذێ کـورێ جەبـەلی -خـودێ ژێ رازی بـت- دئێتـە ڤەگوهاستن، دبێژن: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بـن- گـۆت: هـەر جهـەکێ تـو لـێ بـی تـەقوایا خـودێ بکـە، و د دویـڤ گونـەهێ دا خێـرێ بکـە ئـەو دێ وێ ژێ بەت، و ب رەوشتەکێ باش تێکەلیا خەلکی بکە.

ترمذی ڤەدگوهێزت

گـرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو شیرەتێ ب سێ تشـتێن گرنـگ ل مە دکەت:

یێ ئێکێ: تەقوایا خودێیە، کو بناخـەیێ هـەر قـەنجی وباشـیەکێیە، وئـەو شیرەتە یا خودێ ل مە ویێن بەری مـە ژی کـری، وەکـی د ئایەتـەکا پیـرۆز دا هاتی: ﴿ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ﴾ (النساء: ١٣١) یەعنی: مە شیرەت ل وان یێن بـەری هـەوە کیتـاب بـۆ هـاتی کریبـە، وهەوە ژی کو تەقوایا خودێ بکەن. وپێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- هەر جار ل دەسپێکا خوتبێن خۆ بیرا صەحابیێن خۆ ل تەقوایێ دئینا ڤە، وشیرەت پێ ل وان دکر.

یێ دووێ: مرۆڤ وی تشتی بکەت یێ گونەھ پێ دئێنە ژێبرن، کو کرنا باشییێە پشتی هەر گونەهەکێ.

یێ سییێ: کو ئەم رەوشت وئەخلاقەکێ باش ل نک خۆ پەیدا بکەین، وتێکەلیا مە د گەل خەلکی یا تازە بت.

وتەقوا، کو شیرەتا پێغەمبەی -سلاڤ لێ بن- یا ئێکێیە، مەعنا وێ د زمانی دا پەرژانە، یەعنی: مرۆڤ پەردەیەکی بێختە د ناڤبەرا خۆ ووی تشتی دا یێ ئەو ژێ دترست، ووی پێ نەخۆش بت، وتەقوا د زاراڤێ شەرعی دا ئەوە: عەبد پەرژانەکی بێختە ناڤبەرا خۆ ووی تشتی یێ ئەو ژێ دترست ژ غەزەب وعەزابا خودایێ خۆ، کو وی کاری بکەت یێ خودێ فەرمان ب کرنا وی لێ کری، وخۆ ژ وی کاری ژی بدەتە پاش یێ خودێ ئەو ژێ دایە پاش. و ژ ئەڤا بۆری دئێتە زانین کو کرنا کارێن واجب، وخۆدویرکرنا ژ کارێن حەرام ژ تەقواییێە، وتماميا تەقوایێ ب هندێیە مرۆڤ کارێن سوننەت ژی بکەت، وخۆ ژ کارێن مەکرووھ بدەتە پاش.

وتەقوایێ گەلەک بەرهەمێن باش پێڤە دئێن، ژ وان: تەقوا ڤیانا خودێ ب دەست خودانی ڤە دئینت ﴿ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴾ (آل عمران: ٧٦)، ئەو کەسێ ب تەقوا بت خودێ کارێ وی ب ساناهی دئێخت ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا ۝ ﴾ (الطلاق: ٧٦)، وئەوێ ب تەقوا بت ل ئاخرەتێ ژی جهێ وی بەحەشتە ﴿ تِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَن كَانَ تَقِيًّا ۝ ﴾ (مريم: ٦٣). ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: هەچی جهێ تو لێ بی تەقوایا خودێ بکە، مەخسەد پتر پێ ئەوە دەمێ تو یێ ب تنێ بی وکەس تە نەبینت ژی، تو بیرا خۆ ل هندێ بینەڤە کو خودێ یێ تە دبینت، وئەو یێ نێزیکی تەیە، ودێ حسێبێ د گەل تە کەت، وکەس ژ وی مرۆڤی بێ عەقلتر نینە یێ کارێ خۆبێچاک نیشا خەلکی ددەت، وئەو چو مفایی وچو زیانێ ناگەهیننە وی، وکارێ خۆ یێ خراب نیشا خودێ ددەت، وئەوە یێ کو دێ حسێبەکا هویر د گەل وی کەت.

ئەبوو دەرداء دبێژت: ئێک ژ هەوە بلا خۆ ژ هندێ بپارێزت کو دلێن خودان باوەران لەعنەتان ل وی بکەن بێی ئەو پێ بحەسییێت، گاڤا دمینتە ب تنێ بێ ئەمریا خودێ بکەت، ڤێجا خودێ نەڤیانا وی بهاڤێتە دلێن خودان باوەران.

وئیمامێ شافعی -خودێ ژێ رازی- بت دبێژت: سێ تشت هەنە گەلەک دکێمن: مەردینی دەمێ مرۆڤی کێم هەبت، وتەقوا دەمێ مرۆڤ یێ ب تنێ بت، وگۆتنا حەقییێ ل نک وی مرۆڤ ژێ بترست وییێ ژێ ب هیڤی بت.

وچونکی مرۆڤ یێ (مەعصووم) نینە، ودبت هندەک جاران سست ببت، وبەر ب گونەهێ ڤە بچت، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەرێ وی دا ئێک ژ وان کاران یێن بنە ئەگەرا ژێبرنا گونەهان، وگۆت: ئەگەر جارەکێ تە گونەهەک کر، ئێکسەر د دویڤ دا خێرەکێ بکە؛ دا ئەو وێ گونەهێ ژێ ببەت.. وخودایێ مەزن ژی د ئایەتەکێ ئاشکەرا دکەت کو خێر گونەهان ژێ دبەن، وەکی گۆتی: ﴿إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ﴾ (هود: ١١٤)، ودڤێت ژ بیر نەکەین کو (تەوبە) ب خۆ ژی ئێک ژ مەزنترین خێرانە، لەو هندەک زانا دبێژن: مەخسەد ب خێرێ ل ڤێرێ تۆبەیە ب ڕەنگەکێ تایبەت، چونکی تۆبە باشترین کارە گونەهێ ژێ دبەت. وهندەک زانا -وەکی عەطائی- دبێژن: کارێن باش ب تنێ گونەهێن بچویک ژێ دبەن، بەلێ گونەهێن مەزن هەوجەیی ب تۆبەیەکا تایبەت هەیە.

و د شیرەتا خۆ یا سییێ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ مە ددەتە ئەخلاقێ باش ب تایبەتی دەمێ ئەم سەرەدەرییێ د گەل خەلکی دکەین، وپێغەمبەر سلاڤ لێ بن د هندەک حەدیسێن خۆ یێن دی دا ڕادگەهینت کو مرۆڤێ ژ هەمیان پتر باوەریەکا تمام هەی، ئەوە یێ ئەخلاقەکێ باشتر ل نک هەبت، هەر وەسا ئاشکەرا دکەت کو تشتێ ژ هەمیان پتر خودانی دبەتە بەحەشتێ تەقوا وئەخلاقێ باشە.

و ژ ئیمام ئەحمەدی دئێتە ڤەگوهاستن کو ئەخلاقێ باش ئەوە: دەمێ مرۆڤ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت کەربێن خۆ ڤەنەکەت، وکینا وان نەکەتە دلێ خۆ.. یەعنی: ب دلەکێ صافی، ورویەکێ ڤەکری، سەرەدەرییێ د گەل وان بکەت، هاریکاریا وان د باشییێ دا بکەت، ونەخۆشییێ نەگەهینتە وان.

وتشتێ بەرچاڤ د حەدیسێ دا ئەوە پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ بەحسێ ئەخلاقێ باش دکەت دبێژت: ﴿ وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ﴾ ووەکی هوین دبینن ئەو دبێژت: ﴿ النَّاسَ ﴾ ونا بێژت: ﴿ المؤمنين ﴾ یان ﴿ المسلمين ﴾ تشتێ هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤ خودان ئەخلاقەکێ باش بت د گەل هەمی مرۆڤان.

وحەتا مرۆڤ ببتە خودان ئەخلاقەکێ باش دڤێت چاڤ ل پێغەمبەری بکەت د ئەخلاقێ وی دا؛ چونکی ئەخلاقێ وی مەزنترین وباشترین ئەخلاق بوو، وەکی خودێ دبێژتێ: ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤ ﴾ (القلم: ٤)، هەر وەسا دڤێت ئەو هەڤالینیا وان مرۆڤان ژی بکەت یێن ئەخلاقەکێ باش هەی؛ چونکی هەڤال چاڤ ل هەڤالی دکەت.

مفایێن حەدیسێ:

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ حەدیسێ دا شیرەتێ ب سێ تشتان ل مە دکەت:

١- کو ئەم تەقوایا خودێ بکەین، ل هەمی جهان، چ خەلک مە ببینن یان نە.

٢- کو ئەم د دویڤ هەر گونەهەکێ دا تۆبە بکەین، وقەستا کارێن چاک بکەین.

٣- کو ئەخلاقێ مە د گەل خەلکی هەمییێ ئەخلاقەکێ باش بت.

حەدیسا نۆزدێ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنه-، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- يَوْمًا فَقَالَ: ﴿ يَا غُلاَمُ، إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ الله يَحْفَظْكَ، احْفَظِ الله تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ الله، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بالله، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ ﴾. رواه الترمذي، وقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

وفي رواية غير الترمذي: ﴿ احْفَظِ الله تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِي الرَّخَاءِ، يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَأَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾.

ژ عەبدللاهێ كورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: رۆژەكێ ئەز ل پشت پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بووم، وی گۆت: خۆرتۆ! ئەز دێ هندەک گۆتنان نیشا تە دەم، تو خودێ بپارێزە ئەو ژی دێ تە پارێزت، خودێ بپارێزە دێ وی ل بەرا خۆ بینی، ئەگەر تە پسیارەک هەبت پسیارا خۆ ژ خودێ بكە، وئەگەر تە داخوازا هاریكارییێ كر وێ ژ خودێ بخوازە، وتو بزانە ئەگەر ئوممەت كۆم ببت دا ب تشتەكی مفایی بگەهیننە تە ئەو ب تشتەكی مفایی ناگەهیننە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ بۆ تە نڤیسی، وئەگەر ئەو كۆم ببت دا زیانەكێ بگەهیننە تە ئەو نەشێن زیانێ ب تشتەكی بگەهیننە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ ل سەر تە نڤیسی،

قەلـەم هاتنـە ڕاكـرن وكاغـەز هشـك بـوون. ترمـذی ڤـەدگوهێزت، ودبێـژت: حەدیسـەكا دورسـتە، و د ریوایەتـەكا دی دا نـە ل نـك ترمـذی هاتیـە: خـودێ بپارێزە دێ وی ل بەرا خۆ بینی، ل بەرفرەهیێ خودێ بنیاسە ل تەنگاڤیێ ئـەو دێ تە نیاست، وتو بزانە كـو ئـەو تشـتێ نەگەهشـتیە تـە نـەدبوو بگەهتـە تـە، وئـەوێ گەهشـتیە تـە نـەدبوو نەگەهتـە تـە، وتـو بزانـە كـو سـەركەفتن د گـەل بێنفرەهییێیە، وفرەهی د گەل تەنگاڤییێیە، و د گەل نەخۆشیێ خۆشی هەیە.

ئەڤـە ئێـك ژ وان حەدیسـێن مەزنـە یـێن پێپكـێن سـەرەكی یـێن دینـی، وشیرەتێن مەزن د ناڤ خۆ دا هل دگرت، وئەگەر مرۆڤ هزارا خۆ تێدا بكـەت دێ بینت هژمارەكا دەرسێن گرنگ تێدا هەنە، ژ وان:

خودێ بپارێزە، ئەو دێ تە پارێزت:

وپاراستنا مرۆڤی بۆ خودێ ب هندێ دبت كو مرۆڤ دینـێ وی بپـارێزت، ئەمر ونەهییێن وی ب جهـ بینـت، وپـێ ل توخـوبێن وی نـەدانت، ئـەو كەسـێ ڤـێ چەنـدێ بكـەت، خـودێ دێ وی پـارێزت، وەكـی د ئایەتـەكێ دا خـودایێ مـــەزن دبێـــژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ٧ ﴾ (محمد: ٧) گەلی خودان باوەران، ئەگەر هوین خودێ ب سـەربێخن، ئـەو ژی دێ هەوە ب سەرئێخت، ودێ پیێن هەوە موكم كەت.

خودێ بپارێزە، ئەو دێ د گەل تە بت:

وئەو كەسێ دینێ خودێ بپارێزت، وپـێ ل توخـوبێن وی نـەدانت، خـودێ قەنجیـەكا دی ژی د گـەل وی دكـەت، ئـەو ژی ئەڤەیـە: خـودێ هـەر دەم دێ د گەل وی بت، وئەوێ خودێ د گەل وی بت، تەوفیق وسەركەفتن وپاراستن دێ بـارا وی بـت، وئـەوێ خـودێ د گـەل وی بـت چـو جـاران خـەم وخـەریبی وبـێ خودانی بارا وی نابت. هەر وەسا ئەو كەسێ شعوور بكەت كـو خـودێ هـەردەم یـێ د گـەل وی شـەرما وی ژ خـودێ دێ وی ژ هنـدێ دەتـە پـاش كـو ئـەو بـێ ئەمریا خودێ بكەت.

دوعا ویسیار ژ خودێ ب تنێیه:

وئەڤە ئێک ژ بنگەهێن سەرەکییە د عەقیدا ئیسلامی دا، دوعا کاکلکا عیبادەتییە، وعیبادەت بۆ خودێ ب تنێ ب ئێتەکرن، وهەر پێغەمبەرەکێ هاتی بەری هەر تشتەکی داخواز ژ مللەتێ خۆ کریە ئەو عیبادەتێ خودێ ب تنێ بکەن، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَمَنۡ أَضَلُّ مِمَّن يَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسۡتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَهُمۡ عَن دُعَآئِهِمۡ غَٰفِلُونَ ۝ ﴾ (الأحقاف: ٥) کەس ژ وی سەرداچووی ورێبەرزەتر نینە یێ ژ بلی خودێ دوعایێ ژ ئێکێ دی بکەت، ئەو ئێکێ قەت وقەت د بەرسڤا وی نەئێت حەتا ڕۆژا قیامەتێ، وئەو ژ گازیا وی یێ بێ ئاگەهـ.. ئەڤە د وان تشتان دا یێن مرۆڤ نەشێن بکەن، وخواستنا وان تشتان ژ مرۆڤان یێن ئەو دشێن بکەن، گەلەک زانا ل وێ باوەرێنە کو ئەو ژی یا مەکرووهە، و ژ هندەک صەحابیان هاتیە ڤەگوهاستن کو وان بەیعە دابوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کو ئەو خواستنا چو تشتان ژ کەسێ نەکەن، لەو ئێک ژ وان دەمێ شفکا وی، یان هەڤساری دەوارا وی دکەت، وی داخواز ژ کەسێ نەدکر بێت وی بدەتەڤێ!

وخواستنا هاریکاریێ ژی:

ژ خودێ ب تنێ دئێتەکرن، وتشتەکێ ئاشکەرایە کو ئەم د هەمی نڤێژێن خۆ دا، د سوورەتا (الفاتحة) دا دبێژین: ﴿ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ۝ ﴾ (الفاتحة: ٥) وئەڤە ئعترافەکە ژ مە کو ئەم عیبادەتێ خودێ ب تنێ دکەین، وداخوازا هاریکاریێ ژ وی ب تنێ دکەین.

باوەریا ب قەدەرا خودێ:

و د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر سلاڤ لێ بن بەرێ مە ددەتە باوەری ئینانا ب قەدەرا خودێ ژی، دەمێ مە ل هندێ هشیار دکەت کو ئەگەر خەلک هەمی بێن نەشێن وی تشتی بگوهۆڕن یێ قەلەمێ قودرەتێ پێ هاتیە گێڕان، وپێتڤیە مرۆڤی باوەریەکا باوەری هەبت کو هەر تشتەکێ بێتە سەری یێ

خۆش بت یان یێ نەخۆش بت، علمێ خودێ پێ هەبوویە بەری چێ ببت، وقەدەرا وی ژی پێ گەریایە بەری ببت، بەلێ دڤێت کەسەک ب رەنگەکێ سلبی د قەدەرێ نەگەهت، ودەستان بەرنەدەت، وهەر واقعەکێ هەبت پێ رازی ببت ب هێجەتا هندێ کو مانێ قەدەرا خودێ ب ڤی تشتی هەیە، ڤێجا هەما دڤێت ئەو یێ رازی بت.. نە! دەمێ صەحابیەکی گۆتیە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: ما دەم کارێ ئەم دکەین بەری هنگی هاتیە نڤیسین، ما کار بۆچیە؟ وی گۆت: نە.. کاری بکەن، چونکی بەرێ هەر ئێکی دێ بۆ وی کاری ئێتەدان یێ ئەو ئەو هاتیە چێکرن.

ئەگەر تە بڤێت خودێ د هەوارا تە بێت:

و ژ وان دەرس وحکمەتێن مەزن یێن ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن، ئەڤەیە: ئەگەر تە بڤێت خودێ د تەنگاڤیێ دا د هەوارا تەبێت، وئەو تە ژ نەخۆشیێ رزگار بکەت، ل بەرفرەهیێ وی بنیاسە، دەمێ تو یێ ساخلەم، یێ دەولەمەند، د بەرفرەهی وتەناهیێ دا دژی، هێز وشیان تە هەی، تو خۆ ژ وی بێ منەت نەکە، هەوجەییا خۆ بۆ وی ئاشکەرا بکە، و د ئەمرێ وی دا بە، وی بنیاسە، دا ل وی دەمێ تو هەوجەیی وی دبی، ئەو تە ژ بیر نەکەت، و د هەوارا تە بێت.

ئەبوو هورەیرە دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ الله لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالكَرْبِ، فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ ﴾ یەعنی: هەچییێ پێ خۆش بت ل دەمێ تەنگاڤیێ خودێ د بەرسڤا وی بێت، بلا ل بەرفرەهیێ گەلەک دوعایان بکەت. وەکی ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت.

د گەل نەخۆشیێ خۆشیە:

دەمێ تەنگاڤی ونەخۆشی ب سەر مرۆڤی دا دئێن، دڤێت ئەو قەت بێ هیڤی نەبت، وصەبرا خۆ ژ دەست نەدەت، د دەنیایێ دا مرۆڤ د هەمی حالەتان را دبۆرت، ودبت گەلەک رەنگێن نەخۆشیێ ب سەر وی دا بێن،

ڤێجا دەمێ نەخۆشیەک دگەهتێ، یان تەنگاڤیەک ب سەر دا دئێت، دڤێت وی باوەری هەبت کو ژ بەر حکمەتەکێ خودێ ئەڤ چەندە یا ئینایە رێکا وی، لەو دڤێت ئەو صەبرێ بکێشت، وحەمدا خودێ بکەت، و ل بیرا خۆ بینت، کو پشتی هەر نەخۆشیەکێ خۆشیەک هەیە، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو نەخۆشی هەر یا بەردەوام بت، هەر دەمەک دێ ئێت ئەو نامینت، ڤێجا ئەگەر تە بڤێت دەست ڤالا ژ وێ نەخۆشیێ دەرنەکەڤی، صەبرێ بکێشە، وبۆ خۆ ب خێر حسێب بکە، وهەوارێن خۆ بگەهینە خودێ کو ئەو وێ نەخۆشیێ ژ سەر تە لابدەت، وکاری بۆ راکرنا وێ نەخۆشیێ بکە ئەگەر ئەو چەندە د شیانا تە دا بت.

مفایێن حەدیسێ:

هژمارەکا دەرسێن گرنگ ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن، وەکی:

١- دڤێت هەر ژ بچویکاتی ئەم عەقیدە وبیر وباوەرێن دورست نیشا زارۆکان بدەین، ووان فێری وی تشتی بکەین یێ ئەو مفایی بۆ خۆ ژێ ببینن د ژیانا خۆ دا.

٢- سەیدا دڤێت هەمی دەمان ئستغلال بکەت وتشتێ ب مفا بۆ شاگرەدیێ خۆ بێژت، ئەڤە هندەک شیرەت بوون پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل زارۆکەکی کرین دەمێ ئەو دسویار و ژ جهەکی دچوونە جهەکێ دی.

٣- ئەگەر ئەم ژ زارۆکینی بچویکی تێ بگەهینین کو مفا وزیان، خۆشی ونەخۆشی د دەستێ خودێ ب تنێ دانە، ودڤێت مرۆڤ هەوارێن خۆ بەس بگەهیننە وی، و ژ وی ب تنێ یێ ب هیڤی بت، دەمێ ئەو مەزن دبت، ئەو دێ بتە مرۆڤەکێ زیرەک، یێ ژ خودێ ب تنێ دترست.

٤- پاراستنا دینێ خودێ، و ب جهئینانا شریعەتێ وی، باشترین رێکە کو خودێ مرۆڤی ب سەربێخت، وسەرفەرازیێ بینتە رێکا وی ل دنیایێ وئاخرەتێ.

حەدیسا بیستێ

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ البدري -رضي الله عنه- قال: قال رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو مەسعوودێ بەدری، عوقبەیێ کورێ عەمرێ ئەنصاری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: تشتێ مرۆڤ گەهشتینێ ژ گۆتنا پێغەمبەرینیا ئێکێ: ئەگەر تو شەرم نەکەی هەچیا تە دڤێت بکە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

شەرم چەقەکە ژ چەقێن باوەریێ -وەکی د حەدیسێن دورست دا هاتی-، و ژ بلی خێرێ وباشیێ تشتەکێ دی ب شەرمێ ڤە نائێت، وئێک ژ وان سالۆخەتان یێن پێغەمبەرێ مە -سلاڤ لێ بن- پێ دهاتە نیاسین -وەکی صەحابیێن وی دبێژن- شەرم بوو، وشەرمە مرۆڤ ژ گەلەک خرابی وکێماسیان ددەتە پاش، وگرنگیا شەرمێ ژ ڤێ چەندێ دئێت.. وئەڤەیە ئەگەر د پشت هندێ را کو پێغەمبەر هەمی شیرەتێ ب شەرمێ ل ئوممەتێن خۆ بکەن، حەتا وێ دەرەجێ کو ئەڤ ئاخفتنە مرۆڤ ژ وان وەربگرن، وەک میراتەکێ پیرۆز و د ناڤبەرا خۆ دا ڤەگێرن، جیلەک ل دویڤ جیلەکی، حەتا وە لێ بێت ئەو ببتە ئەو گۆتن یا ل سەر هەمی ئەزمانان دگەرییێت، حەتا ئەو گەهشتیە ئوممەتا دویماهیێ ژی کو ئوممەتا ئیسلامێیە.

و د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ مە ئاشكەرا دكەت كو شەرمە خودانێ خۆ ژ كارێن كێم وبێخێر دپارێزت، لەو گۆت: ئەگەر مرۆڤ ئەو بت یێ پەردەیێ شەرمێ لادای، هەر تشتەكێ هەبت ئەو دێ كەت، بێی هزرەكێ بۆ ئێكی بكەت، نە وەكی وی كەسی یێ ژ خودێ یان بەنیان شەرم دكەت، دەمێ ئەو كارەكی بكەت، بەری هنگی دێ هزرا خۆ تێدا كەت، ئەگەر ئەو كار یێ ب شەرم بت، ئەو دێ خۆ ژێ دەتە پاش ووی ناكەت.

ودو ڕەنگێن شەرمێ هەنە: شەرمەک ئەو یا ب ڕەنگەكێ فطری خودێ دایە مرۆڤی، وئەڤە ل نک هەمی مرۆڤان هەیە، و ب تنێ خێر پێڤە دئێت، وڕەنگەكێ (موكتەسەب) هەیە، وئەڤە ئەوە یا مرۆڤ ب دەست خۆ دئێخت، وئەڤەیە یا دبتە پشكەک ژ باوەریێ، ومرۆڤ پێ خودان خێر دبت، چونكی ئەو مرۆڤی ژ كارێن خراب ددەتە پاش.

وڕەنگەكێ شەرمێ هەیە یێ دورست نینە، چونكی ئەو وەكی ئێشێیە، یان هەما ئێش ب خۆیە، وەكی كو مرۆڤەكی شەرمەكا زێدەی حەددی ل نک هەبت، كو وی ژ هندێ بدەتە پاش ئەو ب حەقێ خودێ ڕابت، یان واجبێ خۆ د دەر حەقا مرۆڤان دا ب جهـ بینت، یان پسیارا دینێ خۆ نەكەت، یان تەخسیریێ د ژینا خۆ دا بكەت.. ئەڤ شەرمە یا باش نینە، چونكی ئەو لاوازی وسستیە.

مفایێن حەدیسێ:

١- شەرم چەقەكە ژ چەقێن باوەریێ، لەو پێتڤیە ئەو ل نک مرۆڤێ خودان باوەر هەبت.

٢- شەرمێ خێر وباشی پێڤە دئێت، وهەچیێ باوەریا وی پتر بت شەرما وی دێ یا مەزنتر بت.

٣- ئەو شەرما دبتە ئاستەنگ د ناڤبەرا مرۆڤی و ب جهئینانا واجباتێن خۆ یێن شەرعی شەرمەكا باش نینە، ونە یا دورستە.

٤- پێتڤیە هەر ئێک ژ مە ژ لایێ خۆ ڤە شەرمێ د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ بکەت، وبەرێ خەلکی بدەتە شەرمینییێ.

٥- ژ مفایێن شەرمێ ئەو مرۆڤی ژ کارێن بێخێر ددەتە پاش.

٦- یێ شەرم ل نک نەبت، دێ یێ ڕوی قائیم بت، وئەوێ ڕوی قائیم بت دێ شانازیێ ب گونەهێ کەت، وکەسێ هۆسا بت خودێ گونەهێ بۆ وی ژێ نابەت.

حەدیسا بیست وئێكێ

عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ الله الثَّقَفِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله قُلْ لِي فِي الإِسْلاَمِ قَوْلاً لاَ أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ، قال: ﴿ قُلْ آمَنْتُ بِالله ثم اسْتَقِمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ سوفیانێ كورێ عەبدللاهێ ثەقەفی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گۆتە پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن-: گۆتنەكێ د ئیسلامێ دا بێژە من، ژ بلی تە ئەز پسیارا وێ ژ كەسێ دی نەكەم، وی گۆت: بێژە من باوەری ب خودێ ئینا، پاشی خۆ ڕاست بكە.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤە ئێك ژ وان حەدیسێن مەزنە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێپك وقاعیدەییێن دینی تێدا كۆمكرین، و ژ پسیارا صەحابی ئاشكەرا دبت كو بەرسڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەك دێ یا گرنگ بت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، گۆتنەكا وەسا بۆ من بێژە، پشتی تە ئەز هەوجەی كەسێ دی نەبم ڤێ پسیارێ ژێ بكەم! ڤێجا هوین هزر دكەن بەرسڤ دێ یا چاوا بت؟!

د بەرسڤێ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- باوەری د گەل ئستیقامێ كۆمكر، گۆتێ: بلا تە باوەری ب خودێ هەبت، وڤێ باوەریا خۆ ب دەڤی ژی ڕاگەهینە، وبێژە، پاشی د گەل ڤێ ئعترافا ب باوەریێ تو خۆ ل سەر باوەریێ ڕاگرە، ویێ ڕاست بە.. وئەڤ بەرسڤە یا وەرگرتیە ژ گۆتنا خودێ: ﴿ إِنَّ

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسۡتَقَٰمُواْ تَتَنَزَّلُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَبۡشِرُواْ بِٱلۡجَنَّةِ ٱلَّتِي كُنتُمۡ تُوعَدُونَ ۝٣٠ نَحۡنُ أَوۡلِيَآؤُكُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۖ وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَشۡتَهِيٓ أَنفُسُكُمۡ وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ۝٣١ نُزُلٗا مِّنۡ غَفُورٖ رَّحِيمٖ ۝٣٢ ﴾ (فصلت: ٣٠-٣٢) و ژ ئیمامێ عومەر دئێتە ڤەگوهاستن کو وی ئەڤ ئایەتە ل سەر مینبەرێ خواند: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسۡتَقَٰمُواْ ﴾ گۆت: یەعنی وان وەکی رویڤی نەکر! مەعنا: ل سەر گۆتنا خۆ ڕاست مان، ودەست نەدا فەند وفێلان.

ڤێجا ئستیقامە چیە؟

ئستیقامە ئەوە پشتی بەرێ مرۆڤی بۆ رێکا ڕاست دئێتەدان، مرۆڤ وێ رێکێ بگرت وبەرنەدەت، نە خۆ ب ڤی لایی دا خوار بکەت نە ب لایێ دی دا، وخۆڕاستکرن ل سەر رێکا خودێ ئەوە مرۆڤ بەردەوامیێ ل سەر طاعەتێ وی یێ ئاشکەرا وڤەشارتی بکەت، وخۆ ژ وان کاران بدەتە پاش یێن خودێ ئەو ژێ دایە پاش.. وئەڤە هەر ئەو شیرەتە یا خودێ ب خۆ ژی ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ودویکەفتییێن وی کری دەمێ گۆتی: ﴿ فَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ ﴾ (هود: ١١٢) ئەی موحەممەد، تو وهەچییێ د گەل تە تۆبە کربت وەسا خۆ ڕاست بکەن وەکی فەرمان پێ ل هەوە هاتیەکرن.

ومفاییێن ئستیقامێ گەلەکن، هندەک ژ وان ئەون یێن د ئایەتا بۆری دا هاتین، دەمێ خودایێ مەزن گۆتی: ئەوێن باوەری ب خودایێ خۆ ئینای وئستیقامە ل سەر باوەریێ کری، ل دەمێ مرنێ ملیاکەت ب سەر وان دا ئێنە خوارێ، ومزگینییێ ددەنە وان کو هوین نەترست ژ وی تشتێ ل بەرا هەوە هەی، و ب خەم نەکەڤن ل سەر وی تشتێ هەوە ل پاش خۆ هێلای، خودێیە خەلیفێ هەوە ل سەر عەیالێ هەوە، وئەوە یێ کو دێ بەرێ هەوە دەتە وان بەحەشتێن خۆش یێن هەمی نعمەت تێدا هەین.

ئەڤە ل ئاخرەتێ، و ل دنیاییێ.. خودێ دبێژت: ﴿ وَأَلَّوِ ٱسۡتَقَٰمُواْ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسۡقَيۡنَٰهُم مَّآءً غَدَقٗا ۝١٦ ﴾ (الجن: ١٦) ئەگەر وان ئستیقامە ل سەر رێکا

ڕاست كربا، ئەم بارانەكا ب مفا دا بۆ وان بارینین، وڕزقەكێ بۆش وبەرفرەهـ دا دینێ. مەعنا: ل دنیایێ و ل ئاخرەتێ ئستیقامە مفایی دگەهینتە خودانێ خۆ.

وئەگەر چ پێگیریا تمام ب ئستیقامێ وەكی فەرمان پێ ل مە هاتیەكرن كارەكێ ب ساناهی نینە، ودبت گەلەك یا ب زەحمەت بت مرۆڤەك بشێت وێ ب تمامی ب جهـ بینت، بەلێ خودێ ڕێكەكا دی بۆ مە دانا كو وێ تەخسیریێ ڤەگرت، وێ كێماسییێ تژی بكەت، ئەو ژی ڕێكا (ئستغفارێ)یە، كو مرۆڤ هەردەم ئعترافێ بۆ خودایێ خۆ ب كێماسیا خۆ بكەت، وداخوازا لێبۆرینێ ژێ بكەت، خودایێ مەزن دئایەتەكێ دا دبێژت: ﴿ فَٱسۡتَقِيمُوٓاْ إِلَيۡهِ وَٱسۡتَغۡفِرُوهُۗ ﴾ (فصلت: ٦) وهەر وەكی ئەڤە ئیشارەتەكە بۆ هندێ كو تەخسیریا هەوە د ئستیقامێ دا هەر دێ هەبت، لەو هوین ئستغفارێ بكێشن وداخوازا لێبۆرینێ ژ وی بكەن، دا ئەو ل هەوە نەگرت.

وئستیقامە بەری هەر تشتەكی ب دلی دبت، چونكی دل مەلكێ لەشییە، چی گاڤا دلێ مرۆڤی ئستیقامە ل سەر نیاسینا خودێ وترسا ژ وی كر، تژی بوو ژ ڤیانا وی وخۆ هێلا ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە، وبەرێ خۆ ژ هەر ئێكێ دی وەرگێڕا، هنگی لەش هەمی دێ ڕاست ودورست بت، وپشتی دلی ئەزمان دئێت، چونكی ئەزمان دەربڕینێ ژ وی تشتی دكەت یێ د دلی دا هەی، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەك جاران شیرەت ب گرتنا ئەزمانی ل صەحابییێن خۆ دكر، وئەگەر تە بڤێت بزانی كانێ ئستیقامە ل نك كەسەكی هەیە یان نە، بەرێ خۆ بدە ئەزمانێ وی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ ڤێ حەدیسێ بۆ مە ئاشكەرا دبت كو صەحابییێن پێغەمبەری گەلەك دحەریص بوون وی تشتی بزانن یێ مفایێ وان تێدا هەی، لەو گەلەك جاران وان داخوازا شیرەتان بۆ خۆ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دكر.

٢- باوەری ب ئستیقامێ دئێتە ڕاگرتن، وئەو کەسێ باوەریێ بینت، بەلێ خۆ ل سەر ڕانەگرت، ئەو باوەری چو مفایی ناگەهینتێ، چونکی دبت ل دەمەکێ نێزیک ئەو لێڤە ببت و بەر ب کوفرێ ڤە بچت.

٣- ئستیقامە خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست خودانی ڤە دئینت.

٤- ئستیقامە ب دلی وئەزمانی وئەندامێن دی ییێن لەشی دبت.

حەدیسا بیست ودوویٚ

عَـنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ الله الأنصاريِّ -رضي الله عنهما- أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رَسُـولَ الله -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّـلَوَاتِ الْمَكْتُوبَـاتِ، وَصُـمْتُ رَمَضَانَ، وَأَحْلَلْتُ الْحَلاَلَ، وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ، وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، أَأَدْخُلُ الْجَنَّـةَ؟ قال: ﴿ نَعَمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ جـابریٚ کـوڕیٚ عەبـدللاهیٚ ئەنصـاری -خـودیٚ ژیٚ رازی بـت- دئێتـە ڤەگوهاستن، دبێژت: زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبـەریٚ خودیٚ -سلاڤ لـیٚ بـن- کر، وگۆتیٚ: ئەریٚ ئەگەر من نڤێژێن فـەرز کرن، وئـەز رەمـەزانیٚ ییٚ ب رۆژی بووم، ومن تشتیٚ حەلال حەلال کر، وییٚ حەرام حەرام کر، وتشـتەکیٚ زێدەتر من نەکر، ئەریٚ ئەز دیٚ چمە بەحەشتیٚ؟ گۆت: بەلیٚ.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ژی بەرسڤا پێغەمبەریە -سلاڤ لـیٚ بـن- ل سـەر پسـیارەکا صـەحابیەکیٚ وی، ل دۆر تشـتەکیٚ گرنـگ، ئـەو ژی ڕێکـا بەحەشـتێیە، ل دۆر وی کاری ییٚ بەریٚ خودانیٚ خۆ ددەتە بەحەشتیٚ، و د ریوایەتەکا ڤیٚ حەدیسـیٚ دا یا کو هەر موسلم ڤەدگوهێزت، هاتیە کو ئەو زەلامیٚ پسیار کری نوعمـانیٚ کوڕیٚ قەوقەلیٚ خوزاعی بوو، ودئێتە زانین کو ئەو ئێک ژ وان صەحابیان بوو یـێـن ل شـەڕیٚ بـەدریٚ ئـامـادە بـووی، و ل شـەڕیٚ ئوحـودیٚ شـەهید بووبـوو، و ژ حەژێکرنا وی بۆ بەحەشتیٚ وی ڤیا پسیارەکا وەسا ژ پێغەمبـەری بکـەت

بزانت کانێ چ ڕێ هەیە بەرێ وی بدەتە بەحەشتێ، ووی د ڤێ پسیارا خۆ دا حەلال وحەرام، وکارێ دلی ویێ لەشی هەمی کۆمکر، وئاشکەرایە کو ئیسلام ژ ڤێ چەندێ دەرناکەڤت.

د پسیارا خۆ دا ڤی صەحابی دو نموونە ژ کارێن فەرز گۆتن، کرنا هەر پێنج نڤێژێن فەرز، د شەڤەک وڕۆژەکان دا، کو ستوینا ئیسلامێیە، وئەو پەردەیە یێ دکەفتە ناڤبەرا مرۆڤی وکوفرێ دا، وئێکەمین کارە ڕۆژا قیامەتێ حسێبا وی د گەل مرۆڤی دئێتەکرن، وگرتنا ڕۆژییێن هەیڤا رەمەزانێ، کو ئەو ژی ئێک ژ پێنج ستوینێن دینێ مەیە، وئەڤ هەردووە فەرزن، و ژ بلی وان نڤێژ وڕۆژییێن سوننەت ژی هەنە، بەلێ پسیارا ڤی صەحابی ئەڤەیە: ئەرێ ئەگەر مرۆڤەک هەبت، کارێ فەرز ب تنێ بکەت، ئەڤە چەندە دێ بتە ئەگەر ئەو بچتە بەحەشتێ؟ ودەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتییێ: بەلێ، مەعنا وێ ئەوە دورستە مرۆڤ کارێ سوننەت نەکەت، وهەر چەندە ئەم دبێژین دورستە ژی، بەلێ کرنا سوننەتان خێرەکا مەزن دگەهینتە خودانی، وهەما بەسە بێژین: د حەدیسەکا قودسی دا هاتیە: ﴿ ولا يزال عبدي يتقرب إلي بالنوافل حتى أحبه ﴾ یەعنی: عەبدێ من دێ مینت خۆ ب کرنا سوننەتا نێزیکی من کەت، حەتا ئەز حەز ژ وی بکەم.. وئەو مرۆڤێ پشت ددەتە کرنا سوننەتان ئەو خێرەکا مەزن ژ دەست خۆ دکەت.

وپشتی ئینانا دو نموونەیان (یێ نڤێژێ وڕۆژیێ) ل سەر کرنا کارێ فەرز، ڤی صەحابی کو قاعیدەیێن گشتی ژی ئینان، وگۆت: ئەگەر من تشتێ حەلال حەلال کر، ویێ حەرام حەرام کر.. یەعنی: ئەگەر من باوەری پێ ئینا، وتشتێ حەلال (نە یێ فەرز) تێرا مرۆڤی هەیە باوەریێ ب حەلالیا وی بینت، ئەگەر خۆ نەکەت ژی، بەلێ تشتێ حەرام دڤێت مرۆڤ باوەریێ بینت کو ئەو یێ حەرامە، وخۆ نێزیک ژی نەکەت.

وتشتێن ئاشکەرایە د شریعەتێ ئیسلامێ دا کو حەلالکرن وحەرامکرن حەقەکە ژ حەقێن خودێ، و ژ بلی خودێ کەسێ حەق نینە تشتەکی حەلال

بکەت یان حەرام بکەت، وهەر کەسەکێ ڤی حەقی بدەتە خۆ، یان باوەریێ نەئینت کو ئەو حەقێ خودێیە، دێ کافر بت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ ڤێ حەدیسێ ژی وەکی یا بۆری ئاشکەرا دبت کو صەحابیێن پێغەمبەری گەلەک دحەریص بوون وی تشتی بزانن یێ مفایێ وان تێدا هەی، لەو گەلەک جاران وان پسیارا تشتێ خێرا دینێ وان تێدا هەی وان بۆ خۆ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکر.

٢- وحەدیس هندێ دگەهینت کو کرنا کارێن واجب، وباوەری ئینان وپێگیریا ب حەلالی وحەرامی ڕێکا چوونا بەحەشتێیە.

٣- وژێ دئێتە زانین کو دورستە بۆ مرۆڤی کارێن فەرز ب تنێ ب جه بینت، وسوننەتان نەکەت، هەر چەندە کرنا سوننەتان خێرەکا مەزن تێدا هەیە ژی.

حەدیسا بیست وسێیێ

عَـنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله-صلى الله عليه وسلم-: ﴿ الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ، وَالحَمْدُ لله تَمْلأُ المِيزَانَ، وَسُبْحَانَ الله وَالحَمْدُ لله تَمْلآنِ - أَوْ تَمْلأُ - مَا بَيْنَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَالصَّلاَةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا ﴾.

رواه مسلم

ژ بابێ مالکێ ئەشعەری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خۆپاقژکرن نیڤا باوەرییێیە، و (الحمد لله) تەرازیێ تژی دکەت، و (سبحان الله والحمد لله) د ناڤبەرا عەسمانان وعەردی دا تژی دکەن، ونڤێژ رۆناهیە، ودانا خێرێ دەلیلە، وصەبر رۆناهیە، وقورئان هێجەتە بۆ تە یان ل سەر تە، هەمی مرۆڤ سپێدێ دەردکەڤن، ڤێجا هندەک ژ وان خۆ رزگار دکەن، وهندەک خۆ تێ دبەن.

موسلم ڤەدگوهێزت

د ڤێ حەدیسێ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەحسێ گەلەک خێرێن مەزن دکەت، وبەرێ مە ددەتێ، ژ وان خێران:

خۆپاقژکرن: وەهر چەندە د فقهێ ئیسلامێ دا دەمێ بەحسێ خۆپاقژکرنێ دئێت، مەخسەد پێ راکرنا بێ نڤێژی وبێ دەسنڤێژییێیە ب رێکا خۆشویشتن ودەسنڤێژ گرتنێ، بەلێ خۆپاقژکرن د رامانا خۆ دا بەرفرەهترە، چونکی خۆ

دویرکرنا مرۆڤی ژ هەر پیساتیەکا حسی یان مەعنەویا هەبت ڕەنگەکێ خۆپاقژکرنێیە، وزانایێن حەدیسێ ب خیلاف چووینە د شەرحکرنا گۆتنا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: خۆپاقژکرن نیڤا باوەرییێیە، هندەک دبێژن: مەخسەد ب باوەریێ ل ڤێرێ نڤێژە، ونڤێژ بێی خۆپاقژکرن نابت، یەعنی: هەر وەکی خۆشویشتن ودەسنڤێژگرتن نیڤەکا نڤێژێیە. وهندەک دبێژن: خەسلەتێن باوەریێ دو پشکن: پشکەک دلی پاقژ دکەن، وئەڤە گۆتن وکریارن، وپشکەک لەشی پاقژ دکەن، وئەڤە خۆپاقژکرن ودەسنڤێژگرتنە.. و ب ڤێ چەندێ (طوهوور) دبتە نیڤا باوەریێ.. وخودێ چێتر دزانت.

زکرێ خودێ: و ب تایبەتی گۆتنا (الحمد لله) و (سبحان الله والحمد لله)، یەعنی: مرۆڤ ب ئەزمانی ئعترافێ ب قەنجیا خودێ ل سەر خۆ بکەت، وحەمدا وی بکەت، ووی پاک وپاقژ بکەت ژ هەر کێماسیەکا نەزان د دەر حەقێ وی دا دبێژن، وگۆتنا ڤی زکری ب دەڤی، د گەل باوەری ئینانا ب دلی، تەرازیا خودانێ خۆ تژی خێر دکەن، وخێرا وان ئەگەر ببتە لەشەکێ خودان حەجم دێ وێ مەسافا د ناڤبەرا عەرد وعەسمانان دا هەی تژی کەت، ژ ڤێ پارچەیا حەدیسێ دئێتە زانین کو ئەو گۆتنێن مرۆڤ د دنیایێ دا دبێژت، چ باشی بن چ خرابی، ڕۆژا قیامەتێ دێ د تەرازیا مرۆڤی دا ئێنە دانان وکێشان، لەو دڤێت مرۆڤ گەلەک ل ئەزمانێ خۆ یێ هشیار بت.

کرنا نڤێژێ: نڤێژ بۆ خودانی دبتە ڕۆناهی، ل دنیایێ بۆ وی دبتە ڕۆناهی ئەو ڕێکا حەقیێ پێ دنیاست، وپێ ب هیدایەت دکەڤت، ئەگەر هات ووی ئەو ب دورستی کر، و د ڕامانێن وێ گەهشت، و ل ڕۆژا قیامەتێ ژی بۆ وی دبتە ڕۆناهی بەرێ وی ددەتە ڕێکا بەحەشتێ، د دنیایێ دا ئەو نەفسا خودانێ خۆ پاقژ دکەت، ووی بەرهەڤ دکەت بۆ چوونا بەحەشتێ ل ئاخرەتێ.

دانا خێران: وئەو دەلیلەکێ ئاشکەرایە ل سەر هندێ کو مرۆڤێ خێرکەر شیایە خۆ ژ بەخیلیا نەفسێ بپارێزت، وفەرمانا خودێ ب درێژکرنا دەستێ هاریکاریێ بۆ هەوجەیان ب پێش فەرمانا نەفسا خۆ بێخت.. ودانا خێران

باشترین هێجەت ودەلیلە ل هندێ کو مرۆڤێ خێرکەر باوەریەکا دورست ونەفسەکا پاقژ ژ چریکی وحەسویدی ونەڤیانێ هەیە.

صەبرا ل سەر نەخۆشیان: وباش بەرێ خۆ بدەنە گۆتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: (والصبر ضياء) بۆچی نەگۆت: (الصبر نور) وەکی گۆتی: (الصلاة نور)، چ فەرق د ناڤبەرا (ضياء) و(نور) دا هەیە؟ (ضياء) وەکی زمانزان دبێژن ئەو ڕۆناهیە یان تێن وسۆتنی د گەل دا هەی، وەکی ڕۆناهیا ڕۆژێ، و(نور) ئەو ڕۆناهیە یا بێ تێن وسۆتنی، وەکی ڕۆناهیا هەیڤێ، خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ ٱلشَّمۡسَ ضِيَآءٗ وَٱلۡقَمَرَ نُورٗا ﴾ (يونس: ٥) وصەبر هەر چەندە گەشاتییێ وڕۆناهییێ ددەتە خودانی، بەلێ ژ لایەکێ دی ڤە ژ بەر نەخۆشی وگرانیا وێ سۆتنی ژی تێدا هەیە، لەو خێرا وێ ژی یا بێ حسێبە وەکی خودێ ب خۆ دبێژت: ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴾ (الزمر: ١٠).

قورئان هێجەتە: هێجەتە بۆ وی کەسی یێ ئەو خواندی وکار پێ کری، هنگی ڕادوەستت حەتا بەرێ وی ددەتە بەحەشتێ، وهێجەت ل سەر وی کەسی یێ باوەری پێ نەئینای، خواندی وکار پێ نەکری، شاهدەیێ ل سەر وی ددەت، وهنگی ڕادوەستت حەتا بەرێ وی ددەتە ئاگری.

وکارێ هەر مرۆڤەکی یێ جودایە ژ کارێ ئێکێ دی، هندەک کاری بۆ ڕزگارکرنا نەفسا خۆ ژ عەزابا ئاخرەتێ دکەن، وهندەکێن دی بێ ئەمریا خودایێ خۆ دکەن، و ب ڤێ چەندێ خۆ تێ دبەن!

مفاییێن حەدیسێ:

١- باوەری گۆتن وکریارە، ب طاعەتی زێدە دبت، و ب گونەهێ کێم دبت.

٢- پێتڤیە ئەم وان کارێن باش بکەین یێن د ڤێ حەدیسێ دا هاتین، دا خێرێن مە زێدە ببن.

حەدیسا بیست وچارێ

عَـنْ أَبِي ذَرٍّ –رضي الله عنه– عَنِ النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– فِيمَا رَوَى عَـنِ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: ﴿ يَا عِبَادِي، إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلاَ تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُـهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْـدِكُمْ. يَـا عِبَادِي، كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ. يَا عِبَادِي، إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأَنَـا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ. يَـا عِبَـادِي، إِنَّكُـمْ لَـنْ تَبْلُغُـوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَـكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذَلِـكَ فِي مُلْكِـي شَـيْئًا. يَـا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَـانُوا عَـلَى أَفْجَـرِ قَلْـبِ رَجُـلٍ وَاحِدٍ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِـرَكُمْ، وَإِنْسَـكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَـانٍ مَسْـأَلَتَهُ، مَـا نَقَـصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي، إِنَّمَا هِـيَ أَعْمَالُكُـمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ الله، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِـكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ ﴾.

رواه مسلم

ئەڤ حەدیسە –وەكی ئاشكەرا– ئێـك ژ حەدیسـێن (قودسـیە)، وحەدیسـا قودسـی ئـەوە یـا پێغەمبـەر –سـلاڤ لـێ بـن– ل دەسـپێكێ دبێـژت: خـودێ دبێـژت.. یـەعنی: پێغەمبـەر –سـلاڤ لـێ بـن– گۆتنێ بـۆ خـودێ پـال ددەت،

وجودابيا ئاشكەرا د ناڤبەرا قورئانێ وحەديسا قودسى دا ئەوە قورئان لەفز ومەعنايا وێ ژ نک خودێيە، بەلێ حەديسا قودسى مەعنا ژ خودێيە، بەلێ لەفز ژ پێغەمبەرێە -سلاڤ لێ بن-.

وپتريا حەديسێن قودسى ناڤەرۆكا وان ل دۆر ناڤ وسالۆخەتێن خودێ دزڤرت، هەر وەسا ئەو تشتێن پەيوەندى ب ذاتێ خودێ ڤە هەی.. وەكى ژ ڤێ حەديسا بۆرى بۆ مە ئاشكەرا دبت، ئەوا خودايێ مەزن تێدا -وەكى پێغەمبەر ژێ ڤەدگوهێزت- بەحسێ هندەک سالۆخەتێن خۆ بۆ مە دكەت، ودبێژت: ﴿ يَـا عِبَـادِي، إِنِّـي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُـهُ بَيْـنَكُمْ مُحَرَّمًـا، فَـلاَ تَظَالَمُوا ﴾ ئەى عەبدێن من، هندى ئەزم من زولم ل سەر خۆ حەرامكريە، ومن ئەو د ناڤبەرا هەوە ژى دا حەرامكريە، ڤێجا هوين زولمێ نەكەن.. وزولم د مەعنا خۆ يا ئەصلى دا دەربازكرنا توخوبيانە، هەر وەسا ئەو بۆ لادانا ژ رێكا راست ژى دئێت، وزولم دو رەنگن: كو مرۆڤ زولمێ ل خۆ بكەت، شريكان بۆ خودێ بدانت، يان بەر ب گونەهێن دى يێن بچويک يان يێن مەزن ڤە بچت، وكو مرۆڤ زولمێ ل كەسەكێ دى بكەت، پێ ل توخوبيێن وى بدانت، يان حەقێ وى بخوت.. وئەڤ هەردو رەنگێن زولمێ دحەرامن. وزولم نيشانا كێماسيا خودانيە، لەو خودێ ذاتێ خۆ يێ پيرۆز ژێ پاككريە، وگۆتيە: من ئەو ل سەر خۆ حەرامكريە!

وپشتى پاككرنا ذاتێ خودێ ژ زولمێ، حەديسێ هەژارى وهەوجەييا مرۆڤان هەميان بۆ خودێ راگەهاند، وئاشكەرا كر كو خودێ يێ دەولەمەندە، ووى منەت ب كەسێ نينە، وگۆت: ﴿ يَـا عِبَـادِي، كُلُّكُـمْ ضَـالٌّ إِلاَّ مَـنْ هَدَيْتُـهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُـهُ، فَاسْـتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُـمْ. يَـا عِبَادِي، كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُـكُمْ ﴾ ئەى عەبدێن من، هوين هەمى دبەرزەنە ئەو تێ نەبت يێ من بەرێ وى دايە هيدايەتێ، ڤێجا هوين داخوازا هيدايەتێ ژ من بكەن، ئەز دێ بەرێ هەوە دەمە هيدايەتێ، ئەى عەبدێن من، هوين هەمى دبرسينە ئەو تێ نەبت يێ من تێر كربت، ڤێجا

هوین داخوازا خوارنێ ژ من بکەن، ئەز دێ خوارنێ دەمە هەوە، ئەی عەبدێن من، هوین هەمی دبرویسن ئەو تێ نەبت یێ من جلک کریە بەر، ڤێجا هوین داخوازا جلکی ژ من بکەن، ئەز دێ جلکی کەمە بەر هەوە، ئەی عەبدێن من، ب شەڤ ورۆژ هوین گونەهان دکەن، وئەزم یێ هەمی گونەهان ژێ دبەم، ڤێجا هوین داخوازا ژێبرنا گونەهان ژ من بکەن، ئەز دێ گونەهێن هەوە بۆ هەوە ژێ بەم.

و ژ ڤێ چەندێ دیار دبت کو ئەم هەمی دهەوجەی هیدایەت ورزق ورەحما خودێینە، وکو ئەو ل مە ببۆرت وگونەهێن مە ژێ ببەت، چونکی ئەوە یێ هەر تشتەکێ هەی ب دەستێ وی.. ومادەم هەر تشتەکێ هەی ب وییە، و د دەستێ وی دایە، دڤێت هیڤی ورجایا مە ژ وی ب تنێ بت، وهەوارا مە ل بەر دەرگەهێ وی ب تنێ بت، نە کەسێ دی.

ودەمێ خودێ فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم هیدایەتێ ورزقی ورەحمێ ژ وی بخوازین، دڤێت نەئێتە هزرکرن کو وی منەت ب داخواز وخواستنا مە هەیە، نەخێر.. ﴿ يَا عِبَادِي، إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا ﴾ ئەی عەبدێن من، کەس ژ هەوە نەشێت زیانەکێ بگەهینتە من، یان مفایەکی، وئەگەر هوین هەمی، یێن پێشیێ ویێن پاشیێ، مرۆڤ وئەجنە، وەکی باشترین زەلامی بن ژ هەوە، ئەو تشتەکی ل ملکێ من زێدە ناکەت، وئەگەر هوین هەمی وەکی خرابترین زەلامی بن، ئەو تشتەکی ژ ملکێ من کێم ناکەت..

مەعنا مفایێ باشیێن هەوە هەر بۆ هەوەیە، وزیانا خرابیێن هەوە ژی هەر بۆ هەوەیە، وخودێ هەما کارێن هەوە دهژمێرت، وبۆ هەوە حسێب دکەت، وئەو دێ هەوە سەرا جزا دەت، وهوین نەشێن چویێ ژ ملکێ وی کێم بکەن:

﴿ يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي، إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ ﴾ ئەی عەبدێن من، ئەگەر هوین هەمی، یێن پێشییێ ویێن پاشییێ، مرۆڤ وئەجنە، ل عەردەکی راوەستن، وداخوازێ ژ من بکەن، وئەز هەر ئێکی داخوازا وی بدەمێ، ئەو تشتەکی ژ ملکێ من کێم ناکەت، وەسا نەبت وەکی دەرزیک تشتەکی ژ ئاڤا دەریایێ کێم دکەت، دەمێ دچتە تێدا.. خزینەیا رەحما خودێ گەلەک ژ هندێ فرەهترە کو ب دانێ کێم ببت، یان خلاس ببت.. یا رەببی، رەحما تە ژ هندێ مەزنترە کو گونەهێن مە ب سەردا بگرن، ئەم عەبدین وەکی خۆینە، دگونەهکارین، وتو رەببی وەکی خۆیی یێ غەففاری، ئەگەر مە وەکی خۆ کر، تو وەکی خۆ بکە.. تو بەرێ مە بدە وێ رێکێ یا تە ڤیای، بەری ئەو دەم بێت کو ئەم ل وێ رێکێ پەشێمان ببی یا مە ڤیای وتە نەڤیای!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو رەحما خودێ گەلەک یا مەزنە، وخزینەیێن وی دبێ دویماهینە، وهەر تشتەکێ هەی ب دەستێ وییە، ودڤێت ئەم ژ وی بخوازین.

٢- و حەدیس هندێ دگەهینت کو دڤێت ئەم لۆمەی خۆ بکەین سەرا خرابییێن خۆ، وحسێبێ د گەل نەفسا خۆ بکەین، دا بەرێ وێ ژ رێکا راست نەئێتە لادان.

حەدیسا بیست وپێنجێ

عَنْ أَبِي ذَرٍّ -رضي الله عنه- أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالُوا لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-: يَا رَسُولَ الله، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: ﴿ أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ الله لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ، إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ ﴾. قَالُوا: يَا رَسُولَ الله، أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: ﴿ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ، أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الحَلاَلِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ ﴾.

رواه مسلم

ئەبوو ذەر -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: هندەک مرۆڤ ژ صەحابیێن پیغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆتنە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: مرۆڤێن مالدار خێر هەمی بۆ خۆ برن، ئەو وەکی مە نڤێژان دکەن، ووەکی مە رۆژیان دگرن، و ب مالێ خۆ یێ زێدە خێران دکەن. پێغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: ما خودێ تشتەکبۆ هەوە ژی نەدانایە هوین خێران پێ بکەن؟ ب هەر تەسبیحەکی خێرەک هەیە، و ب هەر تەکبیرەکێ خێرەک هەیە، و ب هەر تەحمیدەکێ هەیە، و ب هەر تەهلیلەکێ خێرەک هەیە، وفەرمانا ب باشیێ خێرە، وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ خێرە، و د چوونا نڤینێ دا بۆ ئێک ژ هەوە خێر هەیە. گۆتن: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئێک ژ مە شەهوەتا خۆ ب جهـ بینت، وخێر بۆ بێتە نڤیسین؟! گۆت: ئەرێ ما ئەگەر وی د حەرامی دا ب جهئینابا

بۆ وی گونەھ نەدبوو؟ وەسایە ئەگەر وی د حەلالی ژی دا ب جھئینا دێ بۆ وی خێر بت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ژ ڤێ حەدیسێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کانێ صەحابیێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چەند دمجد بوون د کۆمکرنا خێران دان، و د نافەسا د کارێ باش دا، ژ بەر ڤێ چەندێ هندەک صەحابیێن فەقیر هاتنە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگازندەییێن خۆ گەهاندنێ، کو هەر خێرەکا ئەو دکەن، برایێن وان یێن دەولەمەند ژی دکەن، وزێدەی ڤێ چەندێ ئەو خێران ب مالێ خۆ ژی دکەن، مەعنا: خێرێن مالداران ژ یێن وان پترن، وچونکی بەردەستێ وان یێ تەنگە ئەو قەت نەشێن بگەهنە وان.. هەر وەکی وان ب ڤێ چەندێ دڤیا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- تشتەکی نیشا وان بدەت، ئەو وی بکەن، وخێرێن خۆ پێ زێدە بکەن، دا دەرەجا وان د بەحەشتێ دا ژ یا برایێن وان کێمتر نەبت..

گاڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ چەندە ژ وان دیتی، بۆ وان ئاشکەرا کر کو مەیدانا مونافەسا د خێرێ دا، یا بەرفرەھە، ب ڕەنگەکێ وەسا کو ئەگەر مرۆڤەک ژ بەر مانعەکی نەشیا مونافەسێ د خێرەکێ دا بکەت ژی، گەلەک کارێن دی هەنە ئەو دشێن قەست بکەتێ، وخێرێن مەزن بۆ وان پێڤە بێن، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا بەحسێ سێ ژ وان کاران کرن، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- کرنا زکرێ خودێ ب ئەزمانی: ب تایبەتی گۆتنا: (سبحان الله، الله أكبر، الحمد لله، لا إله إلا الله) ئەڤ گۆتنێن ب ساناهی ل سەر ئەزمانی، خێرێن مەزن پێڤە دئێن، ئەگەر مرۆڤ ب ئنیەتەکا باش بێژت، وباوەریێ پێ بینت.. وئەگەر ئەڤ خێرە ئەو بن یێن فایدەیێ وان دگەهتە مرۆڤی ب تنێ هندەک خێرێن دی یێن گشتی ژی هەنە مفایێ وان دگەهتە خەلکێ دی ژی، ژ وان ئەڤ کارێ دوویێە.

٢- فەرمانا ب باشیێ، وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ: مرۆڤ دەمێ باشییەکێ بزانت، نیشا خەلکی ژی بدەت، وگاڤا دیت کەسەک یێ خرابیەکێ دکەت، وی ئاگەهدار بکەت، و ژ وی کارێ خراب بدەتە پاش، یەعنی: مرۆڤەکێ خێرخواز بت، وپێ خۆش نەبت خرابی بەلاڤبت، ئەڤە ژی بۆ وی خێرە، ودەرەجێن وی پێ بلند دبن.

٣- عەدەت وکارین حەلال ب ئنیەتا باش دبنە خێر وعیبادەت: هەر کارەکێ حەلال، یان عەدەتەکێ جڤاکی یێ باش یێ هەبت، مرۆڤ ئەگەر بکەت وئنیەتا وی یا باش بت، بۆ وی ب خێر حسێب دبت، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ ئێک ژ کارێن زێدە تایبەت ب مرۆڤی ڤە کر، کو ب جهئینانا شەهوەتێیە ب رێکا حەلال، ئەگەر ئنیەتا وی ئەو بت ئەو ب ڤی کاری خۆ ژ حەرامیێ بپارێزت، وحەقێ ژنکا خۆ ژ سەر خۆ راکەت، مەعنا: عەدەت ب ئنیەتا باش دبتە عیبادەت.

ودەمێ صەحابیان عەجێبیا خۆ ژ ڤێ گۆتنێ دیارکری، وگۆتی: چاوا ئێک ژ مە شەهوەتا خۆ، یەعنی: ئێک ژ تایبەتیێن خۆ ب کار بینت، وخێر بۆ بێتە نڤیسین؟! پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەری وان دا قیاسێ، وگۆتێ: ئەرێ دەمێ ئێک ژ هەوە شەهوەتا خۆ ب رێکا حەرامی ب کار بینت ما گونەه بۆ وی نائێتە نڤیسین؟ بەلێ.. هەر وەسا ئەگەر ئەو د حەلالیێ ژی دا ب کار بینت، هنگی خێر دێ بۆ ئێتە نڤیسین.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو صەحابیان مونافەسە د کارێن باش دا دکر، وبەرێ وان لێ بوو هەر ئێک ژ وان باشیێن خۆ پتر لێ بکەت.

٢- کارێن حەلال وعەدەت ئەگەر مرۆڤ ب ئنیەتەکا باش بکەت، دبنە عیبادەت، وخێرێن مرۆڤی پێ زێدە دبن.

٤- رێکێن خێرێ گەلەکن، ومرۆڤ هەر دێ شێن ئێک ژ وان کەت.

٥- مرۆڤێ زانا دەمێ تشتەکی دبێژت، وپسیارا دەلیلی ژێ دئێتەکرن، دا ئەو ئاخفتنا خۆ پێ پەسەند بکەت، بلا بێنتەنگ نەبت، ودەلیلێ خۆ بێژت دا ئاخفتنا وی پتر جهێ خۆ د دلێن خەلکی دا بکەت.

٦- سەرەدەریا مێری یا باش د گەل ژنێ، ویا ژنێ د گەل مێری، ئێک ژ وان کارێن باشە یێن ئەو پێ نێزیکی خودێ دبن.

حەدیسا بیست وشەشێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله-صلى الله عليه وسلم-: ﴿ كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ -قَالَ- تَعْدِلُ بَيْنَ الاِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِى دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، -قَالَ- وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ ﴾.

رواه البخاري مسلم

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پیغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: هەر هەستیکەکی ژ مرۆڤی خێرەک ل سەر هەیە، هەر رۆژەکا رۆژ تێدا دهەلێت تو دووان پێک بینی خێرە، وتو هاریکاریا زەلامی بکەی د دوارا وی دا وی لێ سویار بکەی، یان بارێ وی هلدەیە سەر خێرە، وگۆتنا باش خێرە، وهەر گاڤەکا تو بۆ نڤێژێ بهاڤێژی خێرە، وتو نەخۆشیێ ژ رێکێ لادەی خێرە.

بوخاری و موسلم ڤەدگوهێزن

گاڤا لەشێ مرۆڤی ل قوناغێن دەسپێکێ دورست دبت، وبەری گۆشتی بگرت هەستییێ وی چێ دبت، وپشتی قەرقۆدەیێ هەستی دورست دبت، گۆشت ب سەر دا دئێت، ولەشێ مرۆڤی تمام دبت، وبەرهەڤ دبت بۆ دانا رحێ .. ولەش ئەوێ پتریا وی گۆشتێ نەرم، قالبەکێ هەستی یێ موکم هەیە، ودا حەرەکە ولڤینا مرۆڤی یا خۆش و ب ساناهی بت خودایێ ئافرەندەر

ئەڤ قەرقۆدەیێ هەستی وەسا چێکریە کو ژ هژمارەکا هەستیکێن جودا جودا د حەجمێ خۆ دا پێک بێت، وڤان هەستیکان ب هندەک گەهێن نەرم بۆ حەرەکە ولڤلڤاندنێ، وبێن موکم وقاییم بۆ قەتاندنێ بگەهنە ئێک وپێکڤە بێنەگرێدان، وئەڤ گەهەنە یێن کو ب عەرەبی دبێژنێ: (مەفاصل). وحەتا بەری بیست سیه سالان ژی، زانایێن لەشی -ب هەمی پێشکەفتنا خۆ ڤە- نەدزانی کانێ هژمارا ڤان گەهان د لەشێ مرۆڤی دا چەندن، حەتا ئنسکلۆبیدیایا بریتانی -بۆ نموونە- دەمێ دئێنە سەر بەحسێ گەهێن لەشی هژمارا دورست یا ڤان گەهان دەسنیشان ناکەت، ونابێژت کانێ ئەو چەندن، وئنسکلۆبیدیایا (هچنسوون) ئەوا ل سالا (١٩٩٥ ز) هاتیە بەلاڤکرن دیار دکەت کو هژمارا هەستیکان د قەرقۆدەیێ لەشێ مرۆڤان دا (٢٠٦) هەستینە، مەعنا ب تنێ دوسەد وشەش گەهـ دڤێت د لەشێ مرۆڤی دا هەبن.. بەلێ پشتی هنگی ب دەمەکێ کێم، یەعنی: د ڤان هەر دەهـ سالێن بۆرین دا بۆ زانایێن بسپۆر دیار بوو کو ئەڤ هژمارە یا دورست نینە، ویا دورست ئەوە (٣٦٠) گەهـ د لەشێ مرۆڤی دا هەنە. وئەڤ هژمارە عەینی وێ هژمارێیە یا پێغەمبەرێ مە -سلاڤ لێ بن- بەری پتر ژ هزار وچارسەد سالان دەسنیشانکری، دەمێ د حەدیسەکا خۆ دا -یا ئیمامێ موسلم ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت- دبێژت: ﴿ إِنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى سِتِّينَ وَثَلاَثِمِائَةِ مَفْصِلٍ، فَمَنْ كَبَّرَ الله وَحَمِدَ الله وَهَلَّلَ الله وَسَبَّحَ الله وَاسْتَغْفَرَ الله، وَعَزَلَ حَجَرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْمًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، وَأَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ عَدَدَ تِلْكَ السِّتِّينَ وَالثَّلاَثِمِائَةِ السُّلاَمَى، فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحْزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّار ﴾ یەعنی: هەر مرۆڤەک ژ ئادەمیان ل سەر سێ سەد وشێست گەهان یێ هاتیە ئافراندن، ڤێجا هەچییێ بێژت: الله أكبر، والحمد لله، ولا إله إلا الله، وسبحان الله، وأستغفر الله، یان بەرەکی ژ رێکا خەلکی راکەت، یان ستریەکێ یان هەستیەکی ژ رێکا وان راکەت، یان فەرمانێ ب باشیەکێ بکەت، یان بەرێ خەلکی ژ خرابیەکێ بدەتە پاش، هندی هژمارا وان سێ سەد وشێست گەهان، هنگی ئەو دێ ب رێڤەچت ووی نەفسا خۆ ژ ئاگری راخراندیە.

ئەڤ حەدیسە پتر مەعنایا حەدیسا دەسپێکێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، چونکی ئەو هژمارا هەستیکان، یان وان گەهێن لەشێ مرۆڤی ژێ پێک دئێت دەسنیشان دکەت، وئەڤە وەک (ئعجازەکا علمی) د سوننەتێ دا دئێتە هژمارتن، وحەدیس تێکدا هندێ دگەهینت کو دینێ ئیسلامێ دخوازت دلێن مرۆڤان بگەهینتە ئێک، وئاخفتنا وان بکەتە ئێک، وڤیانێ وهاریکاریێ د ناڤبەرا وان دا بەلاڤ بکەت.. حەدیس ئیشارەتێ ددەتە ئێک ژ نعمەتێن مەزن یێن خودێ د گەل مرۆڤان کرین، کو ئافراندنا وانە ب رەنگەکێ وەسا ژیانا وان ب ساناهی ب رێڤە بچت، وبەرێ وان ددەتە شوکرا خودێ، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دیار دکەت کو هەر رۆژ هندی هەستی د لەشێ مرۆڤی دا هەنە (کو ٣٦٠، وەکی ژ هندەک ریوایەتێن دی دئێتە وەرگرتن) هند خێرێن واجب ل سەر هەر مرۆڤەکی هەنە.

وپشتی دیارکرنا ڤێ چەندێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیشارەت دا هندەک ژ وان خێران یێن کو باشە مرۆڤ بکەت؛ دا حەقێ نعمەتا دانا هەستیان ژ سەر خۆ راکەت، ژ وان خێران:

١- پێکئینانا د ناڤبەرا مرۆڤێن لێککەفتی دا، و ژ بەر گرنگیا ڤی کاری، شریعەتی بۆ مرۆڤی دورست کر خۆ ئەو درەوێ ژی بکەت دا دو کەسێن ژێک سل یان لێککەفتی پێک بینت.

٢- هاریکاریا خەلکی، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ رەنگەکێ هاریکاریێ کر ئەو ژی ئەوە مرۆڤ هاری کەسەکی بکەت دا سویار ببت، یان بارێ خۆ ل دەوارێ خۆ بکەت.

٣- ئاخفتنا باش، چ زکرێ خودێ بت، یان گۆتنا خێرێ بت، یان فەرمانا ب باشیێ بت، وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ بت.

٤- چوونا مزگەفتێ بۆ کرنا نڤێژێ، و د حەدیسێن دورست دا هاتیە کو ب هەر پێگاڤەکێ خێرەک بۆ مرۆڤی دئێتە نڤیسین.

٥- خۆشـكرنا رێكـێ، ب ڕاكرنـا وان تشـتان يـين نەخۆشـيێ دگەهيننـە رێباران، و د هندەک حەديسێن دورست دا هاتيە کو لادانا نەخۆشيێ ژ رێكـێ چەقەکە ژ چەقێن ئيمانێ.

و د هنـدەک ريوايـەتێن دورسـت ژ پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن- هاتيـە ڤەگوهاستن کو کرنا دو رکاعەتێن نڤێژا تێشتەگەهێ جهێ وان (٣٦٠) خێران دگرت.

مفايێن حەديسێ:

١- حەديس هندێ دگەهينت کو مەفهوومێ خێرێ گەلـەک يـێ بەرفرەهە، وهەر قەنجيەکا هەبت گۆتن بت يان کريار بت، دکەفتە د بن دا.

٢- حەديس بەرێ مـە ددەتـە کرنـا کـارێن خێـرێ، ئەگـەر خـۆ سـوننەت ژی بن؛ چونکی ئەو مرۆڤی پتر نێزيکی خودێ دکەن.

٣- هـەر وەسـا حـەديس بـەرێ مـە ددەتـە خـەمخوارنا ژ پاقژکرنـا جهـێن گشتی، وەکی رێکان، بۆ هندێ دا ژينگەها مە پاقژ وبژوين بمينت.

٤- حەديس خێرا هندەک کاران بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وەکـی: پێکئينانـا د ناڤبەرا خەلکی دا، وگۆتنا باشيێ، وهاريکاری، وچوونـا مزگـەفتێ بـۆ کرنـا نڤێژا ب جماعەت.

حەدیسا بیست وحەفتێ

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ -رضي الله عنه-، عَن النبي -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ الْبِرُّ حُسْنُ الخُلُقِ، وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ ﴾ .

رواه مسلم

وعَنْ وَابِصَةَ بن معبد قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: ﴿ جِئْتَ تَسْأَلُ عَنْ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ؟ ﴾ قلت: نَعَمْ، قال: ﴿ اسْتَفْتِ قَلْبَكَ، الْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، واطْمَأَنَّ إِلَيْهِ القَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ، وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ ﴾.

رواه أحمد

نەوواسێ کورێ سەمعانی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: هەما قەنجی ئەخلاقێ باشە، وخرابی ئەو تشتە یێ د سنگێ تە دا بێت وبچت وتە پێ خۆش نەبت خەلک پێ ئاگەهدا بن. موسلم ڤەدگوهێزت، ووابصەیێ کورێ مەعبەدی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: ئەز هاتمە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وی گۆتە من: تو یێ هاتی پسیارا قەنجییێ دکەی؟ من گۆت: بەلێ، وی گۆت: پسیارا دلێ خۆ بکە، قەنجی ئەو تشتە یێ نەفسا تە ودلێ تە پێ رحەت ببت، وخرابی ئەو تشتە یێ د نەفسا تە دا بێت وبچت، و د سنگێ تە دا بگەرییێت، ئەگەر خۆ خەلک فەتوایێ بۆ تە بدەن ژی.

ئەحمەد ڤەدگوهێزت

ئەڤـە ژى ئـێـک ژ وان حەديسانە يێن ب پەيڤێن خۆ ڤـە گەلـەكا كـورت، و ب مەعنا ورامانا خۆ ڤە يا درێژ، چونكى ئـەو ب ڕەنگـەكێ كـورت قـەنجى وخرابيـێ بـۆ مـە ددەتـە نياسـين، پێغەمبـەر -سـلاڤ لـێ بـن- قـەنجيێ وەک پـەيڤـەكا گشـتى نيشا مە ددەت، كو هەمى ڕەنگێن باشيێ وكريـارێن خێـرێ د ناڤ خۆ دا ڤەدگرت، وخرابى ژى -كو ڕويێ بەرانبەرە- پەيڤـەكا گشـتيە هـەر نەباشيەكا هەبت ژ گۆتن وكرياران ڤـەدگرت، و ژ بـەر ڤـێ چەندێ پێغەمبـەرى ئەو دانانە بەرانبەر ئێک.

قەنجى ئەوە مرۆڤ طـاعەتێ خودێ بكـەت، و د ئـەمر وفـەرمانێن وى دا بت، وسەرەدەريەكا باش د گەل بـەنيان ژى بكـەت، خـودايێ مـەزن د قـورئانێ دا بەحسـێ قـەنجيێ دكـەت ودبێـژت: ﴿ وَلَٰكِنَّ ٱلۡبِرَّ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلۡكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلۡمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينَ وَٱبۡنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلۡمُوفُونَ بِعَهۡدِهِمۡ إِذَا عَٰهَدُواْۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِي ٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلۡبَأۡسِۗ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُتَّقُونَ ١٧٧ ﴾ (البقرة: ١٧٧) يـەعـنـى: بـاشـى هـەمـا كـارێ وى كەسيە يـێ بـاوەرى ب خـودێ ئينـاى وپەرسـتنا وى ب تنـێ كـرى، وبـاوەرى ب ڕۆژا دويمـاهيێ ئيـنـاى، و ب فـريـشـتـە وكيتابێن هاتينە خوارێ، و ب پێغەمبەران، ومـال -د سەر حەژێكرنا خۆ ڕا بـۆ وى- دايـە مـرۆڤێن خـۆ يـێن نێزيـک، وئێتيمـان، ووان هـەژارێن فـەقيريێ ئێخسـتين، ووان ڕێڤنگـێن ژ مـال ومـرۆڤێن خـۆ دويركەفتين وموحتاج بووين، ووان خازۆكێن ژ بێ ڕێ نەچار بووين خواستنێ بكـەن، ومـال د ئازاكرنـا بـەنى وئێخسيران دا خـەرج كـرى، و ب كرنـا نڤێـژێ ڕابووى، وزەكات داى، وئەوێن پـەيمانێن خـۆ ب جهـ دئينـن، وئـەوێ ل دەمـێ هـەژارى ونەخۆشيێ و ل دەمـێ دژواريـا شـەڕى يـێ بێفرەهـ. ئـەوێن ب ڤـى ڕەنگى ئـەون يێن د باوەريـا خـۆ دا دڕاستگۆ، وئـەو ئـەون يـێن خـۆ ژ غـەزەبا خودێ پاراستى كو خۆ ژ بێ ئەمريا وى دايە پاش.

ونيشانا قەنجيێ ئەوە دلێ مرۆڤى ل سەر كرنا وێ يێ رحەتە.

وخرابى يا كو ب شريعەت خودانىَ خوَ هيَژاى عقووبىَ دكەت، هەر كار وگوَتنەكە يا خودىَ حەرام كرى، وپيَغەمبەرى -سلاڤ لىَ بن- د ڤىَ گوَتنا خوَ دا دو نيشانيَن خرابيىَ بوَ مە دەسنيشان كرن:

يا ئيَكىَ: دەمىَ گوَتى: ﴿مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ﴾ وئەڤە نيشانەكا ناڤخوَييە، كو مروَڤ د ناڤخوَييا خوَ دا هەست ب دودلى ونەخوَشيىَ بكەت دەمىَ وى كارى دكەت.

يا دووىَ : ﴿وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ﴾ وئەڤە نيشانەكا دەرڤەييە، كو وى پىَ خوَش نەبت خەلك پىَ بحەسييَن كو وى ئەو كارىَ كرى، وشەرم ژ خوَ بكەت.

وئەگەر ئەڤ هەردو نيشانە د كارەكى دا كوَمبوون، دڤيَت مروَڤ خوَ ژىَ بدەتە پاش، خوَ ئەگەر خەلك هەمى فەتوايىَ ب وى تشتى بوَ بدەن.

وپيَغەمبەر -سلاڤ لىَ بن- د ڤىَ گوَتنا خوَ دا بهايىَ ئەخلاقىَ باش ژى نيشا مە ددەت، دەمىَ دبيَژت: هەما قەنجى هەمى ئەوە ئەخلاقىَ مروَڤى يىَ باش بت.

مفاييَن حەديسىَ:

١- ئەڤ حەديسە قەنجى وخرابيىَ ب مە ددەتە نياسين.

٢- وئەو بهايىَ فەتوايا دلى ژى د زانينا قەنجى وخرابيا تشتى ژى بوَ مە بەرچاڤ دكەت.

٣- تشتىَ شريعەتىَ خودىَ وشريعەتيَن بەنيان ژيَك جودا دكەت ئەوە دەمىَ مروَڤ پىَ ل شريعەتىَ خودىَ ددانت نەفسا مروَڤى يا رحەت نابت.

٤- فەتوايا موفتيان تشتى بوَ مروَڤى حەلال ناكەت ئەگەر مروَڤ د دل دا بزانت ئەو تشت يىَ دورست نينە.

حەدیسا بیست وهەشتێ

عَنْ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ -رضي الله عنه- قَالَ: وَعَظَنَا رَسُـولُ الله -صـلى الله عليه وسلم- مَوْعِظَةً بَلِيغَةً، وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقلنـا: يَـا رَسُولَ الله، كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فأوصِنا، قَالَ: ﴿ أُوصِـيكُمْ بِتَقْـوَى الله، وَالسَّـمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَـنْ يَعِـشْ مِـنْكُمْ بَعْـدِي فَسَـيَرَى اخْتِلاَفًـا كَثِـيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَـاءِ الْمَهْـدِيِّينَ الرَّاشِـدِينَ، تَمَسَّـكُوا بِهَـا، وَعَضُّـوا عَلَيْهَـا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ﴾.

رواه أبو داود والترمذي

عرباضێ کورێ ساریەی دبێژت: پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- وەعزەک ل مە کر، دل ژ بەر ترسیان، وچاڤان رۆندک باراندن، ئینا مە گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، هەر وەکی ئەو شیرەتا وییە یێ خاترا خۆ دخوازت، ڤێجا شیرەتەکێ ل مە بکە، وی گۆت: ئەز شیرەتێ ب تەقوایا خودێ ل هەوە دکەم، و ب گوهداریێ ئەگەر خۆ عەبدەکێ حەبەشی بیتە مەزنێ هەوە، وهەچییێ ژ هەوە بمینت دێ جودابوونەکا مەزن بینت، ڤێجا هەوە ئێمانەت سوننەتا من وسوننەتا جێگرێن من یێن سەرراست، وێ بگرن، وپێدییێن خۆ ل سەر بشدینن، وهشیاری وان کاران بن یێن د دینی دا نوی دەردکەڤن، چونکی هەر تشتەکێ د دەینی دا نوی دەرکەڤت بیدعەیە، وهەر بیدعەیەکا هەبت بەرزەبوونە.

ئەبوو داوود وترمذی ڤەدگوهێزن

ڤێ حەدیسێ شیرەتەکا مەزن وکۆمکەر تێدا هەیە، ژ بەر کو وان هەمی تشتان ڤەدگرت یێن دین ودنیایا موسلمانان چێ دکەت، وئاشکەرایە کو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- گەلەک جاران د ناڤ صەحابیێن خۆ دا ڕادبووڤە ووەعز ل وان دکر، وڕێکا دورست نیشا وان ددا، ئێک ژ وان جاران ئەڤ جارە بوو، یا کو وی وەعزەکێ وەسا تێدا ل وان کری، دلێن وان ژ ترسان دا ڤەلەرزین، وچاڤێت وان ڕۆندک باراندن، ووان وە هەست پێ کر کو ئەڤ شیرەت ووەعزە یێن وی کەسینە یێ خاترا خۆ ژ هەڤالێن خۆ دخوازت، لەو وان ڤیا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ڕێکێ بۆ وان ئاشکەرا بکەت، کانێ پشتی وی ئەو چ بکەن؟ وپێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- ژ لایێ خۆ ڤە شیرەتەک ل وان کر، مەسەلەیێن گرنگ یێن ئەو هەوجە دبنێ د ناڤ دا کۆمکرن، وئەم دشێین وان مەسەلەیان د ڤان خالان دا کۆم بکەین:

تەقوایا خودێ:

﴿ أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله ﴾ وتەقوا ئەوە مرۆڤ پەرژانەکی بێختە ناڤبەرا خۆ ووان تشتان یێن غەزەبا خودێ ب سەر وی دا دئینت، ومەبەست ب پەرژانی ئەوە ئەو وی کاری بکەت یێ خودێ فەرمان پێ کری، وخۆ ژ وی کاری بدەتە پاش یێ خودێ ئەو ژێ دایە پاش.. وتەقوا ئەو شیرەتە یا خودێ ل مرۆڤان کری، وئەوە دبتە ئەگەرا خێرا دنیایێ وئاخرەتێ، وبەری نوکە د حەدیسا (١٨) دا، مە بەحسێ تەقوایێ کریە، لەو پێتڤی ب دوبارەکرنێ ناکەت.

گوهداریا مەزن وکاربدەستان:

﴿ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَـةِ وَإِنْ عَبْـدًا حَبَشِـيًّا ﴾ یەعنی: وئەز شیرەتێ ب گوهداریا مەزنان ل هەوە دکەم، ئەگەر خۆ مەزنێ هەوە عەبدەکێ حەبەشی بت، وخودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ﴾ (النساء: ٥٩) وئەڤە ئەمرەکە خودێ ل هەمی خودان باوەران دکەت کو ئەو گوهداریا خودێ وپێغەمبەری بکەن، هەر وەسا گوهداریا

مەزنێن خـۆ ژی بـکـەن یـێـن کـارێ هـەوە دکـەڤـنـە د دەسـتان دا، ومەخسـەد ب کاربدەستان د ئایەت وحەدیسێن ب ڤی ڕەنگی دا ئەون یێن کار شریعەتێ خودێ دکەن، وئەوێن ب ڤی ڕەنگی نەبن مەسەلا گوهداریا وان د کەفتە د بـن مـەسـەلا (مەصلەحەت ومەفسەدەتێ) ڤـە، وگـوهـداری ب ڕەنگـەکێ گشـتی دڤـێـت د وی کـاری دا بـت یـێ خودێ پێ رازی بت، ئەگـەر نـە.. پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ﴿ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴾ د بـێ ئـەمریا خودێ دا گوهداریا چو مەخلووقان نائێتەکرن.

پێگیریا ب سوننەتێ:

پاشی پێغەمبەری -سـلاڤ لـێ بـن- گـۆت: ﴿ فَإِنَّـهُ مَـنْ يَعِـشْ مِـنْكُمْ بَعْـدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُـنَّةِ الخُلَفَـاءِ الْمَهْـدِيِّينَ الرَّاشِـدِينَ، تَمَسَّـكُوا بِهَـا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ﴾ وئەڤە ئیشارەتەکا ئاشکەرایە ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کو ئوممەت پشتی وی دێ ژێک جودا بت، وگەلەک کۆم ودەستەکێن ڕێ بەرزە وسەرداچووی دێ پەیدا بن، وبەری صەحابی پسـیار بکـەن: کـانێ ڕێکـا ڕزگاربوونێ ل دەمێ پەیدابوونا ئختلافێ چیە؟ پێغەمبەری ب خۆ -سلاڤ لێ بن- بەرسڤ دا وان وگۆت: هەوە ئێمانەت سوننەتا مـن، ئـەو ڕێ وڕێبـازا ئـەز ل سەر چوویم، ومن نیشا هەوە دای، هەر وەسا خەلیفێن مـن یـێـن سەرڕاست ژی ل سەر چووین.

ودەمێ پێغەمبەر سلاڤ لێ بن دبێژت: سـوننەتا مـن ویـا خـەلیفێن مـن یێن سەرڕاست ب پدیان بگـرن، وبشـدینن، ئەڤـە (کینایەتـە) مـەعنا وێ ئـەوە مـرۆڤ چـو جـاران سـوننەتێ بەرنـەدەت، وهـەردەم خـۆ پێڤـە بگـرت، خـۆ چەنـد زەحمەتێ ب ڤێ چەندێ ڤە ببینت، وئەگەر هات ووی دەسـت نـەمان خـۆ پێڤـە بگرت ژی بلا ئەو ب پدیان خۆ پێڤە بگرت. و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیار دبت کو پێگیریا ب سـوننەتێیـە مرۆڤـی دپـارێزت، و ژ جودابـوون وئختلافـێ ددەتـە پاش.

خۆدویركرنا ژ بیدعەیان:

وپێگیریا ب سوننەتێ مەعنا وێ ئەوە مرۆڤ خۆ ژ بیدعەیان بدەتە پاش، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پشتی فەرمان ل مە كری ئەم كاری ب سوننەتێ بكەین، گۆت: ﴿ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ﴾ یەعنی: هشیاری وان كاران بن یێن نوی دەردكەڤن، چونكی هەر تشتەكی -د دینی دا- نوی دەركەڤت بیدعەیە، وبیدعە ئەو گۆتن وكریارەك، ورێ ورێبازن یێن پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د دینی دا دەردكەڤن، وچو ئەصل وبناخە بۆ نەهەین نە د كیتابێ دا ونە د سوننەتێ دا، وهەر تشتەكێ بیدعە بت سەرداچوون وضەلالەتە، بەرێ خودانی ددەتە ئاگری، وبەری نوكە د حەدیسا (٥) دا مە بەحسێ بیدعێ كربوو، لەو هەوجەی دوبارەكرنێ ناكەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ گۆتنا عرباضی بۆ مە دیار دبت كو وەعز وشیرەتێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هند كار ل صەحابیان دكر حەتا دلێن وان ڤەلەرزن وچاڤێن وان رۆندكان ببارینن، وئەڤە نیشانا باشیا وانە، خودێ ژ وان هەمیان رازی بت.

٢- حەدیس هندێ دگەهینت كو ژ تشێن باش ئەوە مرۆڤ شیرەتێ ب وی تشتی پێشكێشی خەلكی بكەت یێ مفایێ دنیا وئاخرەتا وان تێدا هەی، ب تایبەتی ل دەمێ خاترخواستن نێزیک دبت.

٣- وئەو دەلیلە ل سەر راستگۆییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د وان گۆتنان دا یێن وی بەحس ژێ كری وهێشتا چێ نەبووین، وكو ئەو ژ نک خۆ نەدئاخڤت، بەلكی ب وەحیا خودێ دئاخڤت، دەمێ گۆتیە صەحابیێن خۆ هەچییێ هەوە بژیت، یەعنی: عەمرێ وی درێژ بت، ئەو دێ ئختلافەكا مەزن بینت، وئاشكەرایە كو ل دویماهیا زەمانێ صەحابیان، هژمارەكا بیدعەیێن

عەقائدی د ناڤ خەلکی دا بەلاڤبوون، وەکی: بیدعەیا خەوارج وقەدەریان.. وگەلەک صەحابیان ب دەڤ ودەستێ خۆ بەرگریا وان بیدعەچیان کر.

٤- وحەدیس هندێ دگەهینت کو گوهداریا کاربدەستێن موسلمان کارەکێ واجبە ل سەر ئوممەتێ، ودەرکەفتنا ژ بن ئەمر وفەرمانێن وان ژ گونەهێن مەزنە، چونکی ئەو ڤەکرنە بۆ دەرگەهێ فتنێ.

٥- وئەڤ حەدیسە تەئکیدێ ل سەر پێگیریا ب سوننەتێ وخۆدویرکرنا ژ بیدعان دکەت، وئەو هندێ دگەهینت کو بیدعە هەمی ضەلالەتن، ووەسا نینە وەکی هندەک نەزان دبێژن: بیدعەیێن خراب ژی هەنە ویێن باش ژی، پێغەمبەری سلاڤ لێ بن دبێژت: هەمی بیدعە ضەلالەتن.

حەدیسا بیست ونەهێ

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ -رضي الله عنه- قَالَ: قُلْـتُ: يَـا نَبِـيَّ الله ، أَخْـبِرْنِي بِعَمَـلٍ يُدْخِلُنِي الجَنَّةَ؟ قَالَ: ﴿ لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَـنْ يَسَّرَـهُ الله تَعَـالَى عَلَيْهِ: تَعْبُدُ الله عَزَّ وَجَلَّ، وَلاَ تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصـومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ البَيْتَ ﴾ ثم قـال: ﴿ أَلا أَدُلُّـكَ عـلى أَبْـوَابِ الخَـيْرِ؟ الصَّـوْمُ جُنَّـةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِىءُ الخَطِيئَةَ كما يُطْفىءُ المَاءُ النارَ، وَصَلاةُ الرَّجُلِ في جَوْفِ اللَّيْلِ ﴾ ثم تلا: ﴿ تَتَجافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ المَضَـاجِعِ ﴾ حتـى بلـغ: ﴿ يَعْمَلُـونَ ﴾ ثـم قـال : ﴿ أَلا أُخْبِرُكَ برأسِ الأَمْرِ وَعمُودِهِ وَذِرْوَةِ سَنامِهِ؟ ﴾ قلت: بلى يا رسول الله! قال: ﴿ رأسُ الأَمْرِ الإِسْلامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاةُ، وَذِرْوَةُ سَـنَامِهِ الجِهـادُ ﴾ ثـم قـال : ﴿ أَلا أُخْـبِرُكَ بِمَلاكِ ذلكَ كُلِّهُ ؟ ﴾ قلت: بلى يا رسول الله! فأخذ بلسانه ثم قال : ﴿ كُـفَّ عَلَيْـكَ هَذَا ﴾ قلت: يا رسول الله! وإنا لمؤاخذون بما نتكلم به؟ فقال: ﴿ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ في النَّارِ على وُجُوهِهِمْ إِلاَّ حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟ ﴾.

رواه الترمذي

موعـاذێ کـوڕێ جەبـەلی دبێـژت: مـن گـۆت: ئـەی پێغەمبـەرێ خـودێ، کارەکی بۆ مـن بێژە، مـن ببەتـە بەحەشتـێ، ومـن ژ ئـاگری دویـر بکـەت، وی گۆت: تـە پسـیارا تشـتەکێ مـەزن کـر، وئـەو یـێ ب سـاناهیە ل سـەر وی یـێ خودێ ل سەر ب ساناهی کری: کو تو پەرستنا خودێ بکەی وچو شریکان بـۆ وی نـەدانی، و ب کرنـا نڤێـژێ ڕاببـی، وزەکـاتێ بـدەی، وڕۆژیـا ڕەمـەزانێ بگـری، وبچیـە حەجێ، پاشـی گـۆت: ئـەرێ ئـەز دەرگـەهێن خێـرێ نیشـا تـە

نەدەم؟ رۆژی پەرژانە، ودانا خێران گونەهێ ڤەدمرینت کا چاوا ئاڤ ئاگری ڤەدمرینت، ونڤێژا زەلامی ل نیڤا شەڤێ، پاشی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ تَتَجافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ المَضَاجِعِ ﴾ حەتا گەهشتیە: ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾، پاشی گۆت: ئەرێ ئەز بۆ نەبێژم سەرێ کاری وستوینا وی وکلۆڤانکا وی چیە؟ من گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ، وی گۆت: سەرێ کاری ئیسلامە، وستوینا وی نڤێژە، وکلۆڤانکا وی جیهادە، پاشی گۆت: ئەرێ بۆ تە نەبێژم: چیە وێ هەمیێ دگرت؟ من گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئینا وی ئەزمانێ خۆ گۆت، وگۆت: بشێ ڤی، من گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ما حسێبا وی تشتی دێ د گەل مە ئێتەکرن یێ ئەم پێ دئاخڤین؟ وی گۆت: تو نەمینی! ما تشتەک هەیە مرۆڤان سەروسەر بهاڤێتە د ئاگری دا ئەگەر بەرهەمێ ئەزمانێ وان نەبت!

ترمذی ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو وان ئەگەران بۆ مە ئاشکەرا دکەت یێن مرۆڤی دبەنە بەحەشتێ، ووی ژ ئاگرێ جەهنەمێ دپارێزن، وئەڤە ئەو مەزنترین ئارمانجە مرۆڤ د ژینا خۆ یا دنیاییێ دا کاری بۆ دکەت.

ئەگەرێن چوونا بەحەشتێ:

صەحابیێ پێغەمبەری موعاذێ کورێ جەبەلی، و ژ بەر خەمخوارنا وی ژ زانینا کارێن چاک، پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کو ئەو وی تشتی بۆ بێژت یێ ببتە ئەگەر کو خودێ رەحمێ پێ ببەت، و ل ئاخرەتێ وی ببەتە بەحەشتێ؛ چونکی تشتەکێ ئاشکەرایە کەسەک ب کارێ خۆ ناچتە بەحەشتێ، وەکی د حەدیسەکا دی یا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- هاتی: ﴿ لَنْ يُدْخِلَ أَحَدَكُمْ عَمَلُهُ الجَنَّةَ ﴾ یەعنی: کارێ ئێک ژ هەوە وی نابەتە بەحەشتێ.. بۆچی؟ چونکی هندی تو کاری بکەی، بلا چەند یێ باش بت، تو نەشێی حەقێ قەنجییێن خودێ ژ سەر خۆ راکەی، ڤێجا چاوا دێ شێی هندی

کاری کەی تو پێ بچیە بەحەشتێ؟ بەلێ ژ کەرەما خودێ د گەل بەنیان ئەوە وی ئەڤ کارە کرە سەبەب کو خودێ رەحمێ پێ ب خودانی ببەت. وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ ﴾ (الزخرف: ٧٢) یەعنی: ئەڤە ئەوە بەحەشتە یا خودێ ب رەحما خۆ هوین لێ دانایین ژ بەر وی کارێ باش یێ هەوە کری.

وئەڤ کارە یێ موعاذی پسیار ژێ کری، وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی، کارەکێ مەزنە، و ما چ تشت ژ وێ مەزنترە مرۆڤ وێ ئەگەرێ بزانت یا ئەو سەرکەفتنا مەزن پێ ب دەست خۆ ڤە دئینت، کو چوونا بەحەشتێ ودویرکەفتنا ژ ئاگریە؟ بەلێ ئەو کار، د گەل مەزنیا خۆ، کارەکێ ب ساناهیە بۆ وی یێ خودێ کەرەم د گەل کری، وبەرێ وی دایە هیدایەتێ، چونکی هیدایەت وتەوفیق د دەستێ خودێ دایە، ئەو وێ ددەتە وی یێ خۆ ژ هەژی کری.

و د بەرسڤێ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ موعاذی دا هەر پێنج ستوینێن سەرەکی یێن ئیسلامێ، کو دبنە ئەگەرا مەزن یا چوونا بەحەشتێ، وگۆتێ کو تو پەرستنا خودێ بکەی وچو شریکان بۆ وی نەدانی، وئەڤە ب کارئینانەکا عەمەلیە بۆ پەیڤا تەوحیدێ: (لا إله إلا الله، محمد رسول الله)، و ب کرنا نڤێژێ رابیی، وزەکاتێ بدەی، وڕۆژیا رەمەزانێ بگری، وبچیە حەجێ.. مەعنا: ب جهئینانا ستوینێن ئیسلامێ، وواجبێن دینی، دبتەئەگەرا چوونا بەحەشتێ، وەکی بەری نوکە ژی د هندەک حەدیساندا بۆری.

پاشی بۆ پتر فایدەی پێغەمبەری سلاڤ لێ بن دەرگەهێن خێرێ ژی نیشا صەحابیێ خۆ دان، هەر چەندە وی ئەو پیسار نەکربوو ژی، تشتێ هندێ دگەهینت کو یا باش ئەوە ئەوێ پسیار ژێ دئێتەکرن، دەمێ دبینت پسیارکەر یێ ئامادەیە بۆ وەرگرتنا زانینێ، ئەو زێدەتر ژ پسیارا وی بۆ بێژت، پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەرسڤا موعاذی دای، گۆتێ: ئەرێ ئەز دەرگەهێن خێرێ نیشا تە نەدەم؟

یەعنی: ئەوا مە گۆتی، ئەو تشتێن واجبن، یێن بێی وان خودان نەچتە بەحەشتێ، بەلێ پشتی چوونا بەحەشتێ، هندەک کارێن دی هەنە خێرن، دەرەجێن وی د بەحەشتێ دا بلندتر لێ دکەن، وجهێ وی خۆشتر لێ دکەن، وئەڤە ئەوکارن یێن ئەم دبێژینێ: سوننەت.

ئەو کار چنە؟

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیشارەت دا سێ کارێن گرنگ، وگۆت: رۆژی پەرژانە، ودانا خێران گونەهێ ڤەدمرینت کا چاوا ئاڤ ئاگری ڤەدمرینت، ونڤێژا زەلامی ل نیڤا شەڤێ.. پاشی وی ئەڤ ئایەتە خواند ئەوا خودایێ مەزن تێدا مەدحێن وان دکەت یێن ب شەڤ گەلەک نەنڤن ژ بەر کرنا نڤێژێن شەڤێ: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ حەتا گەهشتیە: ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾.

وئیشارەت بۆ رۆژیێ ودانا صەدەقێ ونڤێژێ ل ڤێرێ، پتر بۆ یێن سوننەتە، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ هەر کارەک ژ ڤان خێرەک ئاشکەراکر کو پێ دگەهتە مرۆڤی، رۆژی دبتە پەرژان وەکی مەتالی مرۆڤی ژ ئاگرێ جەهنەمێ دپارێزت، ودانا خێران وەسا گونەهان ڤەدمرینت وەکی ئاڤێ دەمێ ئاگری ڤەدمرینت، ومەخسەد ب گونەهان ل ڤێرێ گونەهێن بچویکە؛ چونکی گونەهێن مەزن هەوجەی تۆبێنە، ونڤێژێن شەڤێ ژی وەکی دانا خێران گونەهان ڤەدمرینت.

وپشی ڤان هەر سێ کارێن خێر، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سێ کارێن دی یێن گرنگ نیشا هەڤالێ خۆ دان، پشتی مەسە ب کرنا پسیارەکێ ل بەر وی شرینکری، وگۆتییێ: ئەرێ ئەز بۆ نەبێژم سەرێ کاری وستوینا وی وکلۆڤانکا وی چیە؟

موعاذی گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ!

وی گۆت: سەرێ کاری ئیسلامە، ومەبەست ب کاری ل ڤێرێ دینە.. یەعنی: هەما دین ئەوە تو خۆ ب دەست خودێ ڤە بەردەی، تەسلیمی وی

ببی، ونیشانا ژ هەمیان ئاشکەراتر یا تەسلیمبوونێ ئەوە مرۆڤ ب دەڤی ودلی شاهدە بدەت.

وستوینا دینی نڤێژە، وکانێ چاوا بان بێ ستویننائێتە ڕاگرتن، وەسا دین ژی بێ نڤێژ خۆ ناگرت.

وکلۆڤانکا دینی جیهادە، مەعنا: تو نابینی کارەک د دینی دا -پشتی فەرزان- ب خێرتر بت ژ کرنا جیهادا د ڕێکا خودێ دا.

ل دویماهییێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەرێ ئەز بۆ تە نەبێژم ئەو چ تشتە وێ هەمییێ دگرت؟ یەعنی: ئەز بۆ تە دیار نەکەمکانێ ئەصل وبناخەیێ هەر تشتەکی، یێ کو مرۆڤی سەرڕاست دکەت، و ژ کەفتنێ دپارێزت، چیە؟

موعاذی گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ.

هنگی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەزمانێ خۆ گۆت، وگۆت: بشێ ڤی، یەعنی: هشیار بی ئەزمانێ خۆ بێ حسێب بەرنەدە، وبزانە تو چ دبێژی، دا ئەصلێ خێرێ هەمییێ ب دەست خۆ بێخی.. موعاذ ژ ڤێ چەندێ عەجێبگرتی بوو، وگۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ما حسێبا وی تشتی دێ د گەل مە ئێتەکرن یێ ئەم پێ دئاخڤین؟ ما ئاخفتنێن مە ژی ل سەر مە حسێب دبن؟

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: تو نەمینی! یان دەیکا تەل سەر تە بکەتە گری! وهەر چەندە ئەڤ گۆتنە نفرینە ژی، بەلێ مەخسەدا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نفرین نەبوو، وهەما وی ئەو ئاخفتن گۆت، وەکی وان ئاخفتنێن بێ قەصد دئێنە سەر ئەزمانێ مرۆڤی، گۆت: ئەرێ ما تشتەک هەیە مرۆڤان سەر و سەر بهاڤێتە د ئاگری دا ئەگەر بەرهەمێ ئەزمانێ وان نەبت! یەعنی: هەما بەس ئەزمان وبەرهەمێ ویە، مرۆڤی دهاڤێتە د ئاگری دا، ئەزمانە مرۆڤی ب سەر دئێخت ووی سەرفەراز دکەت، وئەوە وی دئێخت وشەرمزار دکەت.

مفاییْن حەدیسیْ:

١- ژ پسیارا موعاذی ئاشکەرا دبت، کو د ناڤ صەحابیاندا هندەک هەبوون، خەم ژ زانینیْ دخوار، و حەز دکر پسیارا کاریْن چاک بکەن. هەر وەسا شیْوەییْ فیْرکرنا پیْغەمبەری -سلاڤ لیْ بن- بۆ صەحبیان ئاشکەرا دبت، وکانیْ چاوا وی ژ تشتیْ گرنگتر دەست پیْ دکر.

٢- خیْرا ستوینیْن دینی وواجبیْن شەرعی بۆ مە ئاشکەرا دبت، وکو ئەونمرۆڤی دبەنە بەحەشتیْ و ژ ئاگری ددەنە پاش.

٣- هەر وەسا گرنگیا کاریْن خیْریْ ژی ییْن سوننەت، بۆ مە ئاشکەرا دبت.

٤- وحەدیس ئیشارەتیْ ددەتە گرنگیا ئەزمانی، وخەطەرا وی ل سەر مرۆڤی، وکو ئەزمانە ژ هەر تشتەکیْ دی پتر خودانی دبەتە جەهنەمیْ.

حەدیسا سیهێ

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ إِنَّ الله -عَزَّ وَجَلَّ- فَرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا، وَحَرَّمَ حُرُمَاتٍ فَلاَ تَنْتَهِكُوهَا، وَحَدَّ حُدُوداً فَلاَ تَعْتَدُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ فَلاَ تَبْحَثُوا عَنْهَا ﴾.

حديث حسن رواه الدارقطني وغيره

ئەبوو ثەعلەبەیێ خوشەنی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودایێ مەزنە هندەک کارێن فەرز داناینە هوین وان بەرزە نەکەن، وهندەک تشت حەرام کرینە هوین پێ لێ نەدانن، وهندەک توخویب داناینە هوین وان نەبەزینن، وبەحسێ هندەک تشتان نەکریە، نە کو ژ بیر کریە، هوین ل وان نەگەڕێێن.

دارەقوطنی وهندەکێن دی ڤەدگوهێزن

دەرەجا ڤێ حەدیسێ:

زانایێن حەدیسێ حوکم ل سەر ڤێ حەدیسێ دایە کو ئەو یا ضەعیفە، ژ بەر دو ئەگەران، یا ئێکێ: مەکحوول ئەوێ ئەڤ حەدیسە ژ ئەبوو ثەعلەبەی ڤەگوهاستی، گوهـ ل وی نەبوویە، د گەل هندێ ژی گۆتیە: (ژ ئەبوو ثەعلەبەی)، وئەڤە (تەدلیسە) وحەدیس پێ ضەعیف دبت. یا دووێ: وخیلاف د ناڤبەرا ریوایەتان دا هەیە، کانێ ئەڤە ژ گۆتنا ئەبوو ثەعلەبەیە،

یان ژی وی ئەو بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پالدایە. وهەر چاوا بت حەدیس یا (صەحیح) نینە.

ئەحکامێن خودێ:

وئەڤ حەدیسە ئەحکامێن خودێ ل سەر چار پشکان دئێنە لێکڤەکرن، و ب ڤی ڕەنگی:

١- فەرز: وئەڤە ئەو کارن یێن خودێ ل سەر بەنیێن خۆ لازم کری ئەو بکەن، وهەر گاڤەکا وان ئەو نەکر، ئەو دێ هێژای لۆمەکرنێ بن ل نیایێ، و ل ئاخرەتێ ژی دێ موستەحەقی عەزابێ بن، وەکی: نڤێژ و ڕۆژی وزەکاتێ.. وهندەک زانا ناڤێ: (واجب) ژی ل سەر ڤی کاری ددانن.

ئەڤە ئەو پشکە یا کو دڤێت ئەم سستیێ د کرنا واندا نەکەین، وزەعێ نەکەین؛ دا عەزابا خودێ ب سەر مە دا نەئێت.

٢- توخویب: ومەخسەد پێ هەر کارەکێ یێ خودێ دەستویری ب کرنا وی دابت، چ کرنا وی لازم کربت، وەکی پشکا بۆری، کو فەرزن، یان ژی کرنا وی ل بەر مە شرین کربت، وەکی کارێ سوننەت، یان ژی کرن ونەکرنا وی وەکی ئێک حسێب کربت، وەکی حەلالی.

ئەڤی دڤێت ئەم نەبەزینین ودەرباس نەکەین، یەعنی: ئەم پێ لێ نەدانین وبەر ب وی کاری ڤە بچین یێ خودێ دەستویری ب کرنا وی نەدای.

٣- حەرام: وئەڤە ئەو کارن یێن خودێ نەکرنا وان ل سەر مە لازم کری، وئاشکەرا کری کو هەچیێ وان بکەت، دێ هێژای لۆمەیا دنیایێ وعەزابا ئاخرەتێ بت، وەکی: کوشتنێ ودزیێ.. هتد.

وئەڤان کاران دڤێت ب چ ڕەنگان ئەم خۆ نێزیک نەکەین.

٤- ئەو تشتێ بەحس ژێ نەهاتیەکرن: ودڤێت نەئێتە هزرکرن کو خودێ ئەو ژ بیرکرینە، حاشا! خودێ تشتەکی ژبیر ناکەت، بەلێ هندەک تشت هەنە

وی بەحس ژێ نەکریە، نە ب حەلالی ونە ب حەرامی، ئەڤ کارێ هۆسا بت، مرۆڤ یێ عەفیکریە، ئەگەر بکەت یێ گونەهکار نابت، وئەگەر نەکەت ژی چو ل سەر نینە، وئەڤە دلۆڤانیەکە خودێ ب بەنییێن خۆ بری، ڤێجا بلا ئەو گەلەک ل دویڤ نەچن.

وئەڤ ڕەنگێ هە، دڤێت مرۆڤ ل دویڤ نەچت، وپسیار نەکەت، دا شک بۆ وی د کاری دا چێ نەبت، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤەدگوهێزت، هاتییە: ﴿ هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ ﴾، ومەخسەد ب (موتەنەطعان) ئەو کەسن یێن گەلەک ل دویڤ وان کاران دچن یێن مایێ وان تێ نەچت، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەڤە چوونە هیلاکێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەحکامێن خودێ بۆ بەنیان دانایان چار پشکن: فەرز، وحەرام، وتوخویب، ویێن بەحس ژێ نەهاتیەکرن.

٢- فەرزان دڤێت مرۆڤ سستییێ تێدا نەکەت، وحەرامی خۆ نێزیک نەکەت، وتوخویبی پێ لێ نەدانت، ویێ بەحس ژێ نەهاتیەکرن گەلەک ل دویڤ نەچت.

حەدیسا سیهـ و ئێکێ

عَنْ سهلِ بنِ سعدٍ الساعدي –رضيَ الله عنه– قَالَ: جاءَ رجلٌ إلى النبي –صلى الله عليه وسلم– فقال: يا رسولَ الله، دلني على عملٍ إذا أنا عملته أحبني الله وأحبني الناس، فقَالَ: ﴿ ازهَدْ في الدُّنيا يحبَّكَ الله وازهَدْ فيما في أيدي النَّاسِ يحبكَ الناسُ ﴾.

حديث حسن رواه ابن ماجه

سەهلێ كورێ سەعدێ ساعدی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: زەلامەک هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، كارەكی نیشا منبدە ئەگەر من ئەو كر، خودێ حەز ژ من بكەت، ومرۆڤ ژی حەز ژ من بكەن، گۆت: دلێ خۆ نەبە دنیایێ، خودێ دێ حەز ژ تە كەت، ودلێ خۆ نەبە وی تشتێ د دەستێ خەلكی دا هەی، مرۆڤ دێ حەز ژ تە كەن.

ئبن ماجە ڤەدگوهێزت

مەزنترین تشت مرۆڤ ب دەست خۆ دئێخت ئەوە خودێ حەز ژ مرۆڤی بكەت، هنگی ئاخرەتێ وی دێ یا ب سلامەت بت، وئەگەر خودێ تەوفیقا وی دا وڤیانا وی كرە د دلێن خەلكی ژی دا، ئەو خێرا ل سەر خێرێیە، چونكی ئەو د دنیایا خۆ ژی دا دێ یێ دلخۆش ورحەت بت، ڤێجا ئەو تشت چیە یێ ڤان هەردو باشیان ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت؟ د ڤێ حەدیسێ دا صەحابیەک پسیارا ڤێ چەندێ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دكەت، وگرنگیا ڤێ حەدیسێ د ڤێ چەندێ دایە.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د بەرسڤێ دا دو شیرەتێن مەزن ل ڤی هەڤالێ خۆ دکەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- زوهدا د دنیایێ دا، ئەوا دبتە ئەگەرا هندێ کو خودێ حەز ژ مرۆڤی بکەت.

٢- زوهدا د وی تشتی دا یێ د ناڤ دەستێ خەلکی دا هەی، ئەوا دبتە ئەگەرا هندێ کو خەلک حەز ژ مرۆڤی بکەن.

ڤێجا زوهد چیە؟ وچاوا ئەو ڤێ خێرا مەزن ب دەست خودانی ڤە دئینت؟

دەمێ ئەم دبێژین: فلان کەس د فلان تشتی دا یێ زاهدە، یەعنی: ئەو دلێ خۆ نابەتە وی تشتی، چونکی ئەو تشت ل نک وی یێ بێ بهایە، وتشتەک ل نک مرۆڤی یێ بێ بها نابت، حەتا مرۆڤ تشتەکێ دی یێ ژ وی ب بهاتر نەبینت، مەعنا: دەمێ کەسەک د دنیایێ دا یێ زاهد بت، دلێ خۆ نابەتە دنیایێ، چونکی دنیا د چاڤێن وی دا یا کێمە، وکەنگی دنیا دێ د چاڤێن وی دا یا کێم بت؟ ئەگەر بەرێ وی ما ل تشتەکێ مەزنتر وچێتر ژ دنیایێ کو ئاخرەتە، وئەوێ ئاخرەت وی ژ دنیایێ موژیل بکەت، ئەو کەسەکە خودێ حەز ژێ دکەت.

وئەو کەسێ زوهدێ د وی تشتی دا بکەت یێ د دەستێ خەلکی دا هەی، کو پەرتالێ دنیاییێە، دڤێت بەرێ وی ل تشتەکێ دی یێ گرنگتر بت، کو پەرتالێ ئاخرەتێیە، ومرۆڤ ب تبیعەتێ خۆ حەزژ وی کەسی دکەن، یێ ململانێ د گەل وان نەکەت د وی تشتی دا یێ ئەو حەز ژێ دکەن.

زانایێ مەزن (شیخ الإسلام ابن تیمیە) زوهدێ ب ڤی ڕەنگی ددەتەنیاسین، دبێژت: زوهد ئەوە مرۆڤ وی تشتی بهێلت یێ ل ئاخرەتێ چو مفایی نەگەهینتەمرۆڤی، و وەرەع ئەوە مرۆڤ وی تشتی بهێلت یێ مرۆڤ بترستکول ئاخرەتێ زیانێ بگەهینتە مرۆڤی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە وێ رێکێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت یا ئەگەر ئەم لێ بچین خودێ حەز ژ مە بکەت، وخەلکی ژی حەز ژ مە بکەن.

٢- مرۆڤێ دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، خودێ حەز ژێ دکەت، ویێ دلێ خۆ نەبە وی تشتێ ل نک خەلکی هەی، خەلک حەز ژێ دکەن.. وئەڤە ئەو هەردو تشتن یێن خێرا دنیایێ وئاخرەتێ دگەهیننە مرۆڤی.

حەدیسا سیھـ و دووێ

عَنْ أَبِي سعيد الخدري -رضيَ الله عنه- أن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ لا ضَرَرَ ولا ضِرارَ ﴾.

حديث حسن رواه ابن ماجه وغيره

ژ ئەبوو سەعیدێ خودری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: بلا كەس زیانێ نەكەت، وكەس بەرسڤا زیانێ ژی ب زیانێ نەدەت.

ئبن ماجه ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێك ژ مەزنترین بناخە و (قاعیدە) یێن ئوصوولی دەسنیشان دكەت، لەو ئەو ژی دئێتە هژمارتن ئێك ژ حەدیسێن گرنگ وكۆمكەر.. پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- تێدا ئاشكەرا دكەت كو ب چو رەنگان نابت زەرەر وزیان ژ مرۆڤێ موسلمان پەیدا ببت، ووەكی ئاشكەرا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د سیاقێ حەرامكرنا زیانێ دا دو پەیڤان ب كاردئینت: (ضرر) و(ضرار)، وزانا وشرۆڤەكەرێن حەدیسێ هژمارەكا جوداهیان د ناڤبەرا ڤان هەردو پەیڤان دا دەسنیشان دكەن، ئێك ژ وان ئەڤەیە: (ضرر) ئەو زیانە یا ل دەسپێكێ ژ كەسەكی پەیدا دبت، یەعنی: نابت بۆ مرۆڤێ موسلمان ئەو كارەكێ وەسا بكەت، زیان پێ بگەهتە كەسەكێ دی، و(ضرار) ئەو كارە یێ پشكداری تێدا هەبت، یەعنی: ئەو زیانە یا ژ دو كەسان پەیدا دبت، ومەخسەد پێ ئەوە دەمێ كەسەك كارەكی دكەت زیان پێ دگەهتە ئێكێ دی، بۆ یێ دی نابت ئەو ژی كارەكێ ب زیان بكەت؛ دا بەرسڤا زیانا یێ دی پێ

بدەت، مەعنا: زیان ب زیانێ نائێتە زڤڕاندن، وزەرەر ڕەنگەکێ زۆرداریێیە، وئاشکەرایە کو خودێ زیان حەرام کریە.

وزیان -کو د ئەصل دا دژی مفایە- دو ڕەنگێن وێ هەنە:

ئێک: دبت کەسەک کارەکی بکەت وئارمانجا وی پێ ئەو بت ئەو زیانێ پێ بگەهینتە خەلکی، وگومان تێدا نینە کو ئەڤە کارەکێ حەرامە.

دو: دبت ئەو کارەکی بکەت وئارمانجا وی ئەو نەبت زیان پێ بگەهتە کەسێ، بەلێ وەسا چێ ببت ژ بەر کارێ وی زیان پێ بگەهتە کەسەکێ دی، وئەو کارە ژی چێ نابت وبێ دورست نینە.

بناخەیەکێ ئوصوولی:

زانایێن ئوصوولێ بناخەیەکێ گشتی یێ گرنگ ژ ڤێ حەدیسێ وەردگرن، کورتیا وی ئەڤەیە: نابت بۆ کەسەکی کارەکێ وەسا بکەت زیان پێ بگەهتە ئێکێ دی، وئەگەر ئێکی کارەک کر زیان پێ گەهشتە ئێکێ دی، دڤێت ئەو بێتە خەرامەتکرن، ونابت بۆ وی یێ زیان گەهشتیێ، ڕابت بەرانبەر وێ چەندێ ئەو ژی زیانێ بگەهینتە یێ دی، بۆ نموونە: ئەگەر مرۆڤەکی کارەک کر بۆ ئەگەرا هندێ بیستانێ ئێکی خراب ببت، دێ ژێ ئێتە خواستن کو ئەو خەرامەتا یێ دی بدەت، نە کو یێ دی ڕابت ئەوژی بیستانێ یێ ئێکێ خراب بکەت؛ چونکی زیان ب زیانێ چارەسەر نابت.

وڤی بناخەیێ گشتی گەلەک چەق ژێ دچن، ژ وانبۆ نموونە: (زیان دڤێت نەئێتەکرن)، و(زیان ب زیانێ ڕانابت)، و(زیانا مەزنتر ب زیانا بچویکتر دئێتە لادان)، و(تەحەممولا زیانا تایبەت دئێتەکرن، دا زیانا گشتی پەیدا نەبت)، و(پالدانا زیانێ بەری ب دەستڤە ئینانا مفایی دئێت)، و(کەڤناتیا زیانێ وێ دورست ناکەت)..

و ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو خودێ وی تشتی ژ مرۆڤی ناخوازت یێ زیانا وی تێدا هەبت، یەعنی: ئەگەر هات وکارەک ژ وان کاران یێن

خودێ ل سەر مرۆڤی فەرکرین بوو ئەگەرا هندێ زیانەک پێ بگەهتە وی، ئەو کار ژ وی نائێتە داخوازکرن، وەکی: مرۆڤەکی ئەگەر ئێشەک لێ هەبت، وخراب بت بۆ وی ئاڤێ ب کار بینت، سەرشویشتنا واجب ودەسنڤێژ ل سەر وی نابت، بەلکی ئەو دێ (تەیەمموومێ) کەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە بناخەیەکێ گرنگێ فقهی بۆ مە دەسنیشان دکەت، ئەوژی ئەڤەیە: زیان ژ کەسەکێ نائێتە قەبویلکرن.

٢- چێ نابت بۆ مرۆڤی کارەکی بکەت زیان پێ بگەهتە کەسێ، هەر وەسا چێ نابت ئەو بەرسڤا زیانێ ب زیانەکا دی بدەت.

٣- زیانەکا هەی یا حەقە، وەکی: ب جهئینانا (حدوودێن شەرعی)، بۆ نموونە: مرۆڤەک ئێکی بکوژت، ڤێجا دەسهەلات وی پێش یێ دی ڤە بکوژت، ئەڤە ناکەفتە دبن وێ زیانێ دا یا حەرام.

حەدیسا سیه‌ و سێیێ

عَنْ ابْن عَبَّاسٍ – رَضِيَ الله عَنْهُمَا – أن رسول الله –صلى الله عليه وسلم– قال: ﴿ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ، لاَدَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُمْ، وَلَكِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ ﴾.

حديث حسن رواه البيهقي

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر ب گۆتنا مرۆڤان بێتەکرن، هندەک زەلام دێ داخوازا مال وخوینا هندەکان کەن، بەلێ دەعوەداری دڤێت نیشانەک هەبت، ویێ حاشاتیێ بکەت دڤێت سویند بخوت.

بەیهەقی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیەکێ گرنگ ژ بناخەیێن حوکمکرنا د ناڤبەرا خەلکی دا ددانت، دا ماف بێنە پاراستن، ودادی جهێ خۆ بگرت، وکەس ب هێجەتا وەرگرتنا مافێ خۆ پێ ل مافێ کەسەکێ دی نەدانت.. ژ بەر ڤێ چەندێ زانایێ مەزن (ابن دقيق العيد) دگۆت: ئەڤ حەدیسە ئێک ژ بناخەیێن ئەحکامانە، ومەزنترین دەقە بۆ لێزڤڕینێ دەمێ هەڤڕکی پەیدا دبت.

وئەگەر حاکم ب گۆتنا خەلکی بکەت، بێی داخوازا دەلیلی ژێ بکەت، هەر کەسەک دێ وێ بێژت یا بۆ وی باش بت، ومفایێ وی تێدا بت، بەلێ ئەڤ چەندە نابت، پێتڤیە ل سەر وی کەسێ حوکمی د ناڤبەرا خەلکی دا دکەت، گوهداریا گۆتنا دەعوەداری ویا وی کەسێ دەعوە لێ دئێتەکرن بکەت،

پاشـی وێ تـەرازیێ ب کـار بینـت یـا د ڤـێ حەدیسـێ دا هـاتی، کـو ژ دو پێگاڤان پێک دئێت:

یـا ئێکـێ: ژ بـەر کـو دەعـوەدار دەعوایـا تشـتەکێ ڤەشـارتی دکـەت، ودخوازت ئەو بۆ وی بکەڤت، دڤێت ئەو نیشانەکا ئاشکەرا ل سـەر گۆتنـا خـۆ بینـت، دا ئـەو بـۆ وی ببتە دەلیل وهێجەتا موکم، هندێ بگەهینت کو ئەو د ڤێ دەعوایا خۆ دا یێ ڕاستگۆیە، وئەگەر ئەو چو دەلـیلان نـەئینت، ئاخفتنـا وی ب چو ناچت، ودێ حسـێب بـت مرۆڤـەکێ درەویـن! ئەڤـە دێ هنگـی بـت ئـەگـەر ئـەو کـەسێ دەعوا لێ دئێتەکرن حاشاتییێ ل گۆتنا دەعـوەداری بکـەت، ژ خـۆ ئەگـەر حاشـاتی نـەکر، هنگـی ژ دەعـوەداری نائێتـە خواسـتن ئـەو چـو دەلیلان بینت؛ چونکی ئعترافا هەڤڕکی باشترین دەلیلە ل سەر ڕاستیا گۆتنـا وی.

یـا دووێ: ئەگـەر دەعـوەدار چـو دەلیـل نـەئینان، ووی کەسـێ دەعـوا لـێ دئێتـەکرن حاشـاتی ل گۆتنـا وی کـر، هنگـی حـاکم دێ داخـوازێ ژ وی کەسـی کەت یێ دەعوا لێ هاتیەکرن کو سویند بخوت، ڤێجا ئەگەر وی سویند خـوار، مـەسەلا وان دێ ب دویماهی ئێت.

و ژ ڤێ چەندێ دیار دبت کو دەلیلێ دەعـوەداری بـەری یـێ هـەڤڕکێ وی دئێـت، و ل دۆر دەسنیشـانکرنا دەلیلـی وکـانێ ئـەو چیـە؟ بەلگەنامـەیـە، یانشـاهدە، یـان سـویندە د گـەل شـاهدی؟ ئەڤـە مـەسـەلەکە جهـێ وێ کتێبـێن فقهێیە، ومە نەڤێت ل ڤێرێ ب بەرفرەهی ل سەر باخڤین.

مفاییێن حەدیسێ:

١- نابـت بـۆ حـاکمی ب گۆتنـا دەعـوەداری بکـەت، حـەتا ئـەو دەلیلـەکێ موکم ونیشانەکا ئاشکەرا ل سەر گۆتنا خۆ بینت.

٢- ئەگەر دەعوەداری چو دەلیل نـەبن، لایـێ بەرانبـەر کـو ئـەو یـێ دەعـوە لێ دئێتەکرن، دڤێت سویند بخوت.

٣- هـەردو لا (دەعـوەدار ویـێ دەعـوە لـێ دئێتـەکرن) دڤێـت ژ خـودێ بترسـن، وبـزانن کـو حـوکمێ حـاکمی تشـتێ حـەرام بـۆ وان حـەلال ناکـەت، وحوکمێ خودێ د سەر هەر تشتەکی ڕایە.

٤- حـاکم ژی دڤێـت ژ خـودێ بترست، وحـوکمی نـەدەت حـەتا حـەقی بـۆ ئاشکەرا نەبت، ودڤێت ئەو بزانـت کـو نـەدادیا د حـوکمی دا ئێـک ژ گونـەهێن مـەزنە، یێن خودانێ خۆ هێژای ئاگرێ جەهنەمێ دکەن.

حەدیسا سیهـ و چارێ

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخدري – رَضِيَ الله عَنْهُ – قال: سَمِعْتُ رَسُولَ الله –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ: ﴿ مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو سەعیدێ خودری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- دگۆت: هەچییێ ژ هەوە خرابیەک دیت بلا ئەو وێ ب دەستێ خۆ بگوهۆڕت، وئەگەر نەشیا بلا ئەو وێ ب ئەزمانێ خۆ بگوهۆڕت، وئەگەر نەشیا بلا ئەو وێ ب دلێ خۆ بگوهۆڕت، وئەو لاوازترین باوەریە.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەگەرا ڤەگوهاستنا حەدیسێ:

دەمێ مەروانێ کوڕێ حەکەمێ ئەمەوی والی ل مەدینێ، جارەکێ دەرکەفتەنڤێژا جەژنێ، وبەری ئەو دەست ب نڤێژا جەژنێ بکەت، ئەو ڕابوو دا ب سەر مینبەرێ بکەڤت، وخوتبێ بخوینت، ئەبوو سەعیدێ خودری هنگی یێ ئامادە بوو، وگاڤا ئەبوو سەعیدی ئەڤ کارە ژێ دیتی، کراسێ وی گرت وکێشا دا ب سەر مینبەرێ نەکەڤت، بەلێ وی خۆ ژ ناڤ دەستان ئینادەر و ب سەر مینبەرێ کەڤت، ودەست دا خوتبێ.. ئەبوو سەعیدێ گۆتێ: ب خودێ هەوە مەسەلە گوهاڕت! وی گۆت: بابێ سەعیدی، ئەوا تە دزانی چوو! ئەبوو

سەعیدیٚ گۆتیٚ: ب خودیٚ ئەوا ئەز دزانم چێترە ژ ویٚ یا ئەز نەزانم، مەروانی گۆت: ئەگەر ئەم پشتی نڤێژێ خوتبێ بخوینین کەس ناڕوینت گوهێ خۆ بدەتە مە، لەو مە ئەو ئینا بەری نڤێژێ.. هنگی ئەبوو سەعیدی ئەو حەدیسە د ناڤ خەلکی دا گۆت.

حوکم وڕێکێن گوهاڕتنا خرابییێ:

ژ ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دئێتە زانین کو فەرمانا ب باشییێ وپاشڤەبرنا ژ خرابییێ، تشتەکێ فەر وواجبە ل سەر موسلمانان، وهەر جارەکا موسلمانان خۆ ژ ڤێ کاری دا پاش، خودێ عەزابەکا دژوار دێ ب سەر وان دا ئینت، وەکی د ویٚ حەدیسێ دا هاتی یا ئیمامێ ترمذی ژ حوذەیفەی ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ لَتَأْمُرُنَّ بِالمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ الله أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ، ثُمَّ لَتَدْعُوُنَّهُ فَلاَ يَسْتَجِيبُ لَكُمْ ﴾ یەعنی: ئەز ب خودێ کەمە یان هوین دێ فەرمانا ب باشییێ وباشڤەبرنا ژ خرابییێ کەن، یان نێزیکە خودێ عەزابەکێ ژنک خۆ ب سەر هەوە دا بهنێرت، پاشی هوین دێ دوعایان ژوی کەن وئەو د بەرسڤا دوعایا هەوە نائێت.

بەلێ ئەڤ واجبێ هە هندەک جاران ل سەر هەمی کەسان واجب دبت، وهندەک جاران ل سەر هندەکان واجب دبت، ئەگەر هندەک پێ ڕابوون گونەهـ ژ سەر هەمیان ڕادبت.. و د مەسەلا ڕاکرن ونەهێلانا خرابییێ دا هەمی کەس وەکی ئێک نینن، هەر ئێکی خودێ ل دویڤ شیانا وی دێ لێ گرت، بۆ نموونە: مرۆڤێ حوکم د دەستی دا بت، بارێ وی گرانترە ژ یێ خەلکێ دی یێ چو حوکم د دەستی دا نەبت، ومرۆڤێ زانا بت، بارێ وی گرانترە ژ مرۆڤێ عامی ونەزان.. وهۆسا. وڕێک ومەرتەبەیێن گوهاڕتنا خرابییێ ژی هەمی وەکی ئێک نینن، وحالێ مرۆڤان ژی د دەر حەقێ دا وەکی ئێک نابت، ژ وان ڕێک ومەرتەبەیان یێن کو د حەدیسێ دا هاتین:

١- گوهارتنا ب دەستی:

وئەڤە پتر دکەفتە سەر ملێ کاربدەستان؛ چونکی دەسهەلات یا وانە، وچی کارێ وانبڤێت ئەو دشێن بکەن، بەلێ مەعنا ڤێ ئەو نینەکەسەک ژ بلی وان نەشێت ڤێ چەندێ بکەت.. نەخێر! هەر کەسەکێ بشێت خرابیێ ب دەستێ خۆ بگوهۆرت، بێی کو خرابیەکا مەزنتر بێتە شوینێ، دڤێت ئەو ڤێ چەندێ بکەت.

٢- گوهارتنا ب دەڤی:

وئەڤە پتر دکەفتە سەر ملێ زانایان؛ چونکی ئەو دینی دزانن، ودشێن حەقییێ ونەحەقییێ ل بەر خەلکی ئاشکەرا بکەن.

٣- گوهارتنا ب دلی:

وکەس ژ ڤێ نائێتە عەفیکرن؛ چونکی ئەو ب هەمی کەسان ڤە دئێت، وهەر چەندە بەرهەمێ ڤێ رێکێ گەلەک یێ کێمە ژی، بەلێ ئەو ژ هەر کەسەکی دئێتە خواستن، وئەوێ ب ڤی رەنگی ژی خرابیێ نەگوهۆرت، یەعنی: ب دلی ژی کەرب ژ خرابیێ ڤەنەبت، ئەوی چو باوەری ل نک نەمایە، لەو عەبدللاهێ کورێ مەسعوودی دگۆت: ((ئەوێ چوویە هیلاکێ یێ ب دلی باشی وخرابیێ نەزانیبت)).

وفەرە ئەو کەسێ فەرمانا ب باشیێ وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ دکەت، بەری هەر تشتەکی ب کارێ خۆ، نە ب گۆتنێ ب تنێ، بۆ خەلکی ببتە جهێ چاڤلێکرنێ، چونکی خودێ حەز ژ وی کەسی ناکەت یێ وی تشتی بێژت یێ ئەو ب خۆ نەکەت، بەلێ مەعنا ڤێ چەندێ ئەو نینە ئەو کەسێ باشیەکێ نەکەت دڤێت بەرێ خەلکی نەدەتە وێ باشیێ، یان ئەو کەسێ خرابیەکێ دکەت خەلکی ژ وێ خرابیێ نەدەتە پاش.. نەخێر! کانێ چاوا کرنا باشیێ کارەکێ فەرە، وەسا فەرمانا ب باشیێ ژی کارەکێ فەرە، هەر وەسا نەکرنا خرابیێ ژی.

مفاییّن حەدیسێ:

۱- ئـەڤ حـەدیـســە هـنـدێ دگەهینت كو فەرمانا ب باشـیێ وپاشـڤەبرنا ژ خرابیێ ژ باورێیە.

۲- پاشڤەبرنا ژ خرابیێ، ونەهێلانا وی كاری یێ شـریعەتی حـەرامكری، كارەكێ واجبە، بەلێ وی چەند مەتەبە بۆ هەنە، هەر ئێک ل دویڤ مەرتەبـەیا خۆ دڤێت پێ ڕابیت، ئەگەر نە خرابیەكا مەزنتر دێ پەیدا بت.

۳- ژ كارێ ئەبوو سەعیدی دیار دبت كو گوهۆڕینا خەلـەتییێن كاربدەسـتان ب دەسـتی بـۆ وی یـێ پێڤـە بێـت، كـارەكێ دورسـتە، بـەلێ دەركـەفتنا ژ بـن حوكمێ وان ژ بەر خەلـەتییێ، وڕاكرنـا چـەكی دژی وان، خـرابییێن مـەزنتر پێڤـە دئێت، لەو د هندەک حەدیسێن دی دا هاتیە كو ئەو كار چێ نابت، هندی ئەو كوفرا ئاشكەرا بەلاڤ نەكەن.

حەدیسا سیھـ و پێنجێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ – رَضِيَ الله عَنْهُ – قال: قَالَ رَسُولُ الله –صلى الله عليه وسلم–: ﴿ لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادَ الله إِخْوَانًا. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ، وَلاَ يَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَا هُنَا ﴾ وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ﴿ بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَمَالُهُ، وَعِرْضُهُ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: حەسویدیێ ب ئێک دو نەبەن، وئێک ودو نەخاپینن، وکەربێ نەهاڤێنە ئێک ودو، وپشت نەدەنە ئێک ودو، وهندەک ژ هەوە فرۆتنێ د سەر فرۆتنا هندەکان را نەکەن، وبەنییێن خودێ بن وبراییێن ئێک بن، موسلمانبرایێ موسلمانیە، نە زۆرداریێ لێ دکەت، ونە وی شەرمزار دکەت، ووی ناشکێنت، تەقوا ئەها د ڤێرێ دایە -وسێ جاران ئیشارەت دا سنگێ خۆ- تێرا مرۆڤی خرابی هەیە ئەو برایێ خۆ یێ موسلمان کێم بکەت، موسلمان هەمی ل سەر موسلمانی حەرامە: خوینا وی، ومالێ وی، وناموسا وی.

موسلم ڤەدگوهێزت

ڤێ حەدیسێ گەلەک مفاییێن مەزن تێدا هەنە، چونکی ئەو بەرێ موسلمانان ددەتە وێ رێکێ یا باشیا وان تێدا هەی، رێکا براینیێ، وبەرێ وان ژ گەلەک رێکێن خراب ددەتە پاش یێن دبنە ئەگەرا پەیدابوونا نەڤیان

ودلمـانێ دناڤبـەرا وان دا، هـەر وەسـا ئـەو ئاشـکەرا دکـەت کـو خـوین ومـال وناموبسا موسلمانی ژی ل سەر موسلمانی حەرامە..

دلڕەشی وحەسویدی:

حەسویدی ئەوە دلێ مرۆڤی د دەر حەقا برایێ وی دا هند یێ ڕەش بت، کـو حـەز بکـەت ئـەو قـەنجی ونعمـەتا خودێ د دەل وی کـری نـەمینت، وئەڤـە کـارەکێ حەرامـە ونـە ژ ئـەخلاقێ مرۆڤـێ موسـلمانە، بـەلکی ئـەو ئـەخلاقێ ئبلیسـیە ئـەوێ حەسـویدی ب ئـادەمی بـری، وبـۆ نەچوویـە سـوجوودێ. ئەڤـە وئەگـەر مـرۆڤ قەنجیـەکێ ل نـک ئێکـی ببینـت، ڤێجـا حـەز بکـەت ئـەو ژی وەکـی وی بـت، وئـەو قـەنجی د گـەل وی ژی بێتـەکرن، ئەڤـە دورسـتە ونابتـە حەسویدی.

خاپاندن:

ڤێجا چ د ڕەنگـەکێ کـڕین وفرۆتنـێ دا بـت، یـێ کـۆ دبێژنـێ: (نەجـەش) وەکـی هنـدەک زانـا ڤـێ حەدیسـێ پـێ شـەرح دکـەن، یانهـەر ڕەنگـەکێ حیلـە وخاپاندنێ بت، ئەڤە حەرامە ونابت مرۆڤێ موسلمان بکەت.

ونەجـەش د کـڕین وفرۆتنـێ دا ئـەوە کەسـەک پـەرتالێ خـۆ بـۆ فرۆتنـێ پێشکێش بکەت، ئێک بچت ژ قەستا بهایەکێ مەزن پێ بدەت، بێـی ئنیـەتا کڕینێ هەبت، بـەلکی ب تنێ ئارمانجا وی ئـەو بـت بهایی ل سـەر خـەلکی بلند بکەت.. وئەڤە ڕەنگەکێ فێلبازی وخاپاندنێیە، لەو یێ حەرامە.

کەرب ونەڤیان:

ئیسلام گەلـەک بەرێ مە ددەتە ڤیانێ، ودخوازت وان ئەگەران ل نـک مـە پەیدا بکەت یێن ڤیانێ د ناڤبەرا مە دا زێدە دکەن، ومـەعنا ڤـێ ئـەوە کـەرب ونەڤیان تشتەکێ دورست نینە، وهەر تشـتەکێ دبتـە ئەگـەرا بـەلاڤبونا کـەرب ونەڤیانێ د ناڤبەرا مە دا، یێ حەرامە، ودڤێت ئـەم خـۆ ژێ بدەینـە پـاش، دا ڤیانا مە بۆ ئێک ودو بمینت.

پشتدان وسلبوون:

ئەگەر نەڤیان پەیدا بوو، پشتدان وژێک سلبوون ژی دێ پەیدا بت، وئەو ژی کارەکێ حەرامە، وئاشکەرایە کو سلبوون ئەگەر ژ سێ ڕۆژان زێدەتر بوو، دێ کەفتە د حەرامیێ دا، وەسا نەبت ئەوسەرا تشتەکێ شەرعی بت.

فرۆتنا ل سەر فرۆتنێ:

ومەخسەد پێ دو کەسەک کڕین وفرۆتنەکێ بکەن، وهێشتا وان معاملا خۆ ب دویماهی نەئینای، ئێکێ دی بچت خۆ بکەتە د ناڤ ڕا، دا معاملا وان خراب بکەت، وئەو تشتەکێ خۆ بفرۆشتە وی بکڕی، یان ژی ئەو وی تشتی ژ بائعی بکڕت.. ئەڤە حەرامە؛ چونکی دبتە ئەگەرا پەیدابوونا کەرب ونەڤیانێ.

وبەرانبەر ڤان کارێن نەدورست پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ مە ددەتە کارەکی خێرێ هەمیێ د ناڤ خۆ دا دگرت، کو براینیە، ئەو براینیا هندەک حەقان ل سەر خودانی فەر دکەت، وەکی کو ئەو زۆرداریێ ل برایێ خۆ نەکەت، و د گەل وی یێ ڕاستگۆ بت، بهایێ وی کێم نەکەت، و ب چاڤەکێ نزم بەرێ خۆ نەدەتێ، وپێ ل وان مافێن وی نەدانت یێن خودێ داینێ وەکی کو خوین ومال ونامویسا وی پاراستی بمینت.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس ئیشارەتێ ددەتە هندک ژ وان کارێن حەرام یێن کو نابت موسلمان د گەل موسلمانی بکەت.

٢- تەقوا د دلی دایە، وکەس ب دلی یێ زانا نینە ژ بلی خودایێ مەزن، ڤێجا بلا کەس مەدحێنخۆ ب تەقوایێ نەکەت.

٣- ئیسلام باوەری وموعامەلەیە، عیبادەت وئەخلاقە، گۆتن وکریارە.

حەدیسا سیھـ و شەشێ

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ – رَضِيَ الله عَنْهُ – قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله –صلى الله عليه وسلم–: ﴿ مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، نَفَّسَ الله عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ الله عَلَيْهِ فِى الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ الله فِى الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَالله فِى عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِى عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ الله لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِى بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهَّ يَتْلُونَ كِتَابَ الله وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ الله فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئـەبـوو ھورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبـەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ھەچییێ دژواریەکێ ژ دژواریێن دنیایێ ژ سەر خودان باوەرەکی راکـەت، خـودێ دژواریـەکێ ژ دژواریـێن قیامـەتێ دێ ژ سـەر وی راکـەت، وھەچییێ ل سەر مرۆڤەکێ تەنگاڤبکەتە بەرفرەھی، خودێ ل دنیـایێ وئـاخرەتێ دێ ل سەر وی کەتە بەرفرەھی، وھەچییێ موسلمانەکی ستارە بکەت، خـودێ ل دنیایێ وئاخرەتێ دێ وی ستارە کەت، وخودێ ھاریکارێ عەبدیە ھندی عەبد ھاریکـارێ برایـێ خۆ بـت، وھـەچیـێ رێکـەکێ بگـرت دا زانینـەکێ بخـوازت، خودێ ب وێ چەندێ رێکەکێ بۆ بەحەشتێ دێ ل بەر وی ب ساناھی ئێخت، وھەر کۆمەکا ل مالـەک ژ مالێن خودێ روینن خوارێ، کیتابا خـودێ بخـوینن ونیشا ئێک ودو بـدەن، رحـەتی دێ ب سـەر وان دا ئێـت، ودلۆڤـانی دێ وان ڤەگرت، وملیاکەت دێ ل دۆرا وان بـن، وخـودێ دێ بەحسـێ وان ل نـک وان

ملیاکەتان کەت ئەوێن ل نک وی، وهەچیێ کارێ وی وی ڤەهێلت، نەسەبا وی وی پێش نائێخت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە کۆمەکا زانین وقاعیدە وتۆرەیێن گرنگ نیشا مە ددەت، دا ئەم کاری پێ بکەین، ژ وان:

بەرفرەهکرنا ل سەر خەلکی:

ڤێجا چ مرۆڤ ب دەستێ خۆ د هەوارا کەسەکی بچت، ووی ژ نەخۆشی ودژواریەکێ بینتە دەر، یان ل سەر سڤک بکەت، یان ژ ب مالێ خۆ هاری وی بکەت ووی ژ تەنگاڤیەکێ بینتەدەر.. ئەوێ ڤێ چەندێ بکەت خودێ ژی ل دنیایێ وئاخرەتێ دێ ل سەر وی کەتە فرەهی، ووی ژ تەنگاڤیان ئینتەدەر.

ستارەکرنا موسلمانان:

گومان تێدا نینە کو چو مرۆڤ نینن دبێ کێماسی بن، وکەسەک نینە یێ بێ گونەهـ ژی بت، وهەر ئێک ژ مە هند عەیب هەنە کو ئەگەر خودێ وان ئاشکەرا بکەت شەرما وی پێ د ناڤ خەلکی دا بچت، وچونکی ئەصل د مرۆڤێ موسلمان دا ئەوە وی ئەو بۆ برایێ خۆ بڤێت یێ بۆ خۆ دڤێت، دەمێ ئەو عەیب وکێماسیەکێ ل نک برایەکێ خۆ ببینت، وی ستارە بکەت، وشەرما وی پێ د ناڤ خەلکی دا نەبەت، وهندەک کەس هەنە هزر دکەن ب هێجەتا ڕەخنەگرتنێ یان شیرەتکرنێ وان مافێ هەی عەیبێن خەلکی ئاشکەرا بکەن، وئەو ب خۆ وەسا نینە، هەتکبرن تشتەکە وڕەخنەگرتن وشیرەتکرن تشتەکێ دیە!

وکانێ چاوا پێتڤیە مرۆڤ برایێ خۆ ستارە بکەت، وعەیبێن وی د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ نەکەت، یا پێتڤیتر ئەوە -وەکی ئاشکەرا- کو مرۆڤ گونەهـ وعەیبێن خۆ ب خۆ ژی ڤەشێرت وژێ تۆبە بکەت وئاشکەرا نەکەت.

هاریکاریا خەلکی:

وهەر چەندە بەری نوکە حەدیسێ بەحسێ ڕەنگەکێ هاریکاریێ کربوو، کو مرۆڤ برایەکێ خۆ ژ تەنگاڤیێ بینتەدەر، بەلێ حەدیس ل ڤێرێ بەحسێ هاریکاریێ ب ڕەنگەکێ گشتی دکەت، کو مرۆڤ د خێرا برایێ خۆ دا بت، ووی کاری بۆ وی بکەت یێ مفایێ وی تێدا بت.. ئەوێ ب ڤی ڕەنگی بت، خودێ ژی دێ هاریکاریا وی کەت، وئەوێ خودێ ل هاری بت ئەو تێرا وی هەیە.

خواستنا علمی:

ب تایبەتی وی علمی یێ ل ئاخرەتێ مفایی دگەهینێ، وئاشکەرایە کو علم ل مرۆڤی ناگەڕیێت دڤێت مرۆڤ ل علمی بگەڕیێت، وئەو کەسێ ڤێ زەحمەتێ بدەتە بەر خۆ، و ل علمی بگەڕیێت، خودێ کارێ وی دێ ب سناهی ئێخت، ودێ وی علمی دەتێ یێ بەرێ وی ددەتە ڕێکا بەحەشتێ، یان ژ بەر داخوازا وی بۆ علمی، خودێ بەرێ وی دێ دەتە هیدایەتێ، ئەوا دبتە ئەگەرا چوونا وی بۆ بەحەشتێ.

خێرا خواندن ونیشادانا قورئانێ:

وعلمێ ژ هەمیان مەزنتر، علمێ قورئانێیە، لەو حەدیسێ د دویڤ دا ئیشارەت دا وان مرۆڤان یێن ل مزگەفتێ کۆم دبن، وقورئانێ دخوینن ونیشا ئێک ودو ددەن، چار خێرێن مەزن وەکی پێغەمبەرەی -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت، خودێ ددەتەڤان کەسان:

١- خودێ تەناهی ودلڕحەتیێ ددەتە وان، لەو ئەو هەست ب خۆشیا دلی دکەن.

٢- ڕەحم ودلۆڤانی ژ نک خودێ ب سەر وان دا دئێتە خوارێ.

٣- ملیاکەت ل دۆرا وان کۆم دبن، ودوعایێن خێرێ بۆ وان دکەن.

٤- خودێ، ب هەمی مەزنیا خۆ ڤە، بەحسێ وان ب باشی ل نک وان ملیاکەتان دکەت، ئەوێن ل نک وی.. وبەسە بۆ مرۆڤی سەرفەرازی کو خودێ بەحسێ وی بکەت.

جزا ب کاریە نە ب نەسەبێ:

وئەڤە ئێک ژ گرنگترین تەرازیێن ئیسلامێیە بۆ کێشانا مرۆڤان، بهایێ مرۆڤی د وی کاری دایە یێ ئەو دکەت، وهەر ئێک جزایێ خۆ ل دویڤ کارێ خۆ وەردگرت، نە کو ل دویڤ بنەمال ونەسەبا خۆ، وئەوێ کارێ وی یێ باش وی پێشڤە نەبەت، نەسەبا وی قەت وی پێشڤە نابەت، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دگۆتە مرۆڤێن خۆ یێن نێزیک: هوین ب کارێ خۆ یێ باش خۆ ژ خودێ بکڕن، ئەز چو مفایی ناگەهینمە هەوە!

مفایێن حەدیسێ:

١- خێرا هاریکاریا مرۆڤێن تەنگاڤ وبێ ڕێ گەلەکە.

٢- هەر وەسا خێرا ستارەکرنا مرۆڤێ موسلمان.

٣- دڤێت ئەم ل وان ڕێکا بچین یێن علم پێ ب دەست مە دکەڤت، ب تایبەتی علمی قورئانێ.

٤- حەدیس خێرا کۆمبوونا ل مزگەفتێ بۆ خواندن وخۆفێرکرنا قورئانێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت.

٥- جزایێ هەر ئێکی ل دویڤ کارێ وی دئێتەدان، وئەگەر کارێ وی یێ باش نەبت، فایدێ وی ناکەت ئەو ژ بنەمالەکا باش بت.

حەدیسا سیه‌ و حەفتێ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ الله عَنْهُما - عَنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ: فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا الله عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا الله عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا الله عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا الله سَيِّئَةً وَاحِدَةً ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ خودایێ خۆ ڤەگوهاست، گۆت: هندێ خودێیە باشی وخرابی نڤیسینە، پاشی ئەو ئاشکەرا کرن: ڤێجا هەچییێ دلێ خۆ ببەتە باشیەکێ ووێ نەکەت، خودێ دێ وێ ل نک خۆ نڤیست باشیەکا تمام، وئەگەر وی دلێ خۆ برێ وکر، خودێ وێ ل نک خۆ دێ نڤیست دەهـ خێر، حەتا حەفت سەدان، وگەلەک پتر، وئەگەر وی دلێ خۆ برە خرابیەکێ ونەکر، خودێ دێ وێ وێ ل نک خۆ نڤیست خێرەکا تمام، وئەگەر دلێ خۆ برێ وکر، دێ بۆ وی نڤیست گونەهەکا ب تنێ.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە قەنجیا خودێ یا مەزن ودلۆڤانیا وی یا بەرفرەهـ بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وکانێ ئەو چەند د خێرا بەنییێن خۆ دایە، بەرێ خۆ بدەنێ

کانێ حەدیس دبێژت: خودێ دێ بۆ وی **ل نک خۆ** نڤیست.. ل نک خۆ، ئەڤە ئیشارەتەکە بۆ گرنگیدانا خودێ ب کارێ عەبدی، وقەدرێ عەبدی یێ بلند ل نک خودێ، ئەگەر ئەو بزانت!

وحەدیس ئیشارەتێ ددەتە چار ڕەنگێن کاران:

ئێک: کرنا باشییێ:

ئەو مرۆڤێ باشیەکێ بۆ خودێ دکەت، وئارمانجا وی پێ خێر بت، خودێ وێ باشییێ بۆ وی کێم کێم ب دەهان دنڤیست، وبۆ وی یێ وی بڤێت زێدەتر لێ دکەت، حەتا دگەهتە حەفت سەدان، وپتر ژی.. وئایەتێن قورئانێ ژی ب ڤێ مەعنایێ هەنە.

دو: کرنا خرابیان:

وئەوێ خرابیەکێ بکەت، خودێ خرابیەکا وەکی وێ بۆ دنڤیست، یەعنی: ئێکا ب تنێ.. بەلێ هندەک جاران ژ بەر پیرۆزیا جهی ودەمی گونەهـ مەزنتر لێ دئێت، وەکی وی یێ ل حەرەمێ بێ ئەمریا خودێ بکەت. ژ بەر هندێ هندەک صەحابیان -وەکی عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی- حەز نەدکر ل حەرەما مەکەهێ ئاکنجی ببن، دگۆتن: گونەهـ ل وێرێ مەزنترە.

سێ: دلبرنا باشییێ:

کو مرۆڤ دلێ خۆ ببەتە کرنا باشیەکێ، پاشی تشتەکێ نە ب دەستێ وی چێ ببت، نەهێلت ئەو وی کاری بکەت، وەکی وی یێ دەمێ دنڤت ئنیەتا خۆ بینت کو ب شەڤێ ڕابت نڤێژێن سوننەت بکەت، پاشی د خەو بچت وهشیار نەبت، خودێ خێرەکا تمام دێ بۆ وی نڤیست.

چار: دلبرنا خرابییێ:

کو دلێ وی بچتە کرنا خرابییێ، وبێتە سەر هزرێ کو بکەت، پاشی لێڤە ببت ونەکەت، خودێ خێرەکا تمام دێ بۆ وی نڤیست، بەلێ ئەگەر وی دلێ

خـۆ بـره کـرنـا خرابیەکێ وکارێ خۆ ژی کر دا ئەو وێ خرابییێ بکەت، پاشـی -بێی وی- تشتەکێ وەسا چێبـوو ئـەو نەشـیا وێ خرابیـێ بکـەت، هـەر چەنـدە وی حەز دکر بکەت، هندەک زانا دبێژن: ئەڤی گونەهەک دێ بۆ ئێتە نڤیسین، چونکی هەر وەکی وی ئەو کری، مادەم کارێ خۆ کر دا بکەت.

و د روایەتا (موسلمی) دا دەمـی بەحسـێ نڤیسـینا گونەهـەکێ دئێتـەکرن یێ خرابییێ دکەت، ئەڤزێدەیی هەیە: ﴿ وَمَحَاهَا الله، وَلاَ يَهْلِكُ عَلَى الله إِلاَّ هَالِكٌ ﴾ یەعنی: ئەگەر وی دلێ خۆ برە خرابییێ وئەو کر، خودێ خرابیـەکا ب تنـێ دێ بۆ وی نڤیست، وئەگەر ڤیانا دێ بۆ وی ژێ بەت! وپشتی ڤێ رەحما بەرفرەهـ وڤێ هەمی دەلیڤەیا بۆ مرۆڤان هاتیەدان، هـەما ئـەو کـەس دێ چتـە هیلاکێ یێ هیلاک بۆ خۆ هلبژارتی، ومفا ژ ڤێ هەمی دلۆڤانییێ نەدیتی.

مفایێن حەدیسێ:

١- رەحمـا خـودێ یـا بەرفرەهـ وقـەنجیا وی یـا مـەزن ژ ڤـێ حەدیسـێ ئاشکەرا دبت.

٢- ژ کـەرەما خـودێ د گـەل بـەنیان ئـەو خێـرێن وان زێـدە دکـەت، بـەلێ گونەهێن وان زێدە ناکەت.

٣- مرۆڤ دلـێ خۆ ببەتـە باشـییێ، پاشـی وەسـا چـێ نـەبت ئـەو بکـەت، خێـرەک دێ بـۆ وی ئێتـە نڤیسـین، بـەلێ ئەگـەر وی دلـێ خـۆ بـرە خرابیـەکێ پاشی بەری کرنێ لێڤەبوو، خێرەک دێ بۆ ئێتە نڤیسین.

٤- ژ ڤـێ حەدیسـێ دئێتـە زانـین کـو ئـەو ملیاکـەتێن کـارێ مرۆڤـی دنڤیسـن، خـودێ ئاگەهـداریا وان ب وێ هـزرێ دکـەت یـا د دلـێ مرۆڤـی دا دگەڕییێت، دەربارەی کرنا باشییێ وخرابییێ.

حەدیسا سیهـ و هەشتێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ – رَضِيَ الله عَنْهُ – قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ–: ﴿ إِنَّ الله قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودێیە دبێژت: هەچیێ نەیارەتیا وەلیەکێ من بکەت، من شەڕ د گەل وی ڕاگەهاند، وبەنیێ من ب تشتەکی خۆ نێزیکی من نەکریە خۆشتڤیتر بت ل نک من ژ وی تشتی یێ من ل سەر وی فەرزکری، وبەنیێ من هەر دێ مینت خۆ نێزیکی من کەت ب کرنا سوننەتان، حەتا ئەز حەز ژ وی دکەم، ڤێجا ئەگەر من حەز ژ وی کر، ئەز دێ بمە گوهێ وی یێ وی پێ گوهـ لێ دبت، وچاڤێ وی یێ ئەو پێ دبینت، ودەستێ وی یێ ئەو پێ دگرت، وپیێ وی یێ ئەو پێ ب رێڤە دچت، وئەگەر ئەو پسیارێ ژ من بکەت ئەز دێ دەمێ، وئەگەر خۆ ب من بپارێزت، ئەز دێ وی پارێزم.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بهایێ مرۆڤێن قەنج ل نک خودێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، وکو حەرامە نەیارەتیا وان بێتەکرن، هەر وەسا بهایێ عیبادەتی چ یێ فەرز

بت چ سوننەت بۆ مە ئاشکەرا دکەت، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ خودایێ خۆ ڤەدگوهێزت، کو هەر کەسەکێ نەیارەتیا وەلیەک ژ وەلیێن خودێ بکەت، خودێ دێ شەڕی د گەل وی کەت، وئەوێ خودێ شەڕێ وی بکەت، مسۆگەر ئەو دێ چتە هیلاکێ.

ووەلیێن خودێ، وەکی خودێ ب خۆ د ئایەتەکێ دا ددەتە زانین، دو سالۆخەتێن سەرەکی ل نک هەنە، دبێژت: ﴿ أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾ (یونس: ٦٢-٦٣) مەعنا: سالۆخەتێ وان یێ ئێکێ باوەریە، ویێ دووێ تەقوایە، ووان چو نیشانێن تایبەت نینن وان ژ خەلکی جودا بکەن، وەکی جلکان یان سەر وبەری، ودڤیت نەئێتە هزرکرن کو وەلیێن خودێ د مەعصوومن وچو گونەهان ناکەن، یان مەرتەبا وان د سەر یا پێغەمبەران ڕایە، وەکی هندەک نەزان هزر دکەن!

ودوژمناتیا وەلیێن خودێ کارەکێ حەرامە، ئەگەر هات وئەڤ دوژمناتیە سەرا هندێ بت چونکی ئەو فەرمانا خودێ ب جهـ دئینت، بەلێ ئەگەر سەرا تشتەکێ دی یێ دنیایێ بت، ژ وان تشتێن هەڤڕکی سەرا چێ دبت، ئەو ناکەفتە د بن ڤی حوکمی ڤە، ودەمێ خودێ دبێژت: (فقد آذنته بالحرب) مەعنا وێ ئەوە: من ب وی دا زانین کو ئەز دوژمنێ ویمە ودێ شەڕێ وی کەم.. وشەڕێ خودێ د گەل ئێکی مەعنا وێ تێبرنا ویە.

وباشترین کارێ مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت، ئەو کارن یێن وی ل مرۆڤی فەرز کرین، وەکی: نڤێژێن فەرز، ورۆژیا رەمەزانێ.. وبەلکی خۆ نەکرنا کارێن حەرام ژی د ڤێ چەندێ دا وەکی کرنا کارێن فەرز بت.

پشتی فەرزان سوننەت دئێن، ودەرگەهێ سوننەتان یێ بەرفرەهە، بۆ وی یێ بڤێت قەست بکەتێ، وکرنا سوننەتان وەکی ژ ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین دبتە ئەگەر کو خودێ حەز ژ خودانی بکەت، وئەگەر خودێ حەز ژ ئێکی کر، بەرەکەتا ڤێ حەژێکرنێ ل سەر ژیانا وی ئاشکەرا دبت، وخودێ بۆ وی دبتە هاریکار وپشتەڤان، وئێکا هند ژ وی چێ دکەت ئەو ب گوهێ خۆ گوهداریا

تشتەکی نەکەت، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ دکەت، و ب چاڤێ خۆ بەرێ خۆ نەدەتە تشتەکی، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ بکەت، ودەست ناکەتە تشتەکێ خودێ پێ خۆش نەبت، و ب پییێ خۆ ژی ئەو ب نک تشتەکی ڤە ناچت، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ بکەت.. ودەمێ خودێ دبێژت: ئەز دێ بمە گوهێ وی، وچاڤێ وی.. وهتد، ئەڤە کنایەتە ژ هندێ کو خودێ دێ ڤان ئەندامێن وی پارێزت، دا ئەو کارەکێ وەسا پێ نەکەت خودێ پێ خۆش نەبت.

وتشتێ دی یێ خودێ ددەتە وەلییێ خۆ ئەڤەیە: هەر پسیار ودوعایەکا ئەو ژ خودێ بکەت، خودێ د بەرسڤا وی دئێت، وچی گاڤا وی خۆ ب خودێ پاراست خودێ دێ وی پارێزت.

مفایێن حەدیسێ:

١- وەلی حورمەتا خۆ هەیە، ودڤێت نەیارەتیا وی نەئێتەکرن.

٢- ئەوێ کەرب ونەڤیانێ بۆ وەلییێنخودێ هەل دگرت، ئەویێ ل سەر خەطەرەکا مەزن؛ چونکی خودێ نەیارێ ویە.

٣- کارێ سوننەت بەری یێ فەرز نائێتەکرن.

٤- ئەوێ فەرزان ب جهـ بینت، وسوننەتان ژی بکەت، ڤیانا خودێ ب دەست خۆ دئێخت، وئەوێ خودێ حەز ژێ بکەت ژیانەکا ب بەرەکەت دبەتە سەری.

حەدیسا سیهـ و نەهێ

عَنْ ابْنِ عَبَّـاسٍ – رَضِيَ الله عَـنْهُما – قَـالَ: قَـالَ رَسُـولُ الله –صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ–: ﴿ إِنَّ الله تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ، وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ ﴾.

رواه ابن ماجه والبيهقي

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودێیە خەلەتی، وژبیرکرن، وکوتەکی لێ کرن، بۆ من ژ سەر ئوممەتا من ڕاکریە.

ابن ماجە وبەیهەقی ڤەدگوهێزن

وئەڤ حەدیسە ژی زێدە یا گرنگە؛ چونکی ئەو قاعیدەیەکێ فقهی یێ مەزن بنەجهـ دکەت.. زانایێ ناڤدار ئبن حەجەرێ هەیتەمی دبێژت: مفایێ ڤێ حەدیسێ یێ گشتیە، چونکی ئەو بەحسێ سێ تشتان دکەت، هەر سێ دکەڤنە د هەمی (ئەبوابێن فقهی) دا، وگەلەک جاران چێ دبن، لەو ب کێر دئێت بۆ بێتە گۆتن: نیڤا شریعەتی، چونکی کار وکریارێن مرۆڤی، یان ب قەصد ژێ دەردکەڤن، وبیرا وی لێ دئێتەڤە، وئەڤە ئەوە یا (عەمد) بت د گەل هلبژارتنێ، یان ژی وی چو قەصد پێ نینە ووی نەهلبژارتیە، وئەڤە یان خەلەتیە یان ژبیرکرنە یان کوتەکی یا لێ هاتیەکرن، و ژ پەیڤێن ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین کو سەرا ڤێ پشکا دووێ ل مرۆڤی نائێتەگرتن، و ژ مەفهوومێ وێ دئێتەزانین کو پشکا ئێکێ ل مرۆڤی دئێتەگرتن، مەعنا: (مەنطووقێ) حەدیسێ نیڤەکا شریعەتی ڤەدگرت، و(مەفهوومێ) وێ نیڤەکێ.

وبەرفرەهکرنا ڤێ گۆتنێ ب ڤی ڕەنگیە:

ئەو کار وگۆتنێن ژ مرۆڤێ موکەللەف پەیدا دبن، ئێک ژ دووانە:

یا ئێکێ: ئەو دزانت چ دکەت و چ دبێژت، و ب دلێ خۆ ئەو وێ گۆتنێ دبێژت ووی کاری دکەت، یەعنی: ئەو کار وگۆتنە یێ (قەصد) و (ئختیـار) تێـدا هـەی ژ لایـێ مرۆڤـی ڤـە، وئـەڤی ڕەنگـی د دنیـایێ دا مـرۆڤ دێ پـێ ئێتەگرتن، و ل ئاخرەتێ ژی حسێبا وی دێ د گەل ئێتەکرن..

یا دووێ: ئەو کار یـان گۆتن یـا ژ بـێ (قەصد) و (ئختیـار) ژ مرۆڤـی پەیدا دبت، ئەوە یا ئەم دبێژینێ: بێ دەستی.. وئەڤە ئێک ژ سێیانە:

١- خەلـەتی: وئەڤـە ئـەو کـار وگـۆتنن یـێن (ئختیـار) تێـدا هـەی، بـەلێ مرۆڤی (قەصد) پـێ نینـە، وەکـی: مـرۆڤ سـتێرکا خـۆ ل حەیوانـەکی بگـرت، وێ گاڤێ مرۆڤەک بێت وخۆ بهاڤێتە، وبێتە کوشتن.. ئەڤ کارە وی ب دلـێ خۆ یێ کری وهلبژارتی، بەلێ مەخسەدا وی پێ کوشتنا وی مرۆڤی نەبوو.

ئەڤی کاری گونەهـ تێدا نینە، بەلێ ئەو یێ بەرپسیارە ژ کـارێ خـۆ، لـەو هنـدەک شـوینوارێن کـارێ وی دکەڤنـە سـتویێ وی دا، وەکـی دانـا خـوینێ بـۆ نموونـە.. وئەڤـە ژ بـەر هندێیـەدا مـرۆڤ یـێ ل خـۆ هشـیار بـت، ودا مـافێن خەلکی ژی زەعێ نەبن.

٢- ژبیرکـرن: وئەڤـە ژی ئـەو کـار وگـۆتنن یـێن مرۆڤـی نـە ب (قەصـد) دکـەت، وەکـی: مرۆڤـێ ب ڕۆژی، دەمـێ ژبیـرا وی دچـت کـو یـێ ب ڕۆژیـە، ڤێجا ڕابت تشتەکی بخوت.

ئـەڤی چو ل سـەر نینـە، نـە گونەهــ، ونـە شـوینوارێن کـارێ وی، لـەو ئـەم دبێژینە ڤی: ڕۆژیا تە یا دورستە، وچو گونەهـ ژی ل سەر تە نینە.

٣- کوتەکی: یەعنی: کەسەک ئێکی مەجبوور بکەت کو ئەو کارەکی یـان گۆتنـەکێ بکـەت، وبێژتـێ: ئەگـەر تـو ڤـی کـاری نەکـەی دێ تـە کـوژم، یـان ئەندامەکێ لـەشێ وی ژێڤەکـەت.. وەکـی: مرۆڤـەک گـەفێن کوشـتنێ ل ئێکـێ بکەت، ئەگەر ئەو ئاخفتنا کوفرێ نەبێژت.

و د مەسەلا کوتەکیێ دا دو پشک هەنە:

پشکا ئێکێ: کوتەکیا د گۆتنێ دا، یەعنی: ئێک کوتەکیێ ل ئێکی بکەت کو ئەو گۆتنەکا نە یا دورست بێژت، گۆتنا کوفرێ بت یان کێمتر.. جمهوورێ زانایان دبێژن: ئەڤە چو گونەهـ ل سەر نینە.

پشکا دووێ: کوتەکیا د کریاران دا (کوشتن تێ نەبت)، وئەڤی ژی گونەهـ ل سەر نینە، بەلێ کارێ هندەک شوینوارێن کریارا وی دکەڤنە ستوبێ وی یان نە، ئەڤێ بەرفرەهی بۆ هەیە، د کتێبێن فقهی دا بەحس ژێ دئێتەکرن..

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئەو کار یان گۆتنا مرۆڤ ب دلێ خۆ نەکەت، و(قەصد وئختیار) تێدا نەبت، چو گونەهـ ل سەر نینە.

٢- ئەو کار وگۆتنێن مرۆڤ بێ قەصد دکەت سێنە: خەلەتی، ژبیرکرن، کوتەکی.

حەدیسا چلێ

عَنْ عَبْدِ الله بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ الله عَنْهُما – قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- بِمَنْكِبِي، فَقَالَ: ﴿ كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ ﴾ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرْ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرْ المَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ.

رواه البخاري

ژ عەبدللاهێ كورێ عومەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ملێ من گرت، وگۆت: تو د دنیایێ دا وەكی مرۆڤێ غەریب یان یێ رێڤنگ بە. وعەبدللاهێ كورێ عومەری دگۆت: ئەگەر ل تە بوو ئێڤار تو ل هیڤیا سپێدێ نەبە، وئەگەر ل تە بوو سپێدە تو ل هیڤیا ئێڤاری نەبە، وتو دەمێ ساخلەمیا خۆ بەری نساخیێ ژ دەست نەكە، ودەمێ ژیێ خۆ بەری مرنا خۆ.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیە د مەسەلا زوهدا د دنیایێ دا، كو مرۆڤ دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، وخۆ پێ پشتراست نەكەت، چونكی گەلەك كەس هەنە ڤیانا دنیایێ دلێن وان دئێختە داڤێن خۆ، ووان ژ چوونا بەر ب خودێ ڤە گیرۆ دكەت، یان لێڤە دكەت!

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا رێكێ بۆ مە ئاشكەرا دكەت، رێكا دەرباسبوونا ژ ڤێ دنیایێ ب سلامەتی، گۆت: ئەگەر تە بڤێت

ب سلامەتی ژ ڤێ دنیایێ دەرکەڤی تو وەکی مرۆڤێ غەریب بە، یان ژی وەکی مرۆڤێ رێڤنگ.. وپەیڤا (یان) ل ڤێرێ نە بۆ گومانێیە، بەلکی ئەو بۆ هلبژارتن و ب سەرکەفتنێیە.. دبێژت: د دنیایێ دا وەکی مرۆڤێ غەریب بە، وئەم دزانین مرۆڤێ غەریب ئەگەر چەند ل جهەکێ خۆش ژی بت، ئەو یێ رحەت نابت، چونکی ئەو یێ ل جهەکی وی کەسێ خۆ لێ نینە، لەو د نەفسا خۆ دا یێ شکەستیە، ورەنگەکێ ترسێ ل نک هەیە.. بەلێ چونکی مرۆڤێ غەریب ژی دبت هندەک جاران ل وەلاتێ غوربەتێ ئاکنجی ببت، وهزر بکەت ئەو بۆ خودان جهـ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەسەلە پتر بەر ب پێشڤە بر، وگۆت: یان ژی ژ ڤێ ژی چێتر تو وەکی مرۆڤێ رێڤنگ بە، رێڤنگ ئەوێ د جهەکی را دبۆرت، دا قەستا وەلاتێ خۆ بکەت، ئەگەر ئەوجهـ چەند یێ خۆش ژی بت، خۆشیەکا دورست وتمام پێ نابەت، چونکێ ئەو دزانت ئەڤ خۆشیە یا بەروەختە.

وپشتی عەبدللاهێ کورێ عومەری ئەڤ حەدیسە بۆ مە ڤەگێرای، وی ژی شیرەتەک ل مە کر وگۆت: هزر نەکە دنیا مالا تەیە، تو رێڤنگی، هەر دەمەکی چاڤەرێ بە تو بۆ وەغەرێ بێیە گازیکرن، لەو گاڤا تو گەهشتیە سپێدێ ل هیڤیا ئێڤاری نەبە، وگاڤا ل تە بۆ ئێڤار ژی تول هیڤیا سپێدێ نەبە.

وحەتا تو پەشێمان نەبی دەمێ تو بۆ وەغەرێ ئێیە گازیکرن، تو دەمێ خۆ باش ئستغلال بکە.. ونەهێلە تشتەک ژێ بێ فایدە ژ دەست تە دەرکەڤت، دەمێ تو یێ ساخلەم، کاری بکە، چونکی تو نزانی بەلکی دەمەک ب سەر تە دا بێت، دلێ تە بچتە کاری، بەلێ تو یێ نساخ بی، ڤێجا تو نەشێی چو بکەی، وهندی تو د ژیانێ دا بی، دەمێ خۆ زەعێ نەکە، چونکی گاڤا مرن گەهشتە تە ئێکی تە چو دەلیڤە نابن تو کارەکی بکەی.

ڤێجا ئەو عەبدێ خودێ خێرا وی ڤیا بت، ئەوە یێ ژ غەفلەتێ هشیار دبت، ودنیایێ بۆ خۆ دکەتە جهێ چاندنا تۆڤێ ئاخرەتێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە بەرێ مە ددەتە زوهدا د دنیایێ دا، وکو ئەوە رێکا رزگاربوونا ب سلامەت.

٢- ئەوێ بڤێت ژ دنیایێ بێتەپاراستن، دڤێت خۆ د دنیایێ دا وەسا حسێب بکەت کو کەسەکێ غەریبە یان رێڤنگە.

٣- دڤێت مرۆڤ هشیاری دەمێ خۆ بت، ووی ژ قەستا زەعێ نەکەت، چونکی دەم د دەستێ مرۆڤی دا وەکی قالبێ بەفرێیە، هێدی هێدی دحەلیێت بێی مرۆڤ پێ بحەسیێت، هەما هند دبیت ئەو خلاس وچو ژێ نەما.

حەدیسا چل و ئێكێ

عَنْ عَبْدِ الله بْنِ عَمْرو - رَضِيَ الله عَنْهُما - قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ لا يُؤمِنُ أَحدُكُم حتّى يكونَ هَواهُ تَبَعاً لِما جِئتُ بِهِ ﴾.

حديث حسن صحيح رويناه في كتاب الحجة

ژ عەبدللاهێ كورێ عەمری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئێک ژ هەوە باوەرییێ نائینت حەتا ڤیان ودلچوونێن وی ل دویڤ وێ بن یا ئەز پێ هاتیم.

حەدیسەكا باش ودورستە مە د كتێبا (الحجة) دا ڤەگوهاستیە

ئەڤ حەدیسە:

ب ڤی رەنگی ئیمامێ نەوەوی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت، وحوكمی ب دورستییێ ل سەر ددەت، ووی ئەو ژ كتێبا (الحجة على تاركي سلوك طريق المحجة) ڤەگوهاستیە، وەكی ئەو ب خۆ دبێژت، وئەو كتێب ژ دانانا (أبو الفتح نصر بن إبراهيم المقدسی)یە، بەلێ زانایێن حەدیسێ د گەل وی نینن د ڤی حوكمی دا، بەلكی وان حوكم ب (ضەعیفی)یێ ل سەر ڤێ حەدیسێ دایە، وئەگەرێن لاوازیا حەدیسێ زانایێ ناڤدار (ابن رجب) د كتێبا خۆ (جامع العلوم والحكم) دا ڤەدگێرت.

شەرتێ باوەریا تمام:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت كو مرۆڤ نابتە خودانێ باوەریەكا تمام حەتا ڤیان ودلچوونێن وی ل دویڤ وی شریعەتی بن یێ پێغەمبەرێ خودێ

-سلاڤ لێ بن- پێ هاتی، ژ حەلالی وحەرامی، وئەمر ونەهیان، یەعنی: حەتا ئەو دلێ خۆ ل دویڤ شریعەتی دبەت.. نە وەکی هندەک کەسان ئەوێن دڤێن شریعەتێ ل دویڤ هەوایێ نەفسا خۆ ودلچوونێن خۆ ببەن!

و د گەلەک جهان دا مەعنایەکا وەکی ڤێ د قورئانێ دا هاتیە، وەکی ڤێ ئایەتێ: ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ ﴾ (النساء: ٦٥) مەعنا: ئەی موحەممەد، باوەریا وان تمام نابت حەتا ئەو ب حوکمێ تە رازی نەبن د وی تشتی دا یێ د ناڤبەرا وان دا چێ دبت، ونە بەس ئەورازی ببن، بەلکی وان ب دلی ژی پێ خۆش بت، وئەو خۆ بۆ تەسلیم بکەن.

وئەڤە نیشانا ڤیانا دورستە، ئەوێ حەز ژ خودێ وپێغەمبەری بکەت، و د ڤیانا خۆ دا یێ ڕاستگۆ بت، دڤێت دویکەفتنا وان بکەت، و ب حوکمێ وان یێ رازی بت.. وبەرانبەر ڤێ چەندێ: ئەوێ ل دویڤ شریعەتی نەچت، وهندەک بیدعەیان ل دینی زێدە کەت، مەعنا ئەو د ڤیانا خۆ دا بۆ خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێ ڕاستگۆ نینە.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنەکا خۆ یا دی دا، یا ئەبوو داوودێ ژێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: ﴿ مَنْ أَحَبَّ لله وَأَبْغَضَ لله وَأَعْطَى لله وَمَنَعَ لله فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ ﴾ هەچیێ ڤیان ونەڤیان ودان ونەدانا وی بۆ خودێ بت، ئەو وی باوەری تمام کر.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە شەرتێ باوەریا تمام بۆ مە بەرچاڤ دکەت.

٢- دڤێت مرۆڤ د هەمی حالێن خۆ دا، ڤیان ودلچوونێن خۆ ل دویڤ شریعەتێ خودێ ببەت.

حەدیسا چل و دووێ

عَنْ أنس – رَضِيَ الله عَنْهُ – قَالَ: سمعت رَسُولَ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ- يقولُ: ﴿ قالَ الله: يا ابنَ آدمَ، إنَّك ما دعوتَني ورجوتَني غَفَرْتُ لَكَ على ما كانَ فيكَ وَلا أبالي، يا ابنَ آدمَ، لَو بلغتْ ذنوبُك عَنانَ السماءِ، ثمَّ استغفرْتَنِي، غَفَرتُ لَكَ، يـا ابنَ آدمَ، إنك لو أتَيتَني بقُرابِ الأرضِ خَطايا، ثُمَّ لقيتَني لا تشركُ بي شيئاً لأتيتـك بقُرابِها مَغْفِرةً ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئەنەسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ گۆت: کورێ ئادەمی! هندی تو داخوازێ ژ من بکەی، وهیڤیێ ژ من بکەی، د سەر وێ را یا تە کری، ئەز دێ گونەهێن تە ژێ بەم، وئەز ب چو ڤـە وەرناگرم، کورێ ئادەمی! ئەگەر گونەهێن تە بگەهنە عەورێن عەسمانی، پاشی تو داخوازا ژێبرنێ ژ من بکەی، ئەز دێ وان بۆ تە ژێ بەم، کورێ ئادەمی! ئەگەر تو بێیە نک من ب تژی عەردی گونەهـ ڤە، پاشی رابەری من بی وتە چو شریک بۆ من چێ نەکربن، ئەز ب تژی عەردی لێبۆرین ڤە دێ ئێمە نک تە.

ترمذی ڤەدگوهێزت

مەزنیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت، ئەو مەزنیا تەوحیدا خودێ بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وگرنگیا خۆ دویرکرنا ژ شرکێ، هەر وەسا ئەو دوعا وتۆبە وئستغفاران ل بەر مە شرین دکەت، وبەرفرەهیا رەحم ودلۆڤانیا خودێ بۆ مە

ئاشکەرا دکەت، دا ئەم بێ هیڤی نەبین، وگونەهـ مە ژ هندێ سست نەکەن کو ئەم ل خودێ بزڤرین، ودوعایان بۆ خۆ ژ وی بکەین.

وچەند ئەگەر هەنە گونەهێن مرۆڤی پێ دئێنە ژێبرن، ژ وان ییێن کو ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن:

١- کرنا دوعایێ:

ودوعا کاکلکا عیبادەتییە، چونکی ئەو نیشانا خۆشکاندن وهەوجەییا مرۆڤیە بۆ خودێ، هەر وەسا ئەو ئعترافەکا ئاشکەرایە ژ مرۆڤی ب خوداینیا خودێ، وکو ب تنێ ئەوە دشێت د هەوارا مرۆڤی بێت، ومرۆڤی ژ هەمی ڕەنگێن تەنگاڤیان بپارێزت.

٢- هیڤی:

بەلکی گونەهێن مرۆڤی گەلەک بن، بەلێ ئەو چەند بن ئەو ژ ڕەحما خودێ پتر نابن، و ژ مەغفرەتا وی بەرفرەهتر نابن، لەو دڤێت هەمی گاڤان مرۆڤ یێ ب هیڤی بت، ویا دورست ئەوە د گەل ڤی هیڤییێ ترس ژی هەبت، دا مرۆڤ بێ منەت نەبت.

٣- ئستغفار:

ومەعنا ڤێ ئەوە مرۆڤ داخوازا ژێبرنا گونەهان بۆ خۆ ژ خودێ بکەت، وژێ بخوازت کو ئەو وی ستارە بکەت، ولێ نەگرت ئەگەر جارەکێ ئەو بەر ب گونەهێ ڤە چوو.

٤- تەوحید وخۆ دویرکرنا ژ شرکێ:

وتەوحید ئەوە مرۆڤ هەمی ڕەنگێن عیبادەتی بۆ خودێ ب تنێ پێشکێش بکەت، وکەسێ نەکەتە شریکێ وی د ڤێ چەندێ دا، نە چو ملیاکەت وپێغەمبەران، ونە چو چاک ووەلیان.. هندی عیبادەتە بەس بۆ خودێ دئێتەکرن.

وکانێ چاوا تەوحید دبتە ئەگەرا ژێبرنا گونەهان، وەسا شرک دبتە ئەگەر پویچبوونا باشیان، وەکی دئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ ﴾ (الزمر: ٦٥) مەعنا: شرک ئێکا هند ژ خودانی چێ دکەت کو ئەو چو مفایی ژ کارێ خۆ یێ چاک نەبینت، و ژ مرۆڤێن خوسارەت بێتە هژمارتن.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە گرنگیا تەوحیدا خودێ د پەرستنێ دا ئاشکەرا دکەت.

٢- گونەهێ، ئەگەر چەند یا مەزن ژی بت، ئەگەرێن ژێبرنێ هەنە، ودڤێت چو جاران مرۆڤ ژ رەحما خودێ بێ هیڤی نەبت.

٣- گرنگیا دوعایێ وئستغفارێ ژی ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت.

و ب ڤێ حەدیسێ ئەو حەدیس ب دویماهی دئێن یێن ئیمامێ نەوەوی -خودێ ژێ رازی بت- کۆم کرین.. وپشتی وان هەشت حەدیسێن دی هەنە، ئیمامێ ناڤدار (ئبن رەجەبێ حەنبەلی) لێ زێدە کرینە، د کتێبا خۆ (جامع العلوم والحکم) دا، ل ڤێرێ بۆ پتر مفایی ئەم دێ وان هەشت حەدیسان ژی شرۆڤە کەین.

حەدیسا چل و سێیێ

عَـنْ ابْنِ عَبَّاسٍ – رَضِيَ الله عَنْهُما –، عَـنْ النَّبِيِّ –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قالُ: ﴿ أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: پشکا هەر ئێکی (ژ میراتی) بدەنێ، وئەوا دمینت بۆ نێزیکترین زەلامیە بەحسێ وی هاتیەکرن.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە بەحسێ پشک وبارێن میراتی دکەت، دەمێ ل سەر میراتگران دئێنە لێکڤەکرن.. وتشتەکێ ئاشکەرایە کو میراتێ مرۆڤێ دمرت، خودێ د قورئانێ دا لێکڤەکریە، ونەهێلایە ب هیڤیا مە وئجتهادا مە ڤە، تشتێ گرنگیا ڤێ مەسەلێ ڕادگەهینت.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەو پشک ونەصیبێن خودێ د کیتابا خۆ دا ئاشکەرا کرین، کو نیڤە، ونیڤا نیڤێیە (چارێک)، ونیڤا وێ (هەشتێک)، ودوسێئێک، ونیڤا وان سێئێک، ونیڤا وێ (شەشێک)، وئەوا دمینت ژ میراتی، هوین بدەنە نێزیکترین زەلامی بۆ مری کو دبتە (عەصەبە) وەکی زانایێن فقهێ میراتی دبێژنێ.. وئەڤە کو ئەو میراتێ زێدە دبت بۆ عەصەبەیە، تشتەکە د ئایەتان دا نەهاتیە، ڤێجا دەمێ ئەم ڤێ حەدیسێ ددانینە بەر ئایەتێن میراتێ ئەوێن د سوورەتا (النساء) دا هاتین، مەسەلا لێکڤەکرنا میراتی ئاشکەرا دبت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە تەئکیدێ ل سەر هندێ دکەت کو دڤێت پشکا هەر ئێکی ژ میراتی -وەکی د قورئانێ دا هاتی- بۆ بێتەدان، ونابت ب چو هێجەتا هەبت، بارا کەسێ ژ میراتی -بێی وی- بێتە خوارن.

٢- ئەوا زێدە دبت ژ میراتی، پشتی لێکڤەکرنا وی ل دویڤ نەصیبان، بۆ عەصەبەی دئێتەدان، کو نێزیکترین زەلامە بۆ مری.

حەدیسا چل و چارێ

عَنْ عَائِشَةَ – رَضِيَ الله عَنْها – قالت: قَالَ رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عائیشایێ -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: شیردان وێ حەرام دکەت یا بوون حەرام دکەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

مەعنا: ئەو تشتێ ب رێکا بوون ونەسەبێ ل سەر مرۆڤی حەرام دبت، هەر ئەو ب رێکا دانا شیری ژی ل سەر وی حەرام دبت، وئەڤە ئیشارەتە بۆ مەسەلا شویکرن وژنئینانێ.

وئاشکەرایە کو د شریعەتی دا هندەک ژن هەنە، ل سەر مرۆڤی حەرامە وان مارە بکەت، ژ بەر وێ پەیوەندیا نەسەبێ یا ب رێکا بوون ومرۆڤاینییێ د ناڤبەرا مرۆڤی ووان دا هەی، وئەو ژن دو رەنگن:

ئێک: ئەو ژنێن بۆ مرۆڤی حەرام حەرامبوونەکا هەر وهەر، ئەگەر ب تنێ ژی بن، وئەڤە دو پشکن:

أ- ئەوێن ژ بەر نەسەبێ ب تنێ حەرام دبن، وەکی: دەیک وهندی بلند ببت، وکچ وهندی نزم ببت، وخویشک وهندی نزم ببت، ومەت وخالەت یێن وی ویێن دەیک وبابێن وی.

ب- ئەوێن ژ بەر نەسەبێ د گەل خزمایینیێ حەرام دبن، وەکی: ژنبابێ وهندی بلند ببت، وبویک، وخەسوی وهندی بلند ببت، ونەڤسیا وی ژ وێ ژنێ یا هاتیە ڤەگوهاستن وهندی نزم ببت، وژنێن نەڤسییێن وی.

وڤی ڕەنگی ب هەرد پشکان ڤە ژن وزەلام تێدا دپشکدارن.

دو: ئەو ژنێن بۆ مرۆڤی حەرام حەرامبوونەکا هەر وهەر، ئەگەر پێکڤە بن، وئەڤە ب نسبەت زەلامی ب تنێیە، چونکی ژنێ دو مێر پێکڤە نابن! و ژ ڤی ڕەنگیە: کۆمکرنا د ناڤبەرا وان هەردو ژنان دا یێن کو ئەگەر ئێک ژ وان زەلام با چێ نەدبوو یا دی شوی پێ بکەت، وەکی دو خویشکان، وژنێ وخالەتا وێ یان مەتا وێ.

ئەڤە ئەو ژنن یێن مارەکرنا وان ب ڕێکا نەسەبێ بۆ مرۆڤی حەرام دبن، وئەگەر مە ئەڤە زانی، دێ بۆ مە ئاشکەرا بت کو هەر ئێکا وەکی ڤان ب ڕێکا شیری ژی بگەهتە مرۆڤی بۆ مرۆڤی یا حەرامە، یەعنی -بۆ نموونە- ئەگەر ژنەکێ شیر دابتە کورەکی ئەو ل سەر وی حەرام دبت؛ چونکی دبتە دەیکا وی، وکچێن وێ دبنە خویشکێن وی، وخویشکێن وێ دبنە خالەتێن وی.. وهۆسا.

بەلێ جوداییەک ل ڤێرێ هەیە، ئەو ژی ئەڤەیە: حەرامبوونا ب ڕێکا شیری ژ وی مرۆڤی یێ شیر ڤەخواری بۆ عەیالێ وی دچت، بەلێ بۆ خویشک وبرا، ودەیک وباب، وخالەت وخال، ومەت ومامێن وی ناچت، یەعنی: ئەگەر کورەکی شیرێ ژنەکێ خوار ئەو دبتە کورێ وێ، وکورێ وی دبتە نەڤیێ وێ، بەلێ برایێ وی نابتە کورێ وێ، وخویشکا وی نابتە کچا وێ.. وهۆسا.

مفایێ حەدیسێ:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئەو حەرامیا نەسەب پەیدا دکەت، دانا شیری ژی پەیدا دکەت.

حەدیسا چل و پێنجێ

عَـنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ الله -رَضِيَ الله عَنْهما- أَنَّهُ سَمِعَ رَسُول الله -صَلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُـوَ بِمَكَّـةَ: ﴿ إِنَّ الله وَرَسُـولَهُ حَـرَّمَ بَيْـعَ الخَمْـرِ وَالمَيْتَـةِ وَالخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ ﴾ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ الله، أَرَأَيْتَ شُحُومَ المَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: ﴿ لَا، هُوَ حَرَامٌ ﴾ ثُمَّ قَـالَ رَسُـولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- عِنْدَ ذَلِكَ: ﴿ قَاتَلَ الله الْيَهُودَ، إِنَّ الله لَمَّا حَـرَّمَ شُـحُومَهَا جَمَلُوهُ، ثُمَّ بَاعُوهُ، فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ جابرێ كورێ عەبدللاهی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: ل سالا مەكەهـ هاتیە ڤەكرن من گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بوو ل مەكەهێ گۆت: هندی خودێ وپێغەمبەرێ ویە فرۆتنا مەیێ ومراری وبەرازی وصەنەمان حەرام كریە. ئێكی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، بەزێ مراری مفا ژێ دئێتە وەرگرتن، د گەمیان ددەن، وچەرمی پێ دۆن ددەن، ومرۆڤ وی بۆ رۆناهیێ ب كارئینان دئینن؟ وی گۆت: نە، ئەو یێ حەرامە. پاشی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ جوهیان بكوژت! خودێ بەز ل سەر وانحەرام كر، ئینا وان ئەو حەلاند، پاشی فرۆت، وبهایێ وی خوار.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا دو مەسەلێن گرنگ بۆ مە بەرچاڤ دكەت:

یا ئێکێ: حەرامیا فرۆتنا مەیێ (وئەو هەر ڤەخوارنەکە یا هشێ مرۆڤی ژ سەری دبەت) وحەیوانێ بێی ڤەکوشتن مرار دبت، وبەرازی، وصەنەمان.. ئەڤ تشتە د شریعەتی دا دحەرامن، وهەر تشتەکێ ب کارئینانا وی یا حەرام بت فرۆتنا وی ژی یا حەرامە.

یا دووێ: تاوانا وان کەسان ئەوێن فەند وفێلان دکەن، ولێ دگەڕیێن وەربادانێ بێخنەد مەسەلان دا، وتشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن، وئەڤە حالێ جوهیان بوو د گەل دینێ وان، دەمێ خودێ تشتەک ل سەر وان حەرام کربا، ئەو لێ دگەڕیان ب هندەک ڕێکێن چەپ وچویر فایدەی ژ وی تشتێ حەرام وەربگرن! وەکی بەزێ حەیوانی، ژ بەر زێدەگاڤیا وان خودێ ئەو ل سەر وان حەرام کر، ئینا دا ڕابن بەزی حەلینن وبەن فرۆشن ووی پارەی خون.

ومخابن ئەڤ سالۆخەتێ کرێتێ جوهیان نوکە د ناڤ ئوممەتا مە ژیدا پەیدا بوویە، ودێ بینی هندەک کەس لێ دگەڕیێن ب هەر شوبهەیەکا هەبت، یان حەتا ب فەتوایا نەزانان، تشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن، وئەڤە کارەکێ نەدورستە، وپێلێدانا ئەمرێ خودێیە، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- صەحابیێن خۆ ژ ڤێ چەندێ دانە پاش، وبۆ وان ئاشکەرا کر کو تشتێ خودێ ب کارئینانا وی حەرام کربت، فرۆتن ومفاوەرگرتنا ژ وی ژی حەرامە.

ونە ب گۆتن ب تنێ، بەلکی ب کریار ژی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ قاعیدەیێ شەرعی بۆ صەحابیێن خۆ بنەجه کربوو، ئەحمەد ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، کو ل ڕۆژا شەڕێ خەندەقێ موسلمانان کافرەک کوشت وکەلەخێ وی کەفتە دەستێ موسلمانان، ئینا کافران داخوازا کرینا کەلەخێ زەلامێ خۆ کر، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چو پارە وەرنەگرتن، وگۆتە صەحابیان: کەلەخێ وی بدەنەڤێ، کەلەخێ وی یێ پیسە، وئەو پارەیێ پێ دئێتە وەرگرتن ژی یێ پیسە!

و ل سەر ڤی بناخەیی فقهزان قاعیدەیەکی ددانن ئەو ژی ئەڤەیە: تشتێ ب کارئینانا وی حەرام بت، فرۆتنا وی ژی حەرامە.

وهەژیە بێژین: هندەک تشت هەنە، خوارنا وان حەرامە، بەلێ چونکی مفا ژێ دئێتە دیتن، فرۆتنا وان یا حەرام نینە، وەکی -بۆ نموونە-: صەی بۆ نێچیرێ یان زێرەڤانیێ، وطەیرێن نێچیرێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەو تشتێ خودێ حەرام کربت، فرۆتنا وی ژی حەرامە.

٢- پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نفرین ل وان کەسان کریە یێن وەربادانێ دئێخنە شریعەتێ خودێ، ولێ دگەرییێن تشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن.

٣- ئەو کەسێن ڤێ چەندێ دکەن، وەکی جوهیانە ئەوێن لەعنەت ل سەر ئەزمانێ پێغەمبەران لێ هاتیەکرن.

حەدیسا چل و شەشێ

عَـنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ -رَضِيَ الله عَنْه- أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ- بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: ﴿ وَمَا هِيَ؟ ﴾ قَالَ: الْبِتْعُ وَالْمِـزْرُ، فَقُلْتُ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبِتْعُ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَـلِ، وَالْمِـزْرُ نَبِيـذُ الشَّـعِيرِ. فَقَـالَ: ﴿ كُـلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو مووسایێ ئەشعەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو هنارتە یەمەنێ، ئینا وی پسیارا هندەک ڤەخوارنان ژێ کر ل وێرێ دهاتنە چێکرن، وی گۆت: ئەو چ ڤەخوارنن؟ ئەبوو مووسای گۆتێ: ئەو (بتع ومزرن).. وپسیار ژ ئەبوو بوردەیی[1] هاتەکرن: ئەو چ ڤەخوارن بوون؟ وی گۆت: (بتع) ئاڤا هنگڤینی بوو، ومزر ئاڤا جەهی بوو، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەر تشتەکێ هشێن خودانی ببەت (وی سەرخۆش بکەت) یێ حەرامە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

بەری حەجا خاترخواستنێ ل سالا دەهێ مشەختی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەردو صەحابیێن خۆ: ئەبوو مووسایێ ئەشعەری، وناڤێ وی یێ دورست عەبدللاهێ کورێ قەیسێ ئەشعەری یێ تەمیمیە، وموعاذێ کورێ جەبەلی

---

(١) ئەبوو بوردە، وناڤێ وی یێ دورست (حارث) یان (عامر) بوو، کورێ ئەبوومووسایێ ئەشعەریە، ووی ئەڤ حەدیسە ژ بابێ خۆ ڤەگوهاستیە.

هنارتنـه وەلاتـێ یەمـەنێ؛ دا دینـی نیشـا وان بـدەن، وحـوکمی د ناڤبـەرێ دا بکـەن، وتشـتێ ل بـەر وان ئاسـێ ببـا، یـان ئـەو د حـوکمێ وی دا کەفتبانـە گومـانێ دچـوون پسـیار ژ پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن- دکـر، وئێـک ژ وان تشتان ئەڤە بوو: ل یەمەنێ خەلکی دو ڤـەخوارن چێ دکرن، ئێک ژ جەهی، ویا دی ژ هنگڤینی، وئەبوو مووسا د حوکمێ وان دا کەفتـە شـکێ، لـەو وی پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کـانێ ئـەڤ ڤەخوارنـە ددورسـتن یـان نە؟ وپشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بـن- پسـیارا وان ڤـەخوارنان کری وکـانێ ئـەو چنـە؟ بەرسـڤەکا گشـتی دایـێ کـو ئـەو مفـایی ژێ وەربگـرن بـۆ ڤـان ڤـەخوارنان، وهـەر ڤەخوارنـەکا دی یـا هـەبت، وگـۆتێ: هـەر تشـتەکێ خـودانی مەست وسەرخۆش (سەکران) بکەت، ومەسـتی ئـەوە عـەقل بێتـەبرن، ئـەو یـێ حەرامە..

مـەعنا ئەگەر و (عللەت) د حەرامییێ دا چوونا عەقلیە، وناڤێ ڤـەخوارنێ یان تشتێ ژێ دئێتە چێکرن یا گرنگ نینە، وقورئان دەمـێ بەحسـێ حـەرامیا ڤی ڕەنگێ ڤـەخوارنێ دکـەت، د سـوورەتا (المائدة) دا ئایـەتێن (٩٠-٩١)ێ ئاشـکەرا دکـەت کـو ئـەو تشـتەکێ پیسـە، و ژ کـارێ شـەیطـانیە، وشـەیطـانی دڤێت ب ڕێکا وێ ویا قومارێ ژی، دوژمنی ونـەڤیانێ د ناڤبـەرا خـەلکی دا پەیدا بکـەت.. وڤـەخوارنا عـەقل پـێ بچت ماکا هـەمی خرابی وپیسـاتیانە؛ چونکی هەر خرابیەکا هەبت دبت د دویڤ دا بێت.

ودیارە تشتێ ئەبوو مـووسا ب گومان ئێخسـتی د ڤـان هـەردو ڤـەخوارنان دا ئەو بـوو، ئـەو د وەسا بـوون ئەگـەر مرۆڤـەکی کـێم ژێ ڤـەخواربا سـەرخۆش نـەدبوو، بـەلێ ئەگـەر گەلـەک ژێ ڤـەخواربا ژ نـوی سـەرخۆش دبـوو، ئینـا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، وەکی د ڕوایەتەکا دی دا هاتی، ئاشکەرا کر کـو هـەر تشـتەکێ گەلـەک ژێ خـودانی سـەکران بکـەت، ڤـەخوارنا کێمیـا وی ژی حەرامە.

وئەو تشتێ عەقل پێ دچت دو ڕەنگن:

ئێک: ئەوێ عەقل پێ دچت، وخۆشیەک پێ دگەهتە خودانی، وەکی مەیێ، ب کارئینانا وی ئێکجار حەرامە.

دو: ئەو تشتێ عەقل پێ دچت، وچو خۆشی پێ ناگەهتە مرۆڤی، وەکی بەنجێ، ئەڤە ئەگەر بۆ چارەسەری ودەرمانی بت، زانایێنفقهی دبێژن: دورستە ئەو بێتە ب کارئینان.

و د مەسەلا حەرامیا وی تشتی دا یێ عەقل پێ دچت فەرق نینە ئەو تشت یێ رۆن بت یان یێ هشک بت، خوارن بت یان ڤەخوارن بت.. ئەو هەمی دحەرامن.

مفایێن حەدیسێ:

١- هەر تشتەکێ عەقلێ مرۆڤی پێ بچت، خوارن وڤەخوارنا وی حەرامە.

٢- تشتێ مرۆڤ د حوکمێ وی دا بکەفتە گومانێ دڤێت پسیارا وی بۆ خۆ ژ ئێکێ زانا بکەت، بەری فەتوایێ بدەت.

٣- ودەمێ پسیارەک ژ مرۆڤێ زانا دئێتەکرن یا باش ئەوە بەرسڤا وی یا گشتی بت، دا پسیارکەر مفایەکێ زێدەتر بۆ خۆ ژێ وەربگرت.

حەدیسا چل و حەفتێ

عَـنْ الْمِقْدَام بْنَ مَعْدِي كَرِبَ الْكِنْدِيَّ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: ﴿ مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسْبُ ابْنِ آدَمَ أُكُـلَاتٌ يُـقِـمْـنَ صُلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ، فَثُلُثٌ لطَعَامِـه، وَثُلُـثٌ لِشَرـابِهِ، وَثُلُـثٌ لِنَفَسِهِ ﴾.

رواه الترمذي

ژ مـقـدامـێ كورێ مەعدیەكربی -خودێ ژێ رازی بت- دبێـژت: مـن گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بـوو دگـۆت: كـورێ ئـادەمـی ئامانـەكێ خرابتـر ژ زكی تژی نەكریە، وتێرا كـورێ ئـادەمی هەیـە هندەك پـاریێن كـو پشـتا وی بگرن، وئەگەر وی هەر خـوار، بـلا سـێئێک بـۆ خوارنـا وی بـت، وسـێئێک بـۆ ڤەخوارنا وی، وسـێئێک بۆ بێهنا وی.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیەكێ ساخلەمی ودختۆریێ د نـاڤ خـۆ دا هـل دگرت، ومـرۆڤێن زانـا ب سـاخلەمیێ ودەرد ودەرمانـان دبێـژن: ئەگـەر مـرۆڤ ڤـێ حەدیسێ ل سەر خۆ ب كار بینن، دێ ژ نەخۆشیان پاراستی مینن؛ چونكی مەعیـدە مـالا دەردانـە، وپـارێز سـەرێ هـەمی دەرمانانـە، دختـۆرێ عـەرەبان حـارثـێ كورێ كلدەی دبێژت: تشتێ مرۆڤ كوشتین، ودەهبـە تێبـرین، خوارنـا ل سەر خوارنێیـە، بـەری ئـەو حـەل ببـت. وباشـترین رەنـگ سـەرەدەریێ د گـەل خوارنێ ئەوە -وەكی د حەدیسێ دا هـاتی- مـرۆڤ مەعیـدەیێ خـۆ بكەتـە سـێ پشـک: پشكەک بۆ خوارنێ، وپشكەک بۆ ڤەخوارنێ، وپشكەک بۆ بێهنێ.

ئەڤە بۆ وی یێ نەشێت نـەخوت، ژ خۆ ئەگـەر ئـەو بشـێتە خۆ یـا باشـتر ئەوە ئەو هێشتا کێمترێ بخوت؛ چونکی کێم خـوارن سـاخلەمیا لـەشی ودلیـە ژی، وسەلـەمەیێ کورێ سەعیدی بەحسێ صەحابیان دکـەت، دبێـژت: قەلـەوی ل نـک وان جهـێ لـۆمێ بـوو وەکـی گونـەهێ! یـەعنی: دەمـێ ئێـک ژ وان مرۆڤەکێ قەلەو دیتبا، ئەو ژ بەر قەلەوییێ د چاڤێنوان دا دشکەست، کا چـاوا ئەو مرۆڤ د چاڤێن واندا دشکەست یێ گونەهـ دکرن.

وزانـاییێن خـودایی ب دورسـتی ئـەڤ شـیرەتە ب کاردئینـا، ژ ئیمـامێ شافعی دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ئەڤە شازدە سالە من هند نەخواریە کو تێر ببم، جـارەکێ تـێ نـەبت ئـەو ژی مـن هلاڤێـت، چـونکی تێـری لـەشی گـران دکەت، وتێگەهشتنێ ناهێلت، وخەوێ دئینت، ومرۆڤـی سسـت دکـەت ژ کرنـا عیبادەتی.

وپێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن-، وبنـەمالا وی ژی -وەکـی د حەدیسـێن دورسـت دا هـاتی- هنـد خـوارن نـەدخوار کـو تێـر بـبن، عائیشـا دبێـژت: ئەڤـە پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- هاتیە مەدینێ سێ ڕۆژا ل دویڤ ئێک وی هند نانێ جەهی نەخواربوو کو تێر ببت.

وئەگەر ئێک بێژت: بـەلکی وی خـوارن نـەبوو بخـوت لـەوا.. دێ بێـژین: ئەگەر خۆ وەسا ژی بت، خودێ وی تشتی بۆ پێغەمبەرێ خۆ هـل دبژێـرت یـێ باشتر و ب خێرتر بۆ وی.

مفاییێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسـە بـەرێ مـە ددەتـە زوهـدێ د دنیـاییێ دا، وکـێم خـوارن ژ زوهدێیە.

٢- وئەگەر مرۆڤی هەر خوار، یا دورست ئەوە ئەو مەعیـدەیێ خۆ بکەتـە سێ پشـک: ئێک بۆ خوارنێ، وئێک بۆ ڤەخوارنێ، وئێک بۆ بێهنێ.

حەدیسا چل و هەشتێ

عَـنْ عَبْدِ الله بْنِ عَمْرٍو -رَضِيَ الله عَنْهما- قَالَ: قال رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ النِّفَاقِ، حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَـذَبَ، وَإِذَا عَاهَـدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عەمری -خودێ ژێ رازی بت- دبێـژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: چار سالۆخەت هەنە هەچییێ ئەو ل نک بن ئەو خورێ منافقە، وهەچییێ ئێک ژ وان ل نک هەبت ئەوی سالۆخەتەکێ نفاقێ ل نک هەیە حەتا ئەو وی دهێلت: دەمێ کەسەک باوەریا خۆ پێ دئینت ئەو خیانەتێ لێ بکەت، ودەمێ دئاخڤت درەوێ دکەت، ودەمێ پەیمانەکێ ددەت غەدرێ دکەت، ودەمێ هەڤرکییێ دکەت زێدەگاڤییێ دکەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

نفاق سالۆخەتەکە ل سەر فێلبازی وخاپاندنێ رادوەستت، وئەو د ئەصل دا ئەوە مرۆڤ ب سەرڤە خۆ ب رەنگەکی نیشا خەلکی بدەت، وراستیا وی د دل دا ب رەنگەکێ دیە، لەو ئەم ب کوردی دبێژینێ: دورویاتی.. ومرۆڤێ دورووی کەسەکە نە خودێ ونە خەلک حەز ژێ دکەن، ودو رەنگێن نفاقێ هەنە:

ئێک: نفاقا مەزن:

وئەڤە ئەوە یا خودان پێ کافر دبت، وەکی کو د دل دا باوەریێ ب خودێ وپێغەمبەری وئیسلامێ نەئینت، بەلێ ب سەرڤە وەسا خۆ نیشا خەلکی بدەت کو وی باوەری هەیە؛ دا ب ڤێ باوەریا ژ درەو ئەو مفایەکی بگەهینتە خۆ، یان زیانەکێ ژ خۆ بدەتە پاش. وقورئان ڕادگەهینت کو ئەڤ ڕەنگێ دوڕویان دێ چنە جهێ ژ هەمیان نزمتر ونەخۆشتر ل جەهنەمێ.

دو: نفاقا بچویکتر:

وئەڤە نفاقا عەمەلیە، یا کو مرۆڤی گونەهکار دکەت، بەلێ ئەصلێ ئیمانێ ژ نک وی نابەت، وچار بناخە بۆ ڤی ڕەنگێ نفاقێ هەنە، ئەو بۆ دزڤرت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- خیانەتا د ئێمانەتی دا:

هەر ڕەنگەکێ ئێمانەتی یێ هەبت.. دەمێ کەسەک باوەریا خۆ ب ئێکی بینت، تشتەکێ خۆ بدانتە نک، یان حەتا گۆتنەکێ بۆ بێژت، ئەو ڕابت خیانەتێ لێ بکەت، تشتێ وی بۆ نەزڤرینت، یان نهێنیا وی ئاشکەرا بکەت.

٢- درەوا د ئاخفتنێ دا:

دەمێ کەسەکی باوەری ب ئێکێ دی هەبت، ئەو بچت ئاخفتنەکا ژ درەو بۆ بێژت، دا بخاپینت، ئەڤە بناخەیێ هەر نفاقەکێیە، لەو دئێتە گۆتن: درەو ئەو بناخەیە یێ نفاق ل سەر دئێتە ئاڤاکرن.

٣- غەدرەیا د پەیمانێ دا:

وەکی کو مرۆڤەک سۆز وپەیمانەکێ بدەتە کەسەکی، وئەو ل دەمێ دانا ڤێ سۆزێ د دل دا دزانت کو ئەوڤێ سۆزا خۆ ب جهـ نائینت، یان پەیمانەکێ ددەتە کەسەکی وغەدرێ لێ دکەت ووێ پەیمانێ ب جهـ نائینت.. خودێ د قورئانێ دا فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم سۆزێن خۆ ب جهـ بینین، ووان عەقدان پێک بینین یێن ئەم ددەینە ئێکودو.

٤- زێدەگاڤیا د هەڤرکییێ دا:

ومەخسەد ب ڤێ ئەوە دەمێ ئەو هەڤرکییێ د گەل ئێکی دکەت، ژ قەستا ژ حەقییێ لاددەت، ونەحەقییێ دبێژت ودکەت دا هەڤرکێ خۆ بشکێنت وخۆ ب سەر بێخت، وتشتێ نە حەقێ وی بت بگەهینتە خۆ. ئەڤ زێدەگاڤیە ژی بناخەیەکێ نفاقێیە.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە مە ژ نفاقا عەمەلی ددەتە پاش.

٢- نفاقا عەمەلی چار سالۆخەت هەنە، د ڤێ حەدیسێ دا بۆ مە ئاشکەرا دبن، ئەو ژی ئەڤەنە: خیانەت، درەو، غەدر، وزێدەگاڤی.

حەدیسا چل و نەهێ

عَـنْ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: قال رَسُولُ الله -صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ-: ﴿لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى الله حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّـيْرَ، تَغْـدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا﴾.

رواه الترمذي

ژ عومەرێ کورێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر هوین ب دورستی خۆ بهێلنە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو دێ رزقێ هەوە دەت کانێ چاوا رزقێ طەیری ددەت، سپێدێ برسی دەردکەڤت، وئێڤاری تێر دزڤرت.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیە د مەسەلا خۆ هێلانا ب هیڤیا خودێ ڤە دا، ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (تەوەککول)، وئەو ئاشکەرا دکەت کو تەوەککول ئێک ژ مەزنترین ئەگەرێن ب دەستڤە هاتنا رزقیە، وراستیا تەوەککولێ ئەوە دل یێ راستگۆ بت دەمێ خۆ دهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە، وبزانت کو خودێیە دشێت وی تشتی بگەهینتێ یێ مفایێ وی تێدا هەی، وئەوە دشێت وی تشتی ژێ بدەتە پاش یێ زیانا وی تێدا هەی، ڤێجا مادەم هۆیە بلا ئەو کارێ خۆ هلپسێرتە وی ب تنێ، وخۆ ب هێلتە ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە.

وده‌مێ ئەم دبێژین: دڤێت مرۆڤ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ب تنێ ڤە، مەعنا ڤێ گۆتنێ ئەو نینە هەما ئەو روینتە خوارێ، ووان ئەگەرێن ماددی

ب کار نەئینت یێ خودێ دانایین وفەرمان ب جهئینانا وان کری، وئەگەر مرۆڤ هزرا خۆ د وێ نموونەیێ دا بکەت ژی یا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینای ئەڤ چەندە بۆ مە باش ئاشکەرا دبت، طەیر دەمێ لێ دبتە سپێدە ویێ برسی، ئەو د هێلینا خۆ دا ناڕوینت، بەلکی دەردکەڤت ودچت بۆ خۆ ل رزقی دگەڕیێت، لەو ئێڤاری دزڤڕتە هێلینا خۆ تێر.. مەعنا: هوین ژی گەلی مرۆڤان، وان ئەگەران ب کار بینن یێن خودێ ئینانا رزقێ هەوە پێڤە گرێدای، بەلێ گەلەک خەمێ ژ رزقێ پاشەڕۆژێ نەخون، چونکی ئەو ل نک خودێ یێ نڤیسیە.

و ژ ڤێ حەدیسێ دیار دبت کو گەلەک مرۆڤ هەنە ب دورستی خۆ ناهێلنە ب هیڤیا خودێ ڤە، و د تەوەککولێ ناگەهن، وهزر دکەن هەما ئەگەرێن ماددی ب تنێنە رزقی ب دەست خودانی دئێخن، وقەدەرا خودێ یا د پشت ئەگەران ڕا هەی ژ بیر دکەن، لەو دێ بینی ئەو خۆ ب ئەگەران ڤە زێدە دوەستینن، بەلێ د گەل هندێ ژی ئەو رزق ب تنێ دگەهتە وان یێ خودێ بۆ نڤیسی، و د حەدیسەکێ دا یا ترمذی ژ ئەنەسی ڤەدگوهێزت هاتیە کو زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر: ئەز حێشترا خۆ گرێدەم وبهێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە، یان بەردەم وبهێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە؟ گۆت: گرێدە وبهێلەب هیڤیا خودێ ڤە.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەگەر مرۆڤ د هەمی کارێن خۆ دا خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو رزقێ وی دێ دەت.

٢- تەوەککول مەعنا وێ ئەو نینە مرۆڤ ئەگەرێن ماددی ب کار نەئینت وهەما ڕوینتە خوارێ وبێژت: خودێ رزقی دێ دەت.

٣- ئەوێ خۆ ب ئەگەرێن ماددی ب تنێ ژی ڤە گرێدەت، مەعنا وی باوەری ب قەدەرا خودێ نینە.

حەدیسا پێنجێ

عَـنْ عَبْدِ الله بْنِ بُسْرٍ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: قَـالَ أَتَـى النَّبِـيَّ -صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ- رَجُلٌ فَقَالَ: يا رسولَ الله، إِنَّ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ، فَبَابٌ نَتَمَسَّكُ بِهِ جَامِعٌ، قَالَ: ﴿ لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ الله ﴾.

رواه أحمد

ژ عەبدللاهێ کورێ بوسری -خودێ ژێ رازی بت- گۆت: زەلامەک هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، شریعەتێن ئیسلامێ ل من زێدە بوون، دەرگەهەکێ کۆمکەر بۆ من بێژە ئەز خۆ پێڤە بگرم، وی گۆت: بلا ئەزمانێ تە هەرێ تەڕ بت ژ زکرێ خودێ.

ئەحمەد ڤەدگوهێزت

بەری نوکە و د پتر ژ حەدیسەکێ دا بەحسێ زکرێ خودێ، وبهایێ مەزنێ هندەک زکری هاتیە، و د ڤێ حەدیسا دویماهیێ دا بەحسێ قەنجی وبهایێ بەردەوامیا ل سەر زکری دئێتەکرن.

د گەلەک حەدیسان دا هاتیە کو ژ سالۆخەتێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو بوو وی د هەمی حالێن خۆ دا زکرێ خودێ دکر، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت هاتیە کو جارەکێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل صەحابییێن خۆ ل وەغەرەکێ بوون، ئەو د چیایەکی ڕا دەرباس بوون، دگۆتنێ: چیایێ (جومدان)، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: بدەنە رێ ئەڤە جومدانە، ویێن (موفەررد) بەرێ ڕاکریە.. گۆتن: ئەی

پێغەمبەرێ خودێ موفەررد کینە؟ وی گۆت: ئەون یێن گەلەک زکرێ خودێ دکەن.

وهلکەفتنا ڤێ گۆتنێ د ریوایەتەکا دی دا پتر بۆ مە ئاشکەرا دبت، موعاذ دبێژت: دەمێ ئەم گەهشتینە چیایێ جومدان، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتە من: کانێ ئەوێن بەری مە ڕاکری؟ من گۆت: یێن چووین وخەلکێ ل پشت خۆ هێلاین.. گۆت: وی گۆت: ئەی موعاذ، یێن بەرێ ڕاکری ئەون یێن گەلەک زکرێ خودێ دکەن.

یەعنی: سباقا دورست ئەو نینە مرۆڤ بەری خەلکی ڕاکەت، ووان ل پشت خۆ بهێلت، بەلکی سباقا دورست ئەوە مرۆڤ بەردەوام زکرێ خودێ بکەت، هنگی ئەو دێ بەری خەلکی ڕاکەت وقەستا جهێن خۆش ل بەحەشتێ کەت.. وعومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی ژی -خودێ ژێ رازی بت- ئیشارەت بۆ ڤێ چەندێ دابوو دەمێ دا حەجی ژ عەرەفێ ڤەڕەڤن پشتی ڕۆژ ئاڤا بووی، وی دیت هەر ئێک یێ لەزێ دکەت دا بەری هەڤالێ خۆ ڕاکەت، وی گۆت: ئەوێ بەرێ ڕادکەت نە ئەوە یێ حێشترا وی زویتر بچت، بەلکی ئەوە یێ دچت وگونەهێن وی بۆ هاتینە غەفراندن.

ودا مرۆڤ د هەمی دەمێن خۆ دا خودێ ل بیرا خۆ بینتەڤە، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ هەر حال وکارەکی زکرەکێ تایبەت دەسنیشان کریە، دەمێ مرۆڤ ژ خەو ڕادبت، دەمێ دنڤت، دەمێ خوارنێ دخوت، خۆ دەمێ دچتە دەستاڤێ، وژێ دەردکەڤت ژی! دا چو دەمان ئەو دویر ژ خودێ نەژیت.

وهەما بەسە بێژین: خودایێ مەزن د قورئانێ دا دەمێ بەحسێ منافقان دکەت، دبێژت: ﴿ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ (النساء: ١٤٢) یەعنی: کێمەکێ تێ نەبت ئەو خودێ ل بیرا خۆ نائیننە ڤە، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ هندەک پێشییێن ڤێ ئوممەتێ دگۆت: هەچییێ گەلەک زکرێ خودێ بکەت دێ یێ بەری بت ژ نفاقێ.

وئـبن حببـان ژ موعـاذێ کـوڕێ جەبـەلی ڤـەدگوهێزت، دبێـژت: تشـتێ دویماهییێ یێ منژ پێغەمبەری گوهـ لێ بووی، وپشتی هنگی مـن ئـەو نەدیتـە ڤە، ئەو بوو من گۆتێ: کـارێ ژ هـەمیان باشـتر ومرۆڤـی پـتر نێزیکـی خـودێ دکەت چیە؟ وی گۆت: کو تو بمری وئەزمانێ تە یێ تەڕ ژ زکرێ خودێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگـەهینت کـو دەرگـەهێ کۆمکـەر بـۆ خێـرێ ئـەوە مرۆڤ بەردەوام زکرێ خودێ بکەت.

٢- کو ئەزمانێ مرۆڤی هەردەم یێ تەڕ بت ب زکرێ خودێ ئـەو باشـترین کارە مرۆڤ دکەت.

هیڤیا مە ژ خودێ ئەوە ئەو بەردەوامیا زکری ب رزقێ مە بکەت،

ودەمێ ئەو مە دمرینت ئەم بمرین وئەزمانێ مە یێ تەڕ

بت ب زکرێ وی.. وحەمد بۆ وی خودایی بن

یێ تەوفیقا مە دای بۆ تمامکرنا

ڤی کاری.

ناڤەرۆك

حەدیسا شازدێ: لَا تَغْضَبْ.

حەدیسا هەڤدێ: إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ..

حەدیسا هەژدێ: اتَّقِ الله حَيْثُمَا كُنْتَ ..

حەدیسا نۆزدێ: يَا غُلاَمُ، إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ..

حەدیسا بیستێ: إِنَّ مِـمَّـا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى..

حەدیسا بیست وئێکێ: قُلْ آمَنْتُ بِالله ثم اسْتَقِمْ..

حەدیسا بیست ودووێ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ..

حەدیسا بیست وسێیێ: الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ..

حەدیسا بیست وچارێ: يَا عِبَادِي، إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي..

حەدیسا بیست وپێنجێ: أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ الله لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ..

حەدیسا بیست وشەشێ: كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ..

حەدیسا بیست وحەفتێ: الْبِرُّ حُسْنُ الخُلُقِ..

حەدیسا بیست وهەشتێ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ..

حەدیسا بیست ونەهێ: لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ..

حەدیسا سیهێ: إِنَّ الله -عَزَّ وَجَلَّ- فَرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا..

حەدیسا سیه و ئێکێ: ازهَدْ في الدُّنيا يحِبَّكَ الله..

حەدیسا سیه و دووێ: لا ضَرَرَ ولا ضِرارَ.

حەدیسا سیه و سێیێ: لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ..

حەدیسا سیه و چارێ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ..

حەدیسا سیە و پێنجێ: لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا..

حەدیسا سیە و شەشێ: مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا..

حەدیسا سیە و حەفتێ: إِنَّ الله كَتَبَ الحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ..

حەدیسا سیە و هەشتێ: إِنَّ الله قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا ..

حەدیسا سیە و نەهێ: إِنَّ الله تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ..

حەدیسا چلێ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ..

حەدیسا چل و ئێکێ: لا يُؤمِنُ أَحدُكُم حتّى يكونَ هَواهُ تَبَعاً لِمَا جِئتُ بِهِ.

حەدیسا چل و دووێ: قالَ الله: يا ابنَ آدمَ، إنَّك ما دعوتَني ورجوتَني..

حەدیسا چل و سێیێ: أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا..

حەدیسا چل و چارێ: الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ.

حەدیسا چل و پێنجێ: إِنَّ الله وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الخَمْرِ..

حەدیسا چل و شەشێ: فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: وَمَا هِيَ؟

حەدیسا چل و حەفتێ: مَا مَلأَ ابْنُ آدَمَ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ..

حەدیسا چل و هەشتێ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا..

حەدیسا چل و نەهێ: لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى الله حَقَّ تَوَكُّلِهِ..

حەدیسا پێنجییێ: لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ الله.